

Јавне библиотеке, 1934.

Садржај

- О култури књиге и библиотеке... Др Владимир Дворниковић
- Предговор
- I Постанак и развој првих књига и најстаријих библиотека
- II Развој књига и библиотека у средњем веку. Од сеобе народа до хуманизма и ренесансе
- III Стање библиотека од хуманизма и ренесансе до Француске револуције
- IV Модерни библиотекарски покрет нарочито погледом на јавне библиотеке
- V Јавне библиотеке и њихово уређење
- VI Јавне библиотеке за раднике и сеоске библиотеке
- VII Приватне библиотеке у општем библиотекарском покрету
- VIII Постанак и уређење дечјих библиотека
- IX Постанак и развој дечје књижевности
- X Приповедачки часови и други облици активног рада у јавним дечјим библиотекама
- XI Библиотекари јавних библиотека и библиотекарска удружења
- XII Значај дневне штампе у животу савременог човека.
- Библиографија
- XIII Поговор. Из наше праксе
- Литература
- Главне штампарске грешке

Др. МАРИЈА ИЛИЋ АГАПОВА

~~ПОУЧНО КЊИЖНИ
ИЗ ФОНДА ЗАДУЖБЕНИ
ВЕЛИМИРОВАЊА~~

SAVEZNO IZVRŠNO VEŠE
CENTAR ZA INFORMACIJU I
DOKUMENTACIJU I RELATNOST
Inv. br. 6930
SIGN. _____

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ

A desenor muert à bon droit
Qui n'aime livre ni ne croit...

Le Roman de Renard

Chacun de nous peut dire: qu'il
n'aurait pas été tout à fait le même,
s'il n'avait lu tel ou tel livre.

Marie Thérèse Latzarus

Le livre est un instrument d'etude
et de distraction, de consolation et
de réconfort, un moyen de perfec-
tionnement intellectuel et moral.

Cim

Волим књигу — оков тешки са
робова патних скида;
Слабе диже, свјетлошћу им оне
горке ране вида.

Алекса Шантић

БЕОГРАД, 1934.

Пријатељима књиге, који су јој и у најтежим приликама крчили пут дубоко схватајући њен велики значај и вредност у подизању и облагорођавању народа.

37348

О КУЛТУРИ КЊИГЕ И БИБЛИОТЕКЕ

Култ књиге означава у свим историјским епохама један напреднији, зрелији стадиј неке извесне цивилизације. У каснијим столећима античке епохе јавља се александриска и пергамска библиотека. Са француском револуцијом и демократизацијом свих извора културе дозрева, први пут после античке епохе, култ књиге на најширој демократској основици, а с тиме и потреба за великим јавним организованим библиотекама. У данашње време, степен јавног и приватног библиотекарства у некој земљи може да послужи као спољашње статистичко мерило њезине душевне културе.

Значење књиге у животу културног човека — без обзира на време, народ и неку одређену цивилизацију — једва да се икако може преценити, али се зато може лако потценити. Ово последње и дешава се много чешће.

Књига је носилац духовно-културног континуитета кроз генерације. Култ књиге изражава јакост и обим тога континуитета; правило које се јасно и очигледно испољава и на нама Југословенима. Јер, признати ваља: праве културе књиге и библиотеке у нас још увек нема.

У нас се штампа сразмерно много. Ми имамо и повећих јавних и школских библиотека. Али, општа културна атмосфера за подизање библиотека

свих врста није још створена. У нас још има тобожњих градова без и једне једине јавне библиотеке. Додуше, може се изузетно наћи по која библиотека и у мањим местима, али је то обично дело једног човека или резултат неких нарочитих локалних прилика. Оснивање и модерно организовање јавних библиотека у нас, то је широко и отворено поље које тек чека своје праве и оспособене раднике.

О библиотекама, њихову пореклу, културно-историском значењу, данашњем стању и модерно разгранатој организацији постоји данас засебна увелико развијена „наука о библиотекама“. Када сам једном посетио гласовиту велику минхенску библиотеку, упитао ме је управник јесам ли библиотекарски стручњак, јер, вели, друкчије се показује и тумачи организација библиотеке стручном библиотекару а друкчије осталим посетиоцима. Осетио сам прилику да мало завирим и у ту радионицу једне новије научне гране. Замолио сам управника да ми покаже специјални одељак за библиотекарску струку и том приликом добио сам приближну претставу колико је та специјална грана науке развијена. Највећа је немачка литература, затим долази енглеска, па француска и т. д. на разним језицима. Јасно је да сам се том приликом упитао: „А у нас...?“

У нас такве специјалне литературе још увек нема. Колико је мени као нестручњаку у библиотекарској струци познато, не постоји на нашем језику још ни једно обимније, систематски обра-

ђено дело те врсте. Дело г-ђе Др. Марије Илић-Агапове „Јавне библиотеке“ прво је дело те врсте у нас. Зато и треба да буде примљено са нарочитом пажњом. Нисам позван да кажем стручну критичну реч о овој књизи. Узео сам на око само њено опште и културно значење у нашој средини. Видим да је књига писана прегледно, јасно и читко а нада све са великом љубави за саму ствар. Књига има свој идеалан и свој практичан циљ. Треба да послужи не само онима који се интересирају за библиотекарску науку него и нашем будућем библиотекарском подмлатку као уџбеник и први уводник за оријентацију на том пољу рада. Данас сутра створиће се и у нас наука о библиотекама. Овај први систематски приказ те науке у нас свакако ће добро доћи нашим младим трудбеницима на том пољу.

Добро је учинила ауторка што је у засебном (VII) поглављу посветила пажњу приватним библиотекама. Јер ту је корен и основица свега. Само у оним земљама у којима већ постоји приватан култ књиге и библиотеке могу да се створе услови и за оснивање великих јавних библиотека. Књига и читање треба пре свега да постане органском душевном потребом, и то свих друштвених слојева, тако да се према тим развијеним потребама могу развити и специјалне библиотеке, градске, радничке, сеоске и дечје, сем школских и стручно-научних. Истина, овај процес врши се и обрнуто, јер оснивање јавних библиотека, потпомаже и приватно интересовање за књигу. Али, на крају крајева, прави пулс и дубља потреба за

књигом може да се одмери по приватном интересовању за књигу и лектуру.

А с тим нашим приватним интересовањем стојимо још горе него слабо. Не могу да пропустим прилику а да не изнесем неке своје дугогодишње опсервације у том погледу. У нас још нема фамилијарног, кућног култа књиге и библиотеке. Примедбе ауторкине у том смеру тачне су и у много јачем степену но што су изнесене. Ту ознаку недостатне културности наше средине могла је вредна ауторка, мирне душе, и много видније да истакне, бар овом приликом, када се и о томе морало проговорити. Нема у нас још увек праве љубави за књигу. Нема ни дубљег смисла за њену вредност. Шта више — констатујмо до краја — нема ни оне бар спољашње амбиције да се са лепом, парадном библиотеком у стану бар „изгледа културно”. Те амбиције, додуше често снобовске, виђамо у иностранству; па ако ништа друго, ипак је тим изражен неки културни стид и настојање да се књизи ода бар неко формално поштовање. Имућнији слојеви, који иначе не пате од претеране лектуре, доприносе тако бар нешто финансиском снабдевању књижевне и књижарске продукције. Ма колико се интелектуалци ругали томе култу лепог и позлаћеног повеза и раси људи што их називамо „библиофили“, ипак, по мом мишљењу, далеко веће ругло претставља појав о коме сам се код нас сам толико пута уверио: да ми имамо и доктора (што значи у преводу „научника“!) у чијем стану нећете наћи ни трага каквој библиотеци. А ако се осмелите и упитате за библиотеку,

добићете од домаћина (или још чешће, место њега — од домаћице, иначе савршене даме) стереотипан одговор о недостатку простора, прашини, о страховитој тежини књига, о неприликама код сеоба и т. д. Други нам опет, смешкајући се самосвесно, објашњавају да имају чак и много књига, али, ето сада су случајно на тавану, у подруму, или тако нешто. То одбацивање књига у страну, далеко ван свакодневног видокруга симболично је за велики део наше тзв. интелигенције, која тиме и сувише видно одаје, колико је далеко од себе одгурнула сваки душевни живот. Кад се човек нађе у дому оваквог „интелектуалца” без библиотеке све га нешто гони да што пре испане на врата. Има нешто ладно у таквим домовима. Већ је Цицерону — како ауторка цитира — „соба без књига исто што и тело без душе“. Али у нас још и данас ретко се кад пита и за ту „душу“. Не помажу ту ни „дани књиге“ ни друге сличне спорадичне добронамерне приредбе. Ако се већ предузимају мере и неке вештачке инјекције за живљу циркулацију наше књиге онда се не сме стати на пола пута и ствар прихватити само са једнога краја. Све факторе који би на основу темељитог проучавања питања, могли да утичу на резултат, требало би узети у обзир: и издаваче, књижаре, и писце и публику и просветна друштва и библиотеке. Требало би приредити неке перманентне изложбе књига, предавања о делима која треба да продру у шире слојеве и т. д. У нас се књиге премало излажу, а то је на велику штету књиге, јер је данас пажња модерног човека на сваком кораку апсорбована далеко

наметљивијим утисцима. Уместо тако организована пропаганде за књигу, од свих фактора који би за то били позвани, у нас се пречесто на свакакве начине баве пропагандом сами писци и неукусном наметљивошћу одбијају и онај остатак читалаца и купаца који би још некако долазио у обзир. Праву и укуснију рекламу за књигу могле би да спроводе библиотеке са својим библиотечним приредбама о којима је такође реч у овоме делу. Бар у нашем садашњем почетном стадију требале би те акције да буду повезане и зато треба једном оваквом делу о јавним библиотекама пожелети у нашој средини далеко шири публицитет него што га може да има један обичан уџбеник.

У Београду, јула 1934.

Влад. Дворниковић

ПРЕДГОВОР

Ма какви били времена и идеје који стварно или привидно владају светом у извесно доба, ипак интерес према књизи у свакој цивилизованој средини увек остаје ванредно велик. Што су прилике теже, тај је интерес већи. Књига у таквим приликама постаје нарочито драгоцен пријатељ од ког се тражи и савет и помоћ; она постаје велики извор радости и утехе.

Наше доба, које као терет виси над главом милиона људи, није потиснуло интерес према књизи; оно је напротив значај књиге, науке уопште, нарочито истакло. И интелектуалци, и радник, и жена, и дете, сељак и варошанин данас више него икад стреме знању. Сви, било свесно било инстинктивно, осећају, да је знање главно оруђе којим ће се моћи победити савремене невоље и решити тешко разрешиви проблеми.

Улога јавних библиотека, као просветних установа за најшире народне слојеве, постаје нарочито значајна. Осећа се потреба да се извесни, бар основни елементи опширне науке о књигама и библиотекама уведу у све школе, више и ниже, учитељске и све оне, где се спремају будући народни просветитељи, нарочито васпитачи деце и омладине, да се с њима упознају социјални радници, као и сама деца и омладина.

Ова је књига израђена на основу предавања о јавним библиотекама, која су одржана на Првом библиотекарском курсу Библиотеке општине града Београда. Објављујући је, желела бих, да она допринесе ширењу интереса и љубави према књизи и развоју нашег младог библиотекарског покрета у правцу оснивања јавних библиотека.

Захваљујући свима онима, који су показали интерес за овај рад, сматрам за нарочиту дужност, да се захвалим господину Др. Владимиру Дворниковићу и господину Др. Стевану Иванићу, који су прегледали ово дело у рукопису и чијим сам се драгоценим саветима руководила.

Београд, 1934 г.

Др. Марија Илић-Агапова

ПОСТАНАК И РАЗВОЈ ПРВИХ КЊИГА И НАЈСТАРИЈИХ БИБЛИОТЕКА

Из старе реченице, која је била позната још у средњем веку: „Нек срамно умре онај, ко не воли књигу...“, видимо да је љубав према књизи била развијена много пре нашег времена.

Пре него што почнемо проучавати библиотеке, треба да се упознамо с развојем писма, постанком књиге, да знамо, како су људи дошли на мисао да пишу књиге и стварају библиотеке. Људи се не рађају писмени, али су обдарени способношћу да науче читати и писати. Научници се слажу у схватању, да је способност изражавања мисли писмено, једна од главних особина, која нас одваја од животиња. Како су људи дошли до тога да писмено изражавају своје мисли, како су изгледала прва писмена?

Природа је обдарила човека даром говора, који му служи за међусобно споразумевање с осталим људима, за изражавање мисли и осећаја, који у разним моментима пролазе кроз његову главу и стварају разне емоције у његовој души. Кад човек своју мисао или свој осећај жели саопштити присутном лицу, говор му је довољан; али, кад се од одређене и присутне личности прелази на неодређене, неприсутне, или се жели мислима и осећајима дати трајнији облик, јавља се потреба за

изналажењем нових средстава саопштавања. У том процесу истраживања и изналажења, постепено је створено писмо, а затим највеће и најмоћније средство саопштавања и преношења људских мисли и осећаја — ШТАМПА.

У прастаро доба, место нашег данашњег начина писменог изражавања мисли, писаних и штампаних слова, људи су се служили разним предметима: врпцом, канапом, појасевима од шкољки, који су их потсећали на неке ствари, појаве или догађаје, или на извесне мере у погледу количине и времена или најзад на какав уговор. Дакако, да су то били знакови или симболи, чије је значење било познато само онима, који су се претходно споразумевали и т. р. установљивали асоцијативну везу између извесног знака на предмету и факта који се тим знаком морао забележити, будућег догађаја или мисли који су се морали саопштити. Још и сад постоје дивља племена, која се служе овим примитивним средствима споразумевања. Нарочито се спомињу и код нас познати рабоши, дрвени штапови, који су се кршили на особит начин.

Ближе нашем периоду, али још јако далеко од нас, развио се други начин „писменог“ изражавања мисли. На том периоду зауставићемо се и посветићемо му већу пажњу. Мислимо на доба, кад се средиште културе налазило у старим историјским земљама: Египту, Малој Азији, Вавилонији и Асирији.

Око 4.000 година пре Христа, постепено се у тим земљама развило т. зв. фигурално, сликовно писмо. То је сликовна „азбука“, која се састоји у

том, да се предмети о којима писмено саопштавамо, сликају. Данас, кад желимо написати реч човек, ми не сликамо човека, већ реч означајемо симболичним знаковима, који сачињавају нашу азбуку, и то тако, да свако слово означајемо одређеним знаком. У старо време слух код човека није био развијен у толикој мери, да је могао разликовати слоге и слова од којих су састављене поједине речи. Та се способност тек постепено развила. То је главни разлог зашто је први начин писменог изражавања мисли имао облик сликовног писма. Јасно је, да је сво сликовно писмо било много теже од наше данашње азбуке. Има безброј предмета, које је врло тешко сликати, а осим тога такав начин писања ванредно је спор, и за то се, природно, већ доста рано и код Египћана, Асираца и Вавилонца почело радити на упрошћавању сликовног писма. Тако су се постепено појавили хијероглифи и клиново писмо, чији сваки знак, истина, још увек претставља извештан предмет, али су знакови врло упрошћени.

У каснијем развоју ишло се још даље, писмо је постајало све једноставније, постепено су се речи делиле на слоге, а сваки слог добијао свој знак. То је други веома важан период у развоју писма, т. зв. слоговно писмо, које је заменило чисто сликовно, и које се такође одржало веома дуго. Оно је још и данас у употреби у Кини, где ова неразвијеност писма, како је познато, претставља огромну тешкоћу, јер онемогућује Кинезима, да лако науче читати и писати.

Потребе, развој и напредак старог друштва у Египту, тражили су, да се од слоговног писма пође још један корак даље. Тако је на завршетку другог развоја, коначно, пронађен посебан знак, слово за сваки звук, или т. зв. фонетско писмо. Из Египта, овако упрошћено, писмо се раширило по суседним земљама. У том припада нарочита заслуга старом трговачком народу Феничанима. Они су египатску уметност писања пренели у Грчку; Грци су је усавршили и већ у савршеном облику предали Римљанима. Тако је, постепено, пронађено и усавршено наше данашње писмо на ком је свако доба, остављало свој траг, постепено га усавршавајући. Кад је пронађена уметност писања, био је отворен пут постанку и развоју књиге и њиховим пратилицама — библиотекама. (Словенска се азбука развила непосредно из грчке; Рим је дао азбуку целом западном свету.)

*

* *

Историја првих библиотека, као и историја писмености уопште, води нас у Египат. Око 1.700 год., у Горњем Египту, у Теби, — где је владала чувена Рамзесова династија, — фараон Рамзес II Османдиас основао је прву библиотеку, над чијим је вратима, како каже предање, било написано: „Лек душе“.

Велики владари, чији је циљ ширење и напредак њихове државе, одувек су се окруживали најпаметнијим и најобразованијим људима. Тако је учинио и Рамзес II. У остваривању великог културног задатка његовог доба, помагали су му најпамет-

нији људи. Натпис, који је стајао над вратима његове библиотеке, најбоље доказује, како је идеја књиге била дубоко продрла у краљеву душу и душу његових сарадника; још у то далеко доба, које нам изгледа као бајка, Рамзес је схватио, да је књига корисна не само за умно развиће човеково, већ да својом унутарњом снагом може деловати и као најбољи лек!

То је она иста дубока и племенита мисао, која се све до данас протеже и налази своје одушевљене претставнике. Још и данас велики писци тврде, да треба бацити све лекове и болесницима наместо лека давати књиге које одговарају њиховој болести, односно стању њиховог духа, психичком расположењу. Ако је човек тужан, треба му дати књигу, која га може развеселити; ако је запао у меланхолију, путописно дело, и т. д.

Друго средиште библиотека била је Бабилонија, и Асирија, две старе културне државе, које су се налазиле између река Тигра и Еуфрата. У асиријском граду Ниниви, у 7 веку пре Христа, основао је краљ Асурбанипал велику библиотеку, која је бројила много хиљада свезака. Као Рамзес, и Асурбанипал је спадао у ретке људе. Њега су нарочито привлачиле ствари духа, желео је да прочита и прикупи у своју библиотеку све што је било написано. Као и Рамзес, био је окружен најученијим људима. За преписивање књига била је основана нарочита школа, где су се окупљала женска и мушка деца из целог царства. Краљевска, као и сиромашна, седела су заједно у истој клупи. Рачуна се, да је у Асурбанипаловој библиотеци било

прикупљено преко 200.000 књига. Књиге су биле писане на нарочито припремљеним глиненим таблицама.

Приликом ископавања на месту старе Ниниве пронађен је велики број ових таблица; има их данас у Британском музеју у Лондону, Бечком музеју и Париској народној библиотеци.

Карактеристично је уопште за Асирце, да је код њих књига била на високој цени. Божица писања звала се Нисаба, а бог писања Небо. Он се на свима сликама јавља са својим прибором за писање, јер он бележи све што се односи на живот и дела људи! — Звали су га: Велики регистратор!

Поред ових библиотека у Египту и у Ниниви, постепено, са ширењем културе, основане су библиотеке и у старој Грчкој. Прву библиотеку уредили су велики „хероји духа“, Платон и Аристотел, учитељ Александра Великог, који је неизмерно волео књигу. За Александра Великог прича се, да је стално носио брижљиво увијену Илијаду и Одисеју, а кад је у ратном плену у Даријевом табору пронађена и једна драгоцену златна кутија, Александар је одмах одредио, да се његове омиљене књиге чувају у тој кутији. Он је нарочито желео, да подигне у Грчкој библиотеку, какву свет дотад није видео, али је прерана смрт, која га је задешила у 33 години, онемогућила ову његову племениту замисао.

Александар је умро без потомака. Настала је велика борба око његовог престола. Претенденти, диадоси, истребљивали су један другога.

Један од највећих Александрових војсковођа, Птоломеј Сотер, учврстио се у Египту и основао чувену династију Птоломеја, чија се престоница налазила у Александрији, засебно Александра Великог.

И Птоломеј је био љубитељ књиге; желео је, да у свом новооснованом краљевству оснује библиотеку у којој би било прикупљено душевно благо из целог света. И заиста, и Птоломеј, и његов син и наследник, настојали су, да остваре ту замисао. *Александријска библиотека бројала је преко 700.000 књига!* Њено име сачувало се до данас, а изговара се с највећим поштовањем.

Да би попунили своју библиотеку, Птоломеји су се служили и лукавствима, особито, кад су била у питању нарочито значајна дела. Тако је Птоломејев син, желећи да добије у своје руке дела чувених грчких трагичара: Софокла, Есхила и Еурипида, у доба кад је у Грчкој завладала глад, и кад су Грци затражили од Египћана, да им пошаљу жито, одговорио да ће им дати жито под условом, да му пошаљу рукописе њихових чувених трагичара — у оригиналу, да их његови преписивачи препишу. И ако страхујући, ипак, принуђени глађу, послали су Грци драгоцене рукописе. Добивши их, Птоломеј их је све дао преписати, и то тако вешто, да су се једва разликовали од оригинала; оригинале је задржао за своју библиотеку, а Грцима је вратио преписе!...

Александријска библиотека у свом даљем развоју подељена је у два дела, тако да је сачиња-

вала две библиотеке; пропала је делимично у доба ратова против Цезара, а делимично у IV веку, у доба борбе хришћанства с паганством. Њен значај био је толики, да се њена пропаст дубоко коснула читавог културног света. Створена је и нарочита легенда. Прича се, да је арапски војсковођа Омар наредио, да се спали говорећи, ако се у њеним књигама налази оно, што је у корану, довољан је коран, а ако у њима има нечега што нема у корану, онда нису потребне, јер су против корана.

Велики пример египатских краљева, деловао је и на владаре суседних земаља. Тако је у Малој Азији, у Пергаму, настала библиотека краља Ата-ла, наследника једног од војсковођа Александра Великог. Ова библиотека нагло се развијала, имала је преко 200.000 књига, па су љубоморни Египћани покушали, да јој онемогуће даљи развој на тај начин, што су забранили продају папируса, јединог материјала на ком су се у то време књиге писале, а који се израђивао у Египту.

*
* * *

У прво доба, у старом Риму, није било библиотека. Касније се постепено развио култ књиге, који је досегао ванредно велики степен. Један од највећих заштитника књига и библиотека у Риму био је чувени римски говорник и државник Цицерон. Сам је имао велику библиотеку, у којој је купио најдрагоценије и најскупље књиге. Позната је његова реченица: Ако имаш врт и библиотеку ништа ти неће недостајати. Он је хтео да створи

библиотеку у коју би могао доћи сваки грађанин, јавну библиотеку. Ту мисао желео је остварити и велики војсковођа Цезар. На њега је нарочито много деловало, што је за време својих ратних похода у Египту имао прилике да види и упозна велико чудо и понос Египта и целог Истока, Александријску библиотеку. Прво је хтео једноставно пренети Александријску библиотеку у Рим. Али су делимична пропаст Александријске библиотеке за време ратова, и ненадна Цезарова смрт, онемогућили остварење ове намере. Бачена на добро земљиште, идеја је уродила у Риму великим плодом, тако да је библиотека наскоро постала обавезан део инвентара сваке грађанске породице. Сматрало се за највећу срамоту имати лепо намештену кућу, без књига, без библиотеке.

Али не само богате, већ и сиромашније породице настојале су, да дођу до властитих књига, па макар и уз највеће материјалне жртве.

Рачуна се, да је у старом Риму, поред многобројних приватних, било око 22 јавне библиотеке, које су биле приступачне целокупном грађанству. Већином су биле смештене поред храмова, у дивним зградама, које су красили високи стубови, кипови богова и божица и попрсја угледних људи, нарочито песника и филозофа. Подови су били по правилу изграђени од зеленог мермера.

Сеоба народа, ратови и пожари уништили су већину старих римских библиотека, али су се ипак неке сачувале и ушле у историју средњег века.

*
*   *
*

Како се хартија појавила тек у II веку после Христа, а почеци писмености сижу до 4.000 год. пре Христа, поставља се питање: на чему се писало све ово време до појаве хартије и какав је био облик првих књига. У најстарији материјал, на коме су људи писменима бележили своје мисли, спада камен, који је природа сама пружала. Јасно је, да камен није био подесан као материјал за писање. Колико би требало употребити камена, кад би хтели на камену написати читаву једну књигу! Како би овакве књиге могли сместити у библиотеке?!

Као што су потребе и развој живота усавршили сам начин писања, тако су исто деловали и у правцу проналажења подеснијег материјала за писање.

У Бабилонији и Асирији књиге су се писале на *таблицама од глине*. Дебљина им је износила око 2 см. Писало се док је земља била још влажна, затим су таблице сушене у нарочитим пећима. У Египту је пронађен нов материјал који је био у употреби преко 5.000 година. То је познати *папирус* који се израђивао од посебне трстике из нилских мочвара. Ове су стабљике раније расле и у Сицилији, али их тамо данас више нема. У Египту, у старом веку, папирус је растао у огромној количини. У висину је достигао до 5 метара, а завршавао се круном. За израђивање материјала за писање из папируса, вадила се из стабљике срчика, резала на танке и уске врпце, које су се затим на столу, по дужини, ређале, прво хоризонтално, за-

тим попреко. За тању хартију, стављали су само 2 реда, а за дебљу 4. После се то преливало „*гумирабицом*“, која се израђивала од нилског муља и сирћета, и стављало под пресу. Материјал, извађен испод пресе, претстављао је готов папирус.

Велика мана папируса била је у томе, што се на њему могло писати само с једне стране, али се он ипак одржао у употреби све до III века после Христа, па и дуже. Касније су га постепено замениле *воштане таблице*, које су прављене од дрвета и премазиване воском.

Постанак и развој пергаментa је нарочито занимљив. Кад је Птоломеј, љубоморан на развој малоазијске библиотеке у Пергаму, забранио даљи извоз папируса из Египта, он је тим, сасвим случајно и нехотице, довео до проналаска новог, далеко бољег и трајнијег материјала за писање — *пергаментa*. Пергамент се израђивао од коже, нарочито од овчије и телеће. Име потиче од града Пергама, где је ова врста хартије пронађена и где је било средиште израде. За израду пергаментa с коже се уклањала длака и масно ткиво, па се затим кожа сушила и глачала. Особито fine врсте пергаментa добијале су се од неојањених јањаца. Да се дође до овакове коже, овце су се клале пре него се ојање.

Материјал је био бољи од папируса, јер се на њему могло писати са две стране. Одликовао се и нарочитом трајношћу. Познато је, да су у средњем веку искоришћавали старе књиге из пергаментa за писање новог текста. То се радило на тај начин, што се стари текст стругао, или премазивао наро-

читим слојем. Касније су научници вршили читаве научне операције, да успоставе првобитни текст (палимпсести).

У вези са воштаним таблицама, које су се у главном састојале од дрвета премазаног танким слојем воска, треба споменути, да су оне имале то преимућство што се текст могао лако брисати (загревањем, отапањем воска). Рубови таблица били су нешто виши од осталог дела, да се текст не би брисао при слагању једне таблице на другу. Таблице су употребљаване у старом и у средњем веку све до Карла Великог.

И ако се неки од наведеног материјала за писање одликовао и добрим својствима, ипак их је у средњем веку, доста нагло и потпуно, истиснула из употребе хартија, нов материјал за писање, који је, откад је пронађен, прешао читав низ етапа. Папир је пронађен у Кини 105 г. после Христа. Проналазак се доводи у везу и с једним тужним догађајем, који је нарочито карактеристичан. Кад је у Кини, која је спадала међу најстарије и најкултурније земље тог времена, у III веку пре Христа дошао на управу цар Шихнангти, ког су тадашњи књижевници, философи и песници нападали, он је, за освету, наредио, да се све књиге богате кинеске литературе спале. Осећајући сву трагедију ове грубе царске освете, пожртвовни писци дали су се на обнављање спаљених дела по сећању. Тада се у пуној мери поставило питање проналажења новог јефтиног материјала за писање. У почетку се писало на свили, али како је тај материјал био скуп, тражило се ново средство док се није до-

шло до проналаска хартије, која је у почетку прављена од чахура свилених буба, а затим крпа и напослетку данас од дрвета. Из Кине пренели су Арапи нов материјал у Европу, — по прилици у XII веку.

*

* *

У вези с променом материјала за писање, мења се и оруђе којим се по том материјалу писало.

За писање на папирусу и пергаменту употребљавао се т. зв. *каламус*. То је била дрвена палица на крају зашиљена. Шиљак се умако у мастило, које се нарочито одликовало добрим квалитетом. Каламусом су писали Египћани, Грци и други културни народи тог времена. Касније је каламус, који се доста дуго употребљавао, заменио *стилум*. Стилум је био другојачији од каламуса и по изгледу и по материјалу од кога је израђиван. Израђиван је од метала; док је на једном крају био заострен као и каламус, на другом је био тако удешен да се с њим могло и брисати оно што се написало. С њим се могло писати на воштаним таблицама и на пергаменту. Како је служио за двојаку употребу, за писање и за брисање, настала је у вези с тим позната Хорацијева реченица: »Saepe stylum veritas, iterum que digna legi sint scriptura«. (Често стилум окрећи, ако желиш да се чита оно што напишеш.) С тим је велики песник хтео казати како треба добро пазити пре него што се нешто напише.

Стилум је често употребљаван и као оружје. Познато је, да се Цезар, нападнут у Сенату, бра-

нио стиллом; а исто тако да је један римски сенатор помоћу својих присталица убио у Сенату свог противника стиллом.

Стилум се употребљава све до VII века по Христу, касније је ушло у употребу гушчије перо, затим обично, које се и данас употребљује.

Веома разнолик материјал на коме се писало, морао је дати и разнолике облике књига. Књиге писане на папирусу имале су облик свитка (латински *волумен*, у множини *волумина*), јер се папирус није могао преламати. Остављала се цела дужина папируса, која је, како је познато, често достигала до 5 метара. Дужина се делила на колоне у облику страница. За чување свитака употребљавали су се нарочити ђупови, или су се израђивала посебна удубљења у зидовима. Нарочито драгоцене документе стављали су у дугачке, округле кутије, облика свитка, као што су кутије у којима се и данас на неким универзитетима издају дипломе. Име писца и наслов није се стављао у почетку, већ на крају, тако да се цео свитак морао развити, да се сазна име писца.

По великим библиотекама, као што је била Александријска, где би било веома тешко одвијати сваки свитак, име писца и назив књиге означавали су се на посебним цедуљицама, које су се причвршћивале за дрво око кога је свитак био обавијен. Код Јевреја се још и данас могу видети свитци, јер свете јеврејске књиге (Тора) имају облик свитка. Свитак, као нарочити облик књиге, трајао је све док пергамент није истиснуо папирус. Како је пергамент имао друге особине него

папирус, створен је други облик књига, т. зв. *кодекс*, који, у главном, личи на наше данашње књиге. — Књига се више не савија, већ се прошива по средини.

Најстарији сачувани примерак египатских волумина налази се у Државном музеју у Берлину, а потиче из XV века пре Христа. По један примерак из XIV и XII века пре Христа налази се у Паризу, у Лувру, и у Лондону, у Британском музеју. Најстарија књига у облику кодекса, која се сачувала до наших дана, потиче из II века по Христу. Из IV века сачувао се цео низ драгоцених библија у облику кодекса, а и поједина класична дела: Хомерова, Виргилијева и друга. Интересантно је, да се у кодексу, дуго, све до XI века и касније, нису означивале поједине стране. Бројевима су означивана само поједина места, т. зв. „кусто дије“. На крају се налазила, т. зв. супскрипцио, која је садржавала: име писца, место и време издања. Већ у самом почетку су у кодексима иницијали рађени на посебан, уметнички начин, у боји. То се звало *рубрикаре*. Лице које је то вршило носило је назив *рубрикатор*.

Као што су интересантне ове прве књиге по свом спољашњем облику, тако су интересантна и лица, која су се бавила писањем ових старих књига. Преписивачима је у старо доба придаван велики значај. Нарочито се истиче велико поштовање што су га преписивачи уживали у Египту. Египћани су познати као народ који се веома радо бавио писањем. Писали су клечећи на левом колону, на десном су држали волумен по ком је десни-

ца хитро писала. Египћани су уопште штовали науку, а знање су сматрали као највеће и најплеменитије средство које издиже појединца из масе. Бог писања био је *Тот* с ибисовом главом, а његова света животиња мајмун. Писање се учило у посебним школама, где су били уједињени и обични самртници и краљевска деца. У Асирији и Вавилонији, поред преписивача, постојале су и преписивачице, које су исто тако уживале велики углед. Код Грка и Римљана владале су друге прилике, него на оријенту. Преписивачи нису били на нарочитом гласу. Зато се међу њима и не сусрећемо с фигурама писаца. Угледни Римљанин сматрао је за понижење, да сам пише своје књиге. Он је у најбољем случају оригинал писао на воштаној таблици, али је књигу увек преписивало нарочито лице (робови), које се звало *либраниус*. Ново доба за преписиваче књига настало је у Средњем веку, кад је пропала римска култура и кад се наука повукла иза зидина нових хришћанских цркава и манастира.

РАЗВОЈ КЊИГА И БИБЛИОТЕКА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ.

— Од сеобе народа до хуманизма и ренесансе. —

Целокупна историја библиотека и књига дели се у три главна отсека: стари, средњи и нови век. — Као што свака од ове три велике периоде претставља засебну целину у другим подручјима живота и историје човечанства, тако и у односу

према књизи. У сваком од ова три раздобља и књиге и библиотеке имају своје посебне карактеристичне особине, које сачињавају главну подлогу ове деобе. Те се особине у главном састоје:

1. у разлици писма, којима су књиге писане,
2. у материјалу на ком су писане,
3. у облику књига,
4. у померању културног центра,
5. у карактеру самих библиотека,
6. у начину писања књига, т. ј. појави нових преписивача,

7. у броју књига које су се издавале.

Главна особина која, у погледу књига и библиотека, дели стари од средњег века јесте с једне стране: нови облик књиге — кодекс место волумена — и померање културног центра с истока на запад; с друге стране — појава манастира као нових средишта у којима се прикупљају и преписују књиге и стварају библиотеке.

У Средњем веку цивилизација се померила с истока на запад, са Римом као средиштем. Главна библиотекарска средишта постају манастири, за које вреди карактеристична латинска изрека: »*Clastrum sine armadio quasi castrum sine armentario*«. (Манастир без ормана, исто је што и војнички табор без оружја.) На питање, по чему се разликују књиге средњег века од књига старог века, истакли смо, да прво долази у обзир нов облик књига. Док је за стари век карактеристична форма свитка, за средњи век је кодекс. Друга и трећа одлика односи се на место где су неговане књиге, затим на писце књига.

Појава манастирских библиотека јавља се после извесног прекида што га је проузроковала Сеоба народа и с њом везан велики друштвени прекрет. Нови народи, који су долазили на позорницу историје, нису знали поштовати и чувати нађене тековине, већ су, у већини случајева, палили и рушили штогод им је било на путу. Та је околност највише допринела, да су манастири постали главно прибежиште и уточиште људи и науке. С првим појавама хришћанства истичу се свештеници као заштитници књиге; свештеници прибирају старе рукописе и у главном усвајају стару калиграфску уметност, коју су преписивачи старог века довели до значајне висине.

Прве књиге које су биле потребне духовницима, писали су у почетку стари калиграфи, али су касније ову уметност, према истакнутој тенденцији, постепено научили сами свештеници. Нарочито се истиче, да су се свештеници на оријенту већ у IV веку бавили преписивањем рукописа. Међу првим манастирским библиотекама, које су основали црквени оци, јавља се у III веку библиотека у Палестини; затим се, под Константином Великим, подиже велика библиотека у Цариграду. Он је желео да та библиотека постане величанствена жижа културе, као што је некад била стара Александријска библиотека. Узвишени циљ онемогућио је пожар који је 476 уништио већи део библиотеке. У доцнијим покушајима, да се ова библиотека обнови, припада највећа заслуга ученом цариградском патријарху Фотију, који је живео у VIII веку и био познат као одличан писац.

Велика заслуга на уређењу манастирских библиотека на западу припада Св. Бенедикту, утемељачу чувеног манастира Монте Касино (528) у Италији, и великог бенедиктинског реда, најзаслужнијег духовничког реда на пољу ширења књиге и науке. Из манастира Монте Касино књиге су се разнеле по целом свету.

Поред имена Св. Бенедикта сија се име Касиодора, ученог државника на двору остготског краља Теодориха. Он је био најученији човек свог времена. Краљ Теодорих позвао га је на свој двор у жељи, да око себе окупи све учењаке, који би му могли корисно послужити. Како је Касиодора привлачила манастирска самоћа и рад у тишини, далеко од дворске буке, он се после извесног времена захвалио и повукао на своје добро у Калабрију, где је подигао чувени манастир Виваријум. У манастиру је основао хришћанску школу и прикупио велики број људи, који су се бавили проучавањем црквених и световних писаца.

У овом првом процвату хришћанске науке и средњовековне културе Касиодору припада нарочито место. Радио је све до дубоке старости, до 93 године свог живота. *Нарочито је стекао велике заслуге за ширење уметности преписивања књига. Од Касиодорова времена калуђери постају главни преписивачи.* Тако се пренело преписивање књига у манастире, па су се тим послом бавили у свим средњовековним манастирима. Познавалац овога питања, Др. Алојз Бемер, директор Универзитетске библиотеке у Минстеру, нарочито истиче, да се *скрипториум — соба за преписивање — сма-*

трала као најзначајније одељење манастира и спомиње план чувеног манастира светог Галена из IX века на ком се види, да је скрипториум био смештен непосредно до саме цркве, испод манастирске библиотеке. То је била велика соба са шест прозора, поред којих су били поређани столови за писање. Писари су били млађи свештеници, али су се преписивањем бавили и старији и калуђерице.

Доба цветања манастирских библиотека пада од IX до XIII века, а то је у исто време и доба цветања старих манастирских скрипторија. Бемер каже: „Свештеници су писали и дан и ноћ, да не дођу празних руку пред лице Божје...“ Чувени преписивач манастира Емерау у Регенсбургу, Отло, написао је између осталог: 19 мисала и три еванђеља. Писци књига нису се задовољавали једноставним преписивањем књиге, већ су сваку књигу нарочито украшавали дивним миниатурама; почетна су слова претстављала читаву уметност за себе, а исто тако и дивне корице, које су израђиване од бисера и слонове кости.

Од других средњовековних пропагатора књиге нарочито треба споменути име чувеног проповедника и мисионара из VII века, *Беде Венерабилис*, који је радио у Ирској. Као и Касиодор, и он је знао све што се могло знати у то доба. Бринуо се не само за преписивање књига и оснивање библиотека, већ је у исто време био један од највећих и најзаслужнијих прикупљача старих рукописа. Руски песник Полонски испевао је о њему ванредно нежну баладу у којој се описује Беда, како,

напола слеп, путује вођен дечаком-вођом. Ишао је пустим и дивљим крајевима, да проповеда људима реч божју. Кад се дечак заморио од дугог хода, он се досети шале и рече старцу, да не иду даље, јер су се већ искупили пастири с околних брда и чекају његову свету реч. Старац, назирући високо камење, мислио је да су људи и почео је проповедати. Сузе су му текле од заноса и унутарњег узбуђења. Кад је завршавао, дете се стало у страху огледати, јер је схватило да ће се открити његова превара, али је Бог удахнуо живот у камење, оно се поклонило старцу и на његове завршне речи одговорило: „Амин“....

У XIII веку појављују се све више и све чешће световни преписивачи. У то доба преписивањем се много баве и студенти. Како се све више осећала потреба за књигом, све се упорније радило на проналажењу једноставнијег и лакшег начина умножавања оригинала од скупог начина преписивања. Поред манастирских библиотека постепено се и све више истичу библиотеке појединих владалаца. Међу владарима, који су познати не само као велики државници, већ и као заштитници књига и библиотека, нарочито важно место припада *Карлу Великом* и *Харун ал Рашиду*. *Карла Великог* сматрају за највећег заштитника библиотека у средњем веку; његовог унука *Карла Ђелавог* за првог средњовековног библиографа. *Харун ал Рашид* и његов син *Мамун* основали су библиотеку, која је бројила преко сто хиљада књига! Исто је тако за време *Хакама II* основана величанствена библиотека у *Кордови*. Бројала је преко

600.000 дела! Велики поштовалац књига био је и француски краљ Луј Свети, за кога се спомиње, да је целог живота читао. Читање је прекидао само за време јела. За његово време састављен је чувени француски роман — »Le Roman de Renard«. Роман о тета лији је један од највећих литерарних споменика француске средњовековне литературе. У томе се роману налази чувени стих ког смо навели у почетку првог поглавља: — »A desepor muert à bon droit qui n'aime livre ni ne croit«, а који у преводу гласи: Нек срамно умре онај ко не воли књигу и не верује....

Стих показује, како је у Француској рано за владао култ књиге, који се и до данас одржао. Име чешког краља Карла IV Луксенбуршког такође заузима велико и светло место међу овим владарима, заштитницима и поборницима књиге.

Припадајући једној од најпросвећенијих династија, он је у XV веку стари словенски град Праг учинио великим културним центром на граници између западне и источне Европе. Дивне грађевине, које и данас привлаче у Праг многобројне путнике, као и богате збирке старих књига, које се чувају у Прашкој универзитетској библиотеци, — доказ су овог рада. Нарочито је у свим средњовековним европским градовима била на гласу чувена „прашка школа“ за уметничко илустровање књига. Десна рука напредног владара био је његов учени канцелар Јохан Нојмаркт.

У доба немира и ратова, који су настали за време реформације и контрареформације, манастирске библиотеке су великим делом уништене

или секуларизоване; од оних које су се одупрле тешким приликама главно место припада Ватиканској библиотеци, која се одржала све до нашег времена тако, да данас претставља једну од највећих и најзнаменитијих светских библиотека — нарочито с обзиром на велики број старих књига и других споменика средњовековне културе који се у њој налазе.

*

* *

Међу најстарије манастире у југо-источном делу наше државе спадају манастири Светога Климента и Наума, у околини Охрида, који су подигнути у X веку. И у овим као и у свим другим нашим манастирима свештеници су се брижно бавили преписивањем и прикупљањем књига. Манастирска библиотека обично се налазила у високим кулама осматрачницама, т. зв. *пирговима*. Сматрало се, да је то најобезбеђеније место од опасности, пожара и крађе. Касније, за време турске владавине, ова је околност, на жалост, највише допринела да су манастирске библиотеке пропале. Пиргови су били главна места на које су непријатељи наваљивали. Међу наше најдрагоценије рукописне споменике из средњег века спада *Мирослављево еванђеље*, што га је у XII веку написао монах Глигорије по жељи хумског кнеза Мирослава, сина Завидина, брата Стевана Немање. Ово се еванђеље данас чува у нашем Министарству финансија.

Непознатим путевима дошло је старо еванђеље у Хилендар, Немањину задужбину у Светој Гори, а хилендарски монаси, које је краљ Александар

Обреновић, за време своје посете Хилендару 1896 богато обдарио, поклонили су га краљу за успомену на његов боравак. По краљевој жељи еванђеље је — 1897 — штампано (литографисано) у ограниченем броју примерака за успомену на седамстогодишњицу од смрти онога за кога је писано.

Међу духовним редовима, који су у северозападним деловима наше домовине стекли нарочите заслуге за оснивање манастирских библиотека, преписивање и прикупљање књига, спадају: Павлини, Фрањевци и Доминиканци. Преписивали су и прикупљали и духовне и световне књиге. Њихова је заслуга тако велика, да се *сматрају најзаслужнијим чуварима културно-литерарних добара нашег народа у тим крајевима.*

СТАЊЕ БИБЛИОТЕКА ОД ХУМАНИЗМА И РЕНЕСАНСЕ ДО ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ.

.... Ја сматрам да је књига у првом реду сретство умног, духовног и моралног усавршавања.

А. Сим

.... За будалу нема добре књиге, а за човека од знања, који има нешто у глави, нема лоше књиге.

Дидеро

У овом периоду у ком ћемо, у главном, обухватити три века, приказаћемо даљи развој и напредак књиге, постанак и развој штампе, а осим тога ћемо се зауставити на личностима и раду лица, која су том развоју највише допринела.

Може се поставити питање, зашто смо се нарочито зауставили на хуманизму и ренесанси? Шта значи хуманизам и ренесанса, у колико су се и како идеје хуманизма и ренесансе одразиле и упливисале на даљи развој књига и библиотека? — Под хуманизмом мисли се на онај покрет, који је постао крајем средњег века и који је у средиште културних интереса, као у старом веку, поставио човека и све што је с њим у вези — насупрот средњевику схватању, да средиште свих наших духовних интереса мора бити у мислима на будући живот. (Отуд и назив покрету хуманизам од латинске речи хомо, човек, хуманитарне науке — наука о човеку, реч хуман-човечански). Хуманизам значи слободу мисли, слободу личности, право на лични развој жене, човека, детета. На пољу педагогије ово је ново схватање добило свог заступника у личности великог препородитеља Коменског, који се, како ћемо то касније видети, сматра оцем дечје књижевности. Ренесанса значи обнављање класичне старине у уметности; грађевинарству, скулптури. За историју људске мисли есенција ренесансе налази се у напуштању старе схоластике и успостављању слободног истраживачког духа.“ Ренесанса значи много, али главни значај јој је у основној промени у односима људи према самим себи и свету“ — каже V. H. Hudson у својој историји ренесансе.

Ново схватање, које је собом донео хуманизам и ренесанса, постепено је потискивало старе идеје. *Како је хуманизам тражио, да се знање прошири, да обухвати све људе, било је потребно пронаћи*

нов начин јефтиније израде књиге, отворити врата библиотека што већем броју људи. Међу претставницима новог покрета прво место припада „пророку хуманизма“, великом талијанском песнику Петрарки. Он се родио у Арецу 1304, а умро 1374. Његова нежна и узвишена љубав према Лаури де Новес (по мужу де Саде) обавила је и њен и песников лик нарочитом нежношћу, што су је створиле генерације песникових поштовалаца и љубитеља његових дивних сонета. Но, и поред тога што је био велики песник, Петрарка је, као поборник хуманизма, и високо културан и свестрано образован човек, у исто време био и велики пропагатор књига и библиотека. Често се спомињу његове речи, којима је тумачио ову своју посебну љубав према књизи: „Имам пријатеље“ — говорио је песник — „чије ми је пријатељство ванредно мило. Моје књиге то су људи из свих земаља, из свих векова, који су се одликовали у рату, у магистратури, у књижевности, који воле живот; оне ми увек стоје на расположењу. Оне ме посећују кад то желим, а исто тако одлазе по мојој жељи. Никад нису нерасположене и увек одговарају на сва моја питања. Док једне развијају преда мном догађаје прошлих векова; друге ми откривају тајне природе; једне ме уче, како ћу добро живети и умрети; друге растерују досаду својом радошћу и забављају ме својом нежношћу; има их које омогућују мојој души да све поднесем, да ништа не желим, које ме упознају са самим собом! Једном речју, оне ми отварају врата свих уметности и свих наука; од користи

су ми у сваком случају.. а за тако велику услугу оне не траже ништа више, већ добро закључану собу у скромном куту моје мале куће, где су заштићене од непријатеља. Напоследку, ја их носим собом у поље, чија им тишина више одговара, него ли градска бука.“

Неуморним радом, мало по мало, на прелазу из средњег у нови век, кад су књиге још писане руком, створио је Петрарка у своме стану велику библиотеку, коју је касније поклонио граду Венецији, желећи да драге с муком и уз огромне материјалне жртве прикупљене књиге постану опште доступним благом што ширег круга људи. Ова библиотека постоји и данас као саставни део венецијанске градске библиотеке.

Кад се осврнемо на његово опште схватање, и на живот Петрарки, морамо истаћи, да он спада међу најидеалније љубитеље књиге. Читао је од јутра до вечери. Ништа га није могло одвратити од књиге, над књигом је издахнуо. Једног јутра нашли су га мртва, с главом преклоњеном над раствореним текстом огромног кодекса..

Упоредо с Петрарком треба споменути и славну талијанску породицу Медичи, чији чланови спадају међу највеће и најзаслужније мецене на пољу науке, уметности, књиге и библиотекарства. Од свих чланова породице највеће су заслуге стекли Козимо Медичи и његов син Лоренцо Ил Мањифико (Величанствени). Лоренцо је толико волео књигу, да је слику књиге носио и на свом штиту; књига је била његов грб! За своју огромну библиотеку, у којој су били запослени најбољи

библиотекари и прикупљани најдрагоценији рукописи, саградио је дивну палату, која и данас спада међу највеће архитектонске споменике града Фиренце. Палату је радио знаменити скулптор Мишел Анђело. Међу његовим библиотекарима истиче се чувени библиотекар Маљабеки, међу свим библиотекарима један од најинтересантнијих! Сретан случај отворио му је пут до књига, које је волео изнад свега. Нарочито је познат ради свога нечувеног памћења. Родом је био из Фиренце. Пореклом из сиромашне породице, детињство је провео на раду код једног трговца воћем и поврћем. Урођена склоност према књизи, деловали су толико на њега, да је поштовао сваки лист штампане хартије у које је купцима завијао робу; сваки би лист најпре брижљиво прочитао, и тек потом, тешка срца, давао из руку. Случајно је за дечака дознао Лоренцо Величанствени; његова љубав према књизи толико му се допала, да га је узео у свој двор. Касније му је поверио вођење библиотеке. Као пример његовог нарочито развијеног памћења, наводи се заиста јединствен случај, да је знао на памет садржај каталога свих библиотека. Кад га је Лоренцо Величанствени једанпут запитао за неку веома ретку књигу, која је постојала само у једном примерку, он је без великог премишљања одговорио, да се књига налази у Султанској библиотеци у Цариграду, а осим тога је назначио и на којој полици...

У Француској се у приближно исто доба, у редовима сдушевљених заштитника књига и би-

блиотека, налазе велики француски државници: Ришеље, Мазарен и Колбер, министри на двору Луја XIII и Луја XIV, који су имали своје огромне приватне библиотеке, и који су осим тога, и као државници, подупирали рад на стварању и ширењу библиотека. И данас је позната у Паризу велика Мазаренова библиотека! За развој француских библиотека у овом приоду много је допринео и познати библиотекарски стручњак Шарл Ноде.

Као велики заштитник књига нарочито се истиче и мађарски краљ Матија Корвин, који је у својој престоници основао велику библиотеку са преко 50.000 скупочених рукописних књига. На изради ових књига радио је велики број преписивача; један је део прикупљен из страних држава. Њих су нарочито људи прикупљали, откупљивали и достављали краљу за велике своте новаца. Истиче се уметнички повез књига библиотеке краља Матије, која је пропала 1526, у доба кад је Сулејман Величанствени освојио Будапешт. Већина књига, као ратни плен, пренета је у Истамбул, док је остатак разнет по целом свету, тако да се књиге ове библиотеке, познате под именом „корвина“, и данас налазе у најразличитијим земљама: Русији, Француској, Италији...

*

* *

Разлика у унутрашњем уређењу библиотека у средњем веку и првих библиотека у доба хуманизма и ренесансе запажа се нарочито у правцу „ослобођења књига“! У средњем веку књиге су

редовно биле изложене на „пултовима“, и свака је била привезана нарочитим ланцем. То се чинило, јер су књиге биле врло скупе, па би губитак сваке књиге претстављао огромну материјалну штету. Како су биле руком писане, и већином украшене уметничким иницијалима и дивним миниатурама, свака је књига претстављала мали иметак! Прве краљевске библиотеке, које се јављају у доба хуманизма и ренесансе не само што се разликују од средњовековних библиотека по великом сјају и луксузу, који се развија у библиотекама, већ се полако и књиге уклањају с пултова у посебне ормане, т. р. ослобађају!

Међу најлепше и најзначајније библиотеке овог доба спада и чувена библиотека Филипа II, која се налазила у дворцу Ескуриал, недалеко од Мадрида. Поред ове библиотеке, која је била саставни део краљевог замка и манастира, најпознатија је Дворска библиотека у Бечу, чије је грађење почето у XV веку, и у којој се нарочито истиче дивна сала под куполом. Уз ову библиотеку везано је име чувеног бечког архитекте Фишера фон Ерлах.

Доба хуманизма и ренесансе значајно је за развој књиге и библиотека и ради тога, јер је оно ударило основу већини каснијих народних библиотека, које су се, у главном, развиле из поменутих краљевских библиотека. У ово доба пада и оснивање чувене лондонске библиотеке Британског музеја, која данас спада међу највеће светске библиотеке. Самом стварању народних библиотека највише је допринела француска револуција, која

је секуларизовала манастирска имања и манастирске библиотеке. (На основу декрета о секуларизацији манастирских библиотека из године 1789 и 1802 држава је добила преко 8 милиона књига, које су касније подељене државним библиотекама).

Француска је револуција у неку руку крајња тачка у развоју средњовековних библиотека. Она је собом донела општу и обавезну наставу, утврдила принцип слободне човекове личности, поставила култ разума, а у низу техничких изума који прате француску револуцију за „револуционисање“ књига и библиотека — од огромног је значаја проналазак машинске израде хартије, који собом надопуњује један од највећих ранијих проналазака, *техничко умножавање књига — проналазак штампе.*

Кад су од Еразма Ротердамског тражили, да заустави ширење новог Тестаментa, које је он издао према грчком извору, одговорио је, да је касно, јер је књига — благодарећи штампани — већ постала својина читавог света! Захваљујући штампани, идеје великог хуманисте прокрчиле су пут, и ништа их више није могло зауставити. Књиге и библиотеке — од француске револуције — добијају нарочиту улогу, њихов циљ постаје: служење народу, унапређивање масе, ослобођење из ропства, које ствара незнање.

*
* *

Наш највећи заштитник књига и библиотека на прелазу из средњег у нови век био је деспот

Стеван, син цара Лазара и царице Милице. Он је своју престоницу пренео у Београд, где је желео подићи дворску библиотеку. У манастиру Манасији, својој дивној задужбини на Ресави, искупио је најученије људе тога времена, и велики број преписивача, који су радили на преписивању нових књига. Турски ратови прекинули су овај рад и зауставили наш историјско-културни развој, просветни рад у самој земљи за читав низ векова.

У Хрватској су, на даљем развоју библиотека, поред већ познатих католичких монашких редова, радили исусовци, осим тога истицао се све већи број приватних лица, љубитеља књиге. Нарочито је био велики број приватних библиотека у Далмацији, посебно у Дубровнику, где се као некад у старом Риму, сматрало обавезно, да свака породица има своју библиотеку.

*

*   *

Главна разлика између библиотека у старом, средњем и модерном веку може се укратко свако означити:

1. број примерака једне књиге до новог века никада не прелази одређен мањи број; у новом веку, у вези с проналаском штампе, број нагло расте;

2. у старом и средњем веку број читалаца је ограничен; у новом нагло расте — у вези са ширењем образовања и увођењем обавезне наставе;

3. у новом веку кодекс сасвим потискује старе облике књига: волумен и таблице;

4. хартија потпуно истискује папирус, пергамент и воштане таблице као материјал за писање;

5. кроз цео стари и средњи век књиге се пишу искључиво руком или се механички умножавају помоћу непокретних слова, која су изрезана на дрвеним плочама (ксилографија), — нови век познаје искључиво књиге штампане помичним словима;

6. у старом и средњем веку материјална вредност сваке књиге претставља мали иметак; у новом веку цена се књизи знатно смањује тако да је омогућена куповина много ширим круговима.

Проналазак и усавршавање израде хартије, затим проналазак и усавршавање штампе, мењају из основе однос према књизи и схватање о задатку библиотека. У историји библиотека мора се овим двама проналасцима посветити нарочита пажња.

Име и место проналазача штампе дуго је било предмет великог спора, који, како згодно примећује један од писаца и истраживача овог питања, „потсећа на борбу седам грчких градова о постојбини Хомера“, великог песника Илијаде и Одисеје. Данас је као проналазач штампе признат Немац Јован Гутенберг, а као година проналаска утврђена је 1440. Прва штампана књига — један календар на немачком језику — изашла је 1447 године. Проналазак је условљавала све већа тежња широких грађанских слојева за знањем и образовањем; све већи број универзитета, који од XIV века отварају широм своја врата не само племићској и грађанској већ и сељачкој деци. Као главни

технички предуслов проналаска штампе, уопште се сматра проналазак папира, који је у XII веку с оријента пренесен у Европу.

Гутенберг се родио у Немачкој, у старом средње-вековном граду Мајнцу, 1400 године. Отац му је био грађанин из породице Генцфлајш; мајка му је припадала старој племићској породици Гутенберг. Из пажње и љубави према мајци узео је њено име, по ком је искључиво и познат. Своје детињство, до 1420, провео је у Мајнцу. Год. 1440, услед раздора између племића и грађана, и победе грађана над племићима, Гутенбергова породица бежи из Мајнца и наставља се у Штрасбургу. Од 1420 до 1434 не зна се ништа о Гутенбергу, али се претпоставља, да је он то време провео у земљама, где је могао научити занат уметничког израђивања књига, у Чешкој и Холандији, које су у то време на овом пољу заузиле прво место. — 1434 појавио се у Штрасбургу. Ту се оженио с обичном грађанском девојком, неком Аном, која никад није схватила Гутенбергову вредност и значај. Борећи се и радећи, живео је доста тешко. Највише се бавио израђивањем књига помоћу дрвених дасака, ксилографије. То је био нов начин израде књига, који се развио у средњем веку, а који се састојао у томе, да су се на дрвеној плочи изрезивала слова и реченице, па кад би се изрезала читава страна, онда се на даску, премазану нарочитим мастилом, стављала хартија и тако, механички, отискивале поједине стране књиге. Тај начин израде књига, и ако је био спор, ипак је био бржи од преписивања руком. Није искључено,

да се Гутенберг бавио и којим другим занатом. У исто време лако се може претпоставити, да је, бавећи се израдом књига, непрестано размишљао и о свом великом проналаску, који му је овековечио име.

Године 1930 изашла је једна мала књижица под називом: „Гутенбергов стваралачки сан“ — Gutenberg's Schöpfertram — од Ханса Блајер-Хертла — Hans Bleyer-Härtl — у којој се, у облику алегоричне приче, описује, како је Гутенберг дошао до свог великог открића. Придржавајући се овог поетичног описа, изнећемо и ми овде тај велики догађај, који је на дотад невиђен начин препородио читав свет. На Бадње вече год. 1440 радио је Гутенберг, као и увек, затворен у својој соби. Био је тужан и уморан. Његова жена била је тог дана још несноснија него обично. Срдита, што јој муж разбија главу над изумом, чију вредност није схватала, одабрала је баш тај свечан дан, да га сасвим напусти. Кад је видео да је остао сам, Гутенберг се још више удубио у своје снове и визије, које су га годинама мучиле. У соби је било хладно и мрачно. Једва се распознавала Спаситељева слика, која је висила о зиду. Из размишљања га је тргло тихо куцање на вратима. Један од његових ученика, радника, знајући за његову усамљеност, дошао је са својом женом да га посети. Собом су донели вино и колаче. Кад су приметили, да је учитељ тај дан нарочито тужан, покушали су, нарочито радникова жена, да га развеселе. Док су мушкарци распиривали ватру, она се припремила, да лије олово и да тако

прориче судбину. Узела је суд с водом, ставила га на дрвену плочу на којој је већ била изрезана једна страница Гутенбергове књиге. Почела је забава. Нагнута над тепсијом, радникова је жена прорицала мајстору, да се приближује дан великог проналаска. Оловне капљице низале су се у води у дуги низ дивних, минијатурних књижица... Гутенберг је сумњиво вртео главом, али се ипак расположио.

Касније, кад су радник и његова жена отишли, легао је да спава, али није могао заспати. Чинило му се, да је опет у цркви, куд је тако радо ишао, јер је био веома побожан. Тамо је он слушао св. Јеванђеље. Свака му се реч дубоко урезивала у душу. Желео је да сви људи могу купити св. књигу, која тако утешно делује на уморне људе. За ту жељу везивао је и свој изум. Ноћ је полако одмицала држећи га у полубудном стању. Приказивале су му се најразличитије визије. Кад се сутрадан дигао, и узео да разгледа ону плочу са изрезаним словима над којом је радница левала олово, на своје највеће изненађење, опазио је, како су из удубина најједном испала мала, помична оловна слова....

Док је жена његовог друга левала олово у тепсију, која се налазила на плочи, она је, неприметно, незапажајући капала и на саму таблу. Те капље олова падале су у удубљења око изрезаних слова а кад се олово расхладило и кад га је Гутенберг извадио, он је нашао оно, што је годинама тражио, пронашао је пут за свој изум....

Поставља се питање, шта је Гутенберг изумео? Да ли је он, заиста, био први и једини, који је пронашао штампу?

Штампање књига значи добијање механичким начином безброј једнаких примерака с једног оригинала. То је било познато и до Гутенберга, нарочито су још од најстаријих времена биле у употреби штамбиље, т. ј. умножавање рукописа с дрвених или сличних дасака. Први овакви покушаји односе се већ на IV век пре Христа. Ксилографија (штампање с дрвених дасака) и данас је у употреби у Кини. У XI веку Кинези су пронашли штампање помичним словима. Оправдано је, да се поставља питање, што је пронашао Гутенберг и у чему је величина његовог открића? Штампање помоћу дрвених плоча било је скупо и споро; израда помичних слова у Кини била је сасвим примитивна и односила се искључиво на њихове сликовне знакове (знакове кинеског слоговног писма) и није прешла границе Кине. Суштина Гутенберговог проналаска лежи у томе, што је он, потпуно самостално, дошао на мисао:

1. да се књиге израђују механичким путем и то помоћу помичних слова;
2. да је пронашао левачки инструменат за слова — матрицу — и да је на тај начин створио могућност, да се брзо и лако излије неограничени број „литера“ с којима се могу — слагањем и растављањем — израђивати, брзо и лако, и највеће књиге.

Тајну свога открића држао је у почетку Гутенберг за себе. Као његов супарник истиче се

Холанђанин Лауренс Јанзон Костер, али претпоставка, да проналазак штампе не припада Гутенбергу, већ Костеру, није утврђена. Интересантно је питањем, да ли је Гутенберг био у стању да оцени значај свог проналаска? Прича се, како је једног дана, кратко време после свог проналаска, дошао у једну радионицу, да наручи штампарску пресу. Кад је објаснио мајстору: како мора изгледати преса, и затим запитао колико ће коштати, мајстор га је погледао и узвикнуо: — Па то што ви хоћете, Јохане, то је обична винска преса! — Да, одговорио је Гутенберг, али винска преса из које ће наскоро тећи најбољи од свих ликера, који су досад гасили човечју жеђ.... Анегдота служи као доказ да је велики проналазач својим пророчанским духом дубоко схватио значај свога проналаска!

Као сиромашан човек, нарочито после тога, кад су на њега у Штрасбургу напали разбојници и опљачкали га, Гутенберг није могао сам уредити своју штампарију. За то се обратио на богатог суграђанина града Мајнца, Јохана Фуста и узајмио од њега 800 форинта за уређење штампарије. Како није могао сам да ради, удружио се са тада познатим мајстором који је дуго година радио у Паризу, Петром Шефером. Шефер је био познат као одлични калиграф, *илуминатор*. Тим именом називали су се они мајстори — преписивачи, који су познавали вештину уметничког сликања слова. Ова је вештина помогла Шеферу и касније: у заједничком раду с Гутенбергом.

Јохан Фуст видео је, да ће Гутенбергов проналазак донети много новаца и користи. Исто је запазио и Шефер. То је био разлог зашто су обојица изневерили Гутенберга. Фуст, у часу кад је Гутенбергу било најтеже, тражио је, да му Гутенберг врати позајмљени новац. Како се Шефер био оженио Фустовом ћерком, оба су се удружила против Гутенберга. Дошло је до суђења. Гутенберг је био сиромашан, а тадашњи суд је често био на страни богаташа. Зато је и велики проналазач осуђен и пао је у крајњу беду.... Пошто није био у могућности, да врати позајмљени новац, Фуст му је запленио штампарију. Гутенбергу је остао само један примерак слова... После извесног времена, ипак је наставио започети рад. — Умро је у Мајнцу 1468. Његов бивши компањон, Шефер, умро је 1500 године.

Као један од проналазака који су дошли у прави час и у право време, и проналазак штампе, већ од првог часа био је правилно схваћен и оцењен. Од 1440 до данас, Гутенбергов изум служи човечанству широм целог света. Првобитно, примитивна мала машина за штампање, данас се усавршила до невероватних размера савремене технике. У економском погледу проналазак штампе, као и већина нових проналазака, није могао остати без извесних штетних последица за оне који су се до тад бавили професионалним преписивањем књига. Интересантно је споменути, да је у Русији проналазак штампе изазвао чувени расколнички покрет, који почиње у дру-

гој половини XVII века, у доба цара Алексија Михајловића. У вези с настојањем руског патријарха Никона, да се старе црквене књиге, које су се умножавале преписивањем, исправе, и у будуће умножавају по новом начину, а не преписивањем, преписивачи, уједињени с најреакционарним елементима, започели су покрет против ове реформе и тако дали повода стварању безбројних руских верских секта и чињеници, да се у борби за „стару веру“, за време Петра Великог, добровољно спалило преко 30.000 људи. (Рачуна се да је број расколника још под крај царског режима, 1917 године, износио 12—18 милиона).

Усавршавању новог проналаска много је допринело све интензивније увођење и значај дневне штампе, дневних листова, за које су биле потребне савршеније машине. Тако је већ у прошлом веку пронађен велики број нових машина, које су усавршиле Гутенбергов изум и омогућиле савремено прештампавање и умножавање рукописа у дотад невиђеном размеру. Пронађена је нова машина за слагање слова — сец-машина; нова машина за штампање — шнел и ротациона машина. У ширењу нових проналазака на пољу модерне штампарске технике припада нарочита заслуга директору великог енглеског дневног листа „Тајмс“, који је основан 1783 године.

Од постанка до данас улога штампе, као средства за ширење знања и информација, постала је незаменљива. „Штампарије су постале скромне чесме моћне реке, која, текући непрестано, носи собом, ширећи се, мудрост прошлости и највеће

мисли садашњости“. Ширила се тако брзо, да је пре свршетка XV века било 60 мајстора штампара који су радили у Штрасбургу; 22 у Келну; 17 у Нирнбергу; 20 у Аугсбургу. У Венецију пренео је штампу Француз, по имену Јансон; у Рим два Немца; у Паризу штампање књига отпочело је 1470, кад је прва преса заведена на Сорбони.

Потребно је казати бар неколико речи о књигама, које је штампао Гутенберг. Као година проналаска штампе, како смо видели, сматра се 1440, а као прва штампана књига, сматра се календар што га је издао Гутенберг заједно са Шефером. Најзнаменитија његова књига је Библија у две свеске са 400 страна. Од те Библије до данас је сачуван 41 примерак, који се налазе у разним земљама. На пергаменту је штампано 12 примерака.

Колико се цене те прве Гутенбергове књиге, показује ова чињеница: 1817 године продавао се један примерак Гутенбергове Библије у Лондону. Продат је за 80 хиљада златних лира! Други један примерак откупио је неки Американац за своту од 1500 долара. Књигу је поклонио Њујоршком универзитету.

Изглед првих штампаних књига је веома занимљив. Ако упоредимо старе рукописне књиге са првим штампаним књигама, једва ћемо запазити разлику. Само стручњак може видети у чему је разлика и препознати која је књига руком писана, а која штампана. Познато је, да је писање у средњем веку било достигло високи степен развоја. У почетку је био идеал, да се штампана књига што мање разликује од скупочених руком

писаних књига. Прва слова, којима је Гутенберг штампао своје књиге израђена су гачно према најлепшим писаним словима. На ово је много деловала чињеница, да су дотадашњи купци књига, велика и имућна господа, с извесном мржњом и презиром сусретали појаву првих штампаних књига. Ова је околност деловала на штампу у великој мери; да би нашао купце за своје књиге, Гутенберг је морао настојати, да штампане књиге буду што сличније писаним књигама. Да сличност буде што већа, почетна се слова нису уопште штампала. Шефер их је израђивао руком. Ту му је помагала његова уметност илуминатора.

По свом облику књиге су у почетку имале, т. зв. *фолио формат*, с којим ћемо се касније поближе упознати.

Како је ипак главни циљ штампе био појефтинивање техничке израде књига, постепено су штампана слова добијала све једноставнији облик. На овом су пољу нарочите заслуге стекли Талијан Алдус Мануциус и Холанђанин Лодовик Елзеvir. Мануциусов рад пада око 1449, дакле непосредно иза проналаска штампе. Он је први увео нову врсту слова, курсив, за који је искористио Петраркино писмо. Мануциус је увео и нови формат књиге, т. зв. *целни формат*, или формат осмине — октав. Његова штампарска делатност била је огромна. Нарочито се залагао за римску књижевност, коју је највише волео. Његове су књиге биле ванредно лепе по облику. И данас се налазе по свим музејима његове књиге и сматрају се као нарочита драгоценост.

Поред Мануциуса прво место припада Лодовику Елзевиру, човеку чија је судбина веома занимљива. Родио се у Лејдену, холандском граду, који је у XVIII веку, у доба Лодовиковог деловања, био центар науке и културе. Међу свим универзитетима тог доба, универзитет у Лејдену уживао је највећи глас. Младићи из свих крајева света долазили су, да слушају чувена предавања његових професора. На том универзитету, 1610 године, радио је као педел (посебна врста служитеља — чиновника, који у исто време врше и извесне канцеларијске и служитељске послове) Лодовик Елзеvir. Како је био ванредно талентован, замолио је, да му се дозволи штампање и продавање књига за студенте универзитета. Кад је добио дозволу, уредио је своју штампарију и отпочео рад. У кратко време постигао је огроман успех. Његово име пронело се по целом свету. Он је штампао све од реда: француске, талијанске, грчке и латинске писце. Међу његовим наследницима нарочито се прославио његов брат, Бонавентура, и његов унук. Они су, као и Мануциус, за књиге увели нарочити формат, који је био згодан за студенте. Те су се књиге јако много куповале, тако да се могло говорити о „Елзевиromанији“.

С проналаском штампе, искључиви материјал за писање, односно штампање постаје хартија. Видели смо, да је хартија пронађена у II веку после Христа, у Кини. Из Кине је хартија лагано продирала на запад. Узима се, да је ширење хартије напредовало: 100 километара за један век. Тако је

у Перзију и у Самарканд (Туркестан) дошла око 650 године, у Багдад 800, у Каиро 1100, а отуд полако прешла у Европу. Папир је однео превагу над папирусом и пергаментом и потиснуо их, јер је био много јефтинији. Од папируса био је јефтинији за 500 пута; много јефтинији од пергаментa и воштаних таблица. Рачуна се, да је у XIV веку лист хартије вредео 12 сантима, док је у исто време лист пергаментa вредео 1 франак 25 сантима (Сит, III, 10). Данас је папир, благода рећи лакој и једноставној изради, још јефтинији. У изради папира јасно се истичу две етапе: примитивна или ручна, и модерна, или машинска, која је победила крајем XVIII века. У почетку се папир већином израђивао од старих крпа и то тако, да су се очишћене крпе, са којих су се претходно удаљивали разни метални предмети, као дугмета и слично, млеле у нарочитим млиновима, а онда добијени материјал стављао у бурад напуњену с водом. Тако добијена смеша, која је личила на кашицу, захватала се нарочитим ситима у количини колико је потребно за један лист. Кад би се лист осушио, могло се на њему писати. Прва хартија, која је добијена на овај начин била је веома проста; касније се израда папира све постепено усавршавала, док није, године 1792, штампарски радник у штампарији Пјера Дидо, Луји Робер, пронашао машину, која је омогућила много бржу, једноставнију и јефтинију производњу хартије. Та машина, која с малим изменама, служи и данас, доноси фабрикама хар-

тије огромне приходе. Луји Робер, њен проналазач, умро је у крајњој бедности.

Међу нарочито луксузне врсте папира спадају: кинески, који се прави од бамбусове коре, јапански папир, који се прави од коре дрвета, и холандски папир.

И ако је књига у новом веку у главном задржала облик кодексa, ипак се она у велико разликује од старих средњовековних књига и то нарочито богатством својих формата. Формат, или величина књиге, зависи од тога, колико се пута оригинални лист који се израђује за штампање књига — пресавије. Најпознатији су формати књига: ин плано (атлас); фолио; четвртина; осмина; шеснаестина, итд... Ин плано значи, да је за књигу узета читава величина папира, да папир уопште није пресавијан; фолио значи да је лист пресавијен једампут. На тај се начин добијају 4 стране, односно два листа. Код четвртине лист је пресавијен 4 пута, и добија се 8 страна, односно 4 листа.

Као што је средњи век створио дивне рукописне књиге, исто се тако и код штампане књиге обраћа нарочита пажња на њен изглед. И штампана књига не привлачи само својом садржином, већ и својим изгледом. Она мора и естетски лепо деловати! За то се обраћа нарочита пажња на штампу, папир, корицење и илустровање књиге. У сваком случају књига мора бити истрајна и не сме својим изгледом вређати наше око. Међу данас најпознатија слова, која се употребљавају за штампање књига спадају: цицero, елзеvir, италики и романска слова.

У избору слова треба нарочиту пажњу обратити на њихову величину. Очи су највеће човеково благо, па се мора избегавати све што им може шкодити, а нарочито одвећ ситна штампа. Познато је, да има књига, које су штампане са тако миниатурним словима, да се могу читати само помоћу лупе. У Музеју књига Цариградске универзитетске библиотеке налази се миниатурни руком писан коран, који је смештен у ораховој љусци!...

Коричење књига започиње, кад је место волумена заузео нови облик књиге — кодекс. Средњи век огледа се нарочито у својим богатим и луксузно укориченим књигама и то најпре у слоновој кости, а касније, под све већим утицајем истока, у злату, филигранним радовима и емаљу. Као центар средњевековног коричења књига играла је велику улогу Краљица Јадрана — Венеција, која је у то доба сматрана као авангарда оријента. Међу најлепше примерке старих, богато и уметнички укоричених књига, спадале су и књиге из познате библиотеке мађарског краља Матије Корвина.

Развој трговине књигама иде упоредо с развојем производње књига и све већим развојем писмености. Извесни трагови о продаји књига налазе се и у старим египатским споменицима, а исто тако и у старим јеврејским законима. Биће од интереса, да се спомене једна стара јеврејска изрека, која каже: — „Ако имаш књиге на продају и књиге жели купити неко ко неће да их посуђује на читање, немој му их продавати“. И ако

познати трговци, и у старом веку као и у новије доба, ценећи и правилно оцењујући велики значај књиге, Јевреји су од својих људи тражили, да код ове врсте продаје у првом реду имају у виду духовне интересе.

Процват трговине књигама настаје нарочито у IV и III веку пре Христа, у доба највећег развоја знамените Александријске библиотеке. У Риму се љубав према књигама и трговина књигама развила под утицајем Грка. Видели смо, да је у Цицероново доба свака римска кућа имала и своју библиотеку. У средњем веку продајом књига бавили су се т. зв. стационарији; путујући продавци књига спадали су међу познате и омиљене фигуре читавог средњег века.

*

* *

Прве штампане књиге, т. зв. *инкунабуле*, заузимају нарочито место у историји штампе и штампаних књига. Назив инкунабула долази од латинске речи *cupula* = колевка. Употребљена у преносном смислу, она означаје штампане „полетарце“, књиге, које су штампане од 1450 до 1500. Сличан је немачки назив: „*Wiegendrucke*“. Све се ове књиге чувају у библиотекама и у музејима књига као специјалне збирке „инкунабула“. За разлику од других штампаних књига, код инкунабула запажа се много лошија хартија, слова нису једнаке величине, једно је веће друго мање, нема сигнатуре, т. ј. броја који означаје колико је листова хартије употребљено за штампање књиге, недостаје насловна страна, наслов се на-

лазио у почетку текста, није означено име штампара, место и година штампања књиге, велики број кратица, као на пр. т. з., т. ј. и т. д., слаба или никаква интерпункција, слово „i“ без тачке. Велики број веома интересантних инкунабула налази се у Музеју књиге у Лајпцигу, у Прашкој универзитетској библиотеци, као и у свим великим и старим библиотекама.

Да штампана књига изгледа лепо, треба, да се узму у обзир извесна правила. Стручњаци су та правила детаљно разрадили. Ми ћемо их навести у скраћеном облику. Основни је принцип: *ко хоће, да се бави штампањем књига, мора имати у виду, да је дужан створити уметничко дело!* Друго основно правило поставља захтев, да књига — својом штампом и опремом — мора олакшати упознавање садржине. Књига са миниатурним словима замара и шкоди. У свакој се књизи мора одржати јединствени стил, класична једноставност. Књиге, које имају много виџета, шара, нису лепе. Исто је тако важна дужина и ширина страна.

*

* *

Кад мислимо на развој наше културе, а нарочито развој писмености, књига и библиотека у нас, морамо увек имати у виду наше посебне историјске прилике, које су биле далеко теже и друкчије, него у већини других земаља. У доба, кад су други народи ступали у највишу фазу свог културног живота, наш је народ пао у петвековно турско ропство. Прва штампарија у нас је о-

снована на Цетињу, 1493 године. Наше прве штампане књиге налазе се у Народној библиотеци у Београду. Друга штампарија по реду основана је у Млетцима. Трећа у Београду, под крај XVI века. Припадала је кнезу Радиши. У тој је штампарији започето штампање еванђеља, али није довршено, јер је штампарија пренета у Дубровник. Све теже прилике онемогућавале су даљи рад у овом правцу. И у варошима, и у манастирима живот је, стицајем прилика постајао све примитивнији. Крајем XVIII века и почетком XIX века, с народним васкрсом, настаје већи рад на културном пољу; 1834 године основана је у Београду наша Државна штампарија, која и данас постоји.

Како су изгледале наше прве књиге? Оно што смо говорили о инкунабулама уопште, вреди и за нас. И наше прве штампане књиге немају насловног листа, странице се не обележавају, поједина слова су слична словима рукописних књига.

Кад је 1834 основана прва штампарија, за време владе кнеза Милоша, постепено се развијао интерес према књизи и читању, али су ипак прве књиге штампане у веома ограниченом броју и то тако, да се унапред осигуравао број претплатника, пренумераната. Међу личностима, које су се нарочито бавиле ширењем књиге, налазио се на првом месту *Ђура Милутиновић Црногорац*. Умро је 1844 године. Као фанатик књиге, он је ишао од трговине у трговину, а кад ко није хтео купити књигу, он га је грдио, приговарао да није родољуб, да је незналица. Први издавач књига био је

Глигорије Возаревић. Његова се књижара налазила код Варош Капије.

У средњем веку књиге су се највише продавале на вашарима. Главни центар тих вашара био је у Будимпешти. Велику су улогу играли и т. зв. *торбари*, путници, који су носили књиге у торби, или их возили на колима и продавали по селима. Најпознатији су торбари: *Карацић и Хаци Алекса Поповић*.

МОДЕРНИ БИБЛИОТЕКАРСКИ ПОКРЕТ НАРОЧИТО ПОГЛЕДОМ НА ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ.

У овом поглављу говорићемо о савременим библиотекама. То је и најважнији део нашег излагања. Библиотеке о којима смо досада говорили припадају великим делом прошлости, али оне ипак чине значајну основу на којој су се развиле наше савремене библиотеке; исто је тако љубав према књизи, која је, како смо видели, била у високом степену развијена у прошлости, дала основу и за савремени однос према књизи.

Схватање и мишљење великог броја људи, голико пута на најлепши начин изражено, доказује да су књиге и библиотеке саставни део живота културног човечанства; неопходно потребно оруђе за његов даљи развој. Разгранатост и сложеност модерног живота поставиле су многоструке захтеве у свима правцима, захтев за реорганизацију и прилагођавање новим потребама најразличи-

тијих институција и правних тела: државе, општине, школе, па исто тако и библиотека. Отуд и нарочита важност, која се мора посветити питању библиотека нашег доба. Оне су изашле из своје усамљености и ушле пуном паром у нови живот. Израдили су се поједини типови од којих сваки дела у свом делокругу — задржавајући везу и имајући у виду заједничку велику идеју: идеју библиотека, науке, одмора, напретка.

Захваљујући проналаску хартије и проналаску штампе и проширеној и продубљеној образованости, књиге се данас сваке године штампају у десетинама и стотинама хиљада примерака. Новине су на исти начин доживеле незапамћен тираж.

Проучавајући савремене библиотеке, наилазимо на исту повезаност између библиотека и људи, која је постојала и у старом и средњем веку, само много јачу и далеко ширу. Данашње се велике библиотеке стварају за друштво, као друштвене установе пар екселанс. Сва настојања на пољу данашњег библиотекарства теже за тим, да се библиотеке што више и што чвршће вежу за живот. Да би у целости схватили значај модерних библиотека, морамо се нарочито позабавити питањем разлике између старих и модерних библиотека, вратити се за један век и по унатраг, у доба велике Француске револуције, кад је настала огромна промена у друштвеним схватањима. Та се промена вршила постепено, али сигурно. Поједине су се земље ограђивале, али су идеје прелазиле и преко ограда.

Зашто се борила Француска револуција? Познате речи: „Слобода, братство, једнакост“ у главном означају њен правац. Ми ћемо се зауставити на „једнакости“.

До Француске револуције постојала су у главном два сталежа: племство и свештенство с једне стране, и народ с друге стране. Племство је све држало у својим рукама, оно се скоро искључиво користило и духовним народним благом. Књиге су биле још увек одвећ скупе, да би их народ могао куповати. Хуманизам и ренесанса потстакли су прву жишку, која је дала велики пламен у доба Француске револуције. Укинута је разлика по рођењу и истакнута на прво место лична човекова вредност. Да велика реч „једнакост“ не би остала само прижељкиван појам, ишло се за тим, да се створе исти услови за развој сиромашних као и богатих; уведена је општа, обавезна и бесплатна настава; књиге које су припале држави на основу револуционарних декрета о секуларизацији манастирских библиотека, предате су преко народних библиотека читавом народу. Поред народних, постепено се јављају и друге велике јавне библиотеке, чији је задатак био да служе најширим народним слојевима.

Осамнаести век је век проналазака, нарочито на пољу технике. Пронађене су многобројне машине о којима се раније једва могло сањати. До 18 века превлађивала је кућна, ручна производња. С проналаском машина овај се начин производње мења; машине замењују стотине и стотине домаћих радника, и с друге стране ствара се милион-

ски раднички пролетаријат, који ради по новонасталим фабрикама и живи искључиво од своје скромне наднице. Упоредо с развојем индустрије, развија се и трговина, стварају се огромна градска насеља, која по броју становника и градском атару, простору на ком се протежу, премашују све што нам је дотад било познато у историји. У свим великим градовима окупља се радништво, које је у почетку живело под веома тешким условима. Раде не само одрасли, већ и деца, и то од 10 до 12 година. Радни дан траје 16 до 18 сати. Никаква виша разонода не постоји. Књига је још увек ван домаћаја. У вези са овим приликама, постепено се јавља један диван покрет, ког удруженим снагама предводи само радништво и интелигенција задојена новим схватањем. Као резултат тог покрета, који је донео многе олакшице радништву и отворио лепше путеве за будућност сеоског становништва, поред других установа које се јављају и све више развијају, истичу се на првом месту *јавне градске и сеоске библиотеке*, које настоје да густом мрежом обухвате све крајеве где људи живе.

Улога радништва у овом покрету нарочито се тумачи околношћу, да је радницима у њиховој тешкој борби за живот постало јасно од какве је велике користи знање, како је велика улога што је игра књига у моралној изградњи човека, у потпори што му је пружа против рђавих примера. Последња околност била је од нарочитог значаја за социјално угрожену радничку децу, чији родитељи нису имали могућности да над њима у довољној мери бдију.

*
*   *
*

Библиотекарски стручњаци деле савремене библиотеке:

1. према публици, којој служе — на научне и на јавне;
2. према врсти књига које се налазе у библиотеци — на опште и специјалне;
3. према подручју, на које се протеже њихова делатност — на општинске, обласне, народне, међународне.

Тако се добија 6 главних врсти библиотека:

1. народне;
2. јавне;
3. библиотеке научних установа, као што су универзитетске, музејске и сличне;
4. библиотеке администр. и законодавних тела,
- т. ј. библиотеке министарства, парламента итд.;
5. библиотеке научних удружења;
6. библиотеке међународних установа, на пр. у Женеви — Библиотека Друштва народа.

Поред овде набројаних, постоје још и специјалне библиотеке, као болничке, библиотеке за слепце, кажњенике. Питање појединих врста и типова библиотека од највећег је значаја за уређење саме библиотеке, јер од тога зависи и састав књига и метода рада. Народне и универзитетске библиотеке старије су од данашњих јавних библиотека, које за нас претстављају нарочити предмет обраде.

Потреба оснивања народних библиотека, како смо споменули, истакнута је нарочито за време

Француске револуције. Њихов се задатак састоји у прикупљању с једне стране свег духовног блага које је у једној земљи написано, или које је о тој земљи штампано у другим крајевима, а с друге стране у чувању свих тих књига за потомство, за научни рад за документацију. Универзитетске библиотеке заузимају нарочито место у целокупној вишој настави. Њихов је задатак, да буду помоћни органи универзитета. Оне морају набављати све књиге које су потребне за научни рад професора и студената свих факултета. Друге научне библиотеке постоје уз поједине научне институте, као што су хигијенски, или слични заводи, који, ради брзе и стручне оријентације свог научног особља, морају имати све оне књиге и часописе, који се односе на њихово подручје рада.

Статистика великих народних и универзитетских библиотека показује у пуној мери њихов огроман значај. Примера ради, навешћемо једну кратку статистичку табелу о бројном стању књига у овим библиотекама у 1929 години:

мил. свезака

1. Париз, Национална библиотека	4,5
2. Петроград, Јавна држ. библ. више од	4
3. Петроград, Библ. академије наука	4
4. Вашингтон, Библиотека конгреса	3,56
5. Москва, Јавна библиотека	3,5
6. Лондон, Библиотека британ. музеја	3,15
7. Њу Јорк, Јавна библиотека	2,97
8. Кембриџ, Библиотека харвард. унив.	2,5
9. Берлин, Пруска државна библиотека	2,2

Годишње повећање износи приближно 80-100.000 свезака, што значи у 10 година 1 милион; у 100 година 10 милиона.

Прелазећи с овог кратког увода на историју постанка и развоја јавних библиотека, морамо одмах нагласити, да оне, према свима овим библиотекама, стоје као потпуно засебни организми са својим одређеним методама рада и својим циљем. Атрибут „јавне“ опредељује њихов нарочити карактер. — У извесном ширем смислу све су данашње библиотеке јавне, јер су, с малим изузетцима, сваком приступачне, али то за све библиотеке није битно. За народне библиотеке је битно, да прикупљају и чувају националну литературу; за универзитетске, да исто раде у погледу научне литературе. За јавне је библиотеке најважније баш то, да су *јавне*, опште, да служе свима. Тај је моменат за њих пресудан. Он опредељује карактер њихова рада и настојање. Њихов рад се не може ограничити само у једном правцу, на прикупљати само извесне књиге, већ се мора поставити на што ширу основу, по саставу књига морају бити енциклопедичне.

Претече савремених јавних библиотека настале су у доба кад су широки народни слојеви још стајали пред вратима цивилизације и културе, али кад су њихови захтеви на удео у том правцу постајали све јаснији и одређенији. У Енглеској, која је, поред Америке, колевка савремених јавних библиотека, тај покрет постепено је напредовао још у седамнаестом и осамнаестом веку. Покрет је у почетку нарочито био везан за борбу

против лоших књига и часописа, који су се појавили у великом броју у вези с јефтинијом производњом књиге и већом потрошњом, која је настала после проналаска штампе и ширења писмености. Много је допринела и тежња, да се спасу и даље развију извесне старе библиотеке, односно колекције књига, које су се налазиле по манастирима и градским општинама. На челу покрета стајали су поједини свесни радници, интелектуалци, учењаци и духовна лица. Енглески стручњак Џон Минто написао је о овом далеком постанку јавних библиотека ванредно занимљиву и лепу књигу широког културног значаја.

„Национално друштво за одгој сиромашних“ (1811); „Британско и страно школско друштво“ (1814), на чијем су челу стајала два позната јавна радника, Андре Бел и Јосиф Ланкастер, зачетници мониториншког (ланкастерског) система, били су главни поборници великог васпитног покрета. — Прве муниципалне библиотеке основали су богати и филантропски расположени грађани, који су поклањали читаве колекције књига с тим, да служе свим суграђанима. Као најстарија сматра се, муниципална библиотека у Ковентрију, основана 1601. Постојала је све до 1814, кад су је власти бесмислено продале. Друга по реду била је чувена муниципална библиотека у Норвичу, која је основана 1608, а која и данас сачињава део Норвичке јавне библиотеке. Међу пионирима парохјалних библиотека нарочито се истичу имена Др. Томаса Бреја (1656—1730) и Џемса Кирквуда (1699), који је објавио ванредно занимљиво дело

о потреби оснивања парохијалних библиотека по целом краљевству. Прва библиотека коју је основало само радништво, под ванредно занимљивим околностима (види Ц. Минто, ст. 41), постојала је у Гласгову — Mechanics Institutes.

Историја читавог покрета за оснивање јавних библиотека добила је одређен облик, кад је 1849 год. енглеском парламенту поднет законски предлог, да се у сврху оснивања опште доступних, јавних библиотека, уведе специјалан порез. Борба око овог предлога, чији је подносилац био Вилем Еверт, била је ванредно велика. Поједина мишљења, која су се у опозиционарском тону износила против библиотека, ванредно су занимљива и карактеристична, показују, како — уз људе напредне, пуне духа и светлог погледа у будућност. — увек стоје и они, који су сами себи мерило за све, или који се не могу издићи над обичним расуђивањем. Један од најжучнијих опонената (colonel C. D. V. Sibthorp) износио је као аргуменат против предлога, да је он свршио све школе и да није никад читао ни желео да чита, па не разуме, зашто би уопште требало водити бригу о читању; други су се бојали, да ће читање пробудити код људи смисао за бољи живот, нарочито да ће под утиском књиге ниже друштвене класе настојати, да поправе тешке услове живота у којима живе; да стварање библиотека значи стварање конспиративних средишта итд., итд... Ипак, поред ове опозиције, предлог је победио са седамнаест гласова већине (118 Ayes, 101 Noes) и био изгласан 29 јула 1850 на једној од оних мучних и на-

порних седница парламента, које се отежу дубоко у ноћ.... Од тад, па до 1919, кад је благодарећи Националном удружењу енглеских библиотекара донет нов закон, Ервертов Бил био је полуга за оснивање енглеских јавних библиотека кроз читав велики период од скоро седамдесет година.

Кроз цео деветнаести, а нарочито у овим трима деценијама двадесетог века напредовале су јавне библиотеке у свима земљама гигантским кораком. Сваки град, свака мало већа варошица, па и сеоске општине, имају своје велелепне зграде, које служе искључиво за потребе јавних библиотека. Број књига достиже завидне цифре од неколико стотина хиљада и преко тога; методе рада су разрађене; васпитан је велики кадар стручног особља, које своју дужност врши с великим самопрегоревањем и љубављу; постоји разграната мрежа филијала; и у централама и у филијалама дивна оделења за децу и омладину.

Ако се зауставимо на посебном задатку коме теже јавне библиотеке, видимо, да оне за одрасле настоје да им пруже потребне књиге из свих подручја знаности и науке, да им ставе на расположење што већи број главних дневних листова (често и неколико стотина!) и часописа, да буду врело књижевног образовања; да васпитају нарочите библиотекарe који су у сваком моменту читаоцима на помоћи при избору књига, стручне литературе. Тежиште рада лежи у активности, која се огледа у посебним методама рада, у излажењу у сусрет потребама читалаца до максималне границе.

Као библиотеке, које су по својој намени одређене за широке народне слојеве, и за интелектуалце, и за раднике, и за децу, оне својим уређењем, бројем и избором књига морају одговорити потребама свих својих читалаца, а не тек једне групе. Њихово радно време мора бити подешено, да је сваки читалац у могућности, да се користи библиотekom. Активност јавних библиотека испољује се нарочито у стварању љубави и буђењу интереса према књизи и тамо, где тај интерес уопште не постоји, или је слабо развијен. Оне полазе од принципа, да нема човека, који би могао презрети или не волети књигу. Ако код неког не постоји нарочита љубав према књизи, значи, да није имао могућности, да се упозна с великим благом, које оне садрже, значи да треба потражити пут и начин, како да се људи више и боље упознају с књигом, да треба изградити методе рада, које ће бити у складу с могућностима којим библиотека располаже, одговарајући месту и времену, доби и степену образовања, у којој се налазе посетиоци библиотеке, или они, којима се библиотека жели приближити. Рад јавних библиотека с децом претставља други племенити напор, који је досад дао највеће резултате. Да би што потпуније вршили своју дужност према целокупном народу, радништву, као и сеоском становништву, јавне се библиотеке постепено реорганизују у правцу који ће њихово деловање у знатној мери, повећати. У Сједињеним државама где је њихова мрежа најгушћа, има данас 10.937 јавних библио-

тека. Оне располажу са 162.000.000 књига, тако да на сваких 11.226 грађана долази по једна јавна библиотека, а на сваких 29 лица по 43 књиге.

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ И ЊИХОВО УРЕЂЕЊЕ

Велики успех, што су га у свом раду показале јавне библиотеке у Енглеској и Америци, утицао је у знатној мери на развој модерног законодавства о библиотекама. По свом карактеру, ови закони се деле у две велике групе: једну, која предвиђа обавезно оснивање јавних библиотека, и другу, која то оснивање потпомаже, а изнимно чини обавезним у случају, ако се испуне одређени предуслови. У прву групу закона спада чехословачки закон о јавним библиотекама, који је донет 22. јула 1919, а у другу белгијски закон, који је донет 1921 године.

Обавезу оснивања јавних библиотека чехословачки закон преноси у целости на општину. § 1 тога закона каже:

„Да се употпуни и усаврши образовање свих слојева народа, општине су дужне основати јавне библиотеке, које ће садржавати књиге забавног и научног карактера од стварне вредности.“

Свака библиотека по овоме закону мора имати читаоницу за читање и издавање књига и једну читаоницу за часописе и дневне листове. Све издатке за оснивање и издржавање јавних библиотека сноси сама општина. Висина буџета појединих библиотека одређује се према броју становни-

штва и то тако да на једног становника долази најмање 0,30 чех. к.

Белгијски закон о библиотекама јавио се као плод давнашњег покрета у корист боље организације читања. Четири савремене околности су нарочито убрзале овај покрет. Те су околности наше израза и у министарском распису, којим је попраћен овај закон: —

1. национални народни васкрс не може се разумно претставити без духовног васкрса;

2. завођење осмочасовног рада мора имати као корелат могућност да радници корисно употребе своје слободно време;

3. савремена скупоба која подиже цену књигама смањује индивидуалну куповину књига и оправдава организацију колективне службе књигама;

4. у тешкој економској борби која је данас наступила победиће најјачи, а најјачи је онај који је стекао довољно знања да се одупре и бори с тешкоћама живота.

Закон је доказ опште државне свести о значају читања, о његовој потреби и о угледу што га пред самом државом имају лица и установе који се баве ширењем корисне књиге у широким народним слојевима. Ниједан глас у белгијском парламенту није се чуо против овог закона. Основна тенденција закона тежи, да се у свакој општини оснује бар по једна општинска библиотека, типа јавних библиотека. Ако у извесној општини не постоји ниједна библиотека овог типа, општина је дужна да у року од три месеца оснује такву би-

блиотеку — кад то тражи једна петина гласача. У извесним случајевима могу се две општине сложити да оснују библиотеку. Општинска библиотека може бити укинута само на основу одлуке општинског одбора, коју потврди краљ.

Нарочито признање државе, и њена улога у питању јавних библиотека у Белгији, огледа се у томе, што их држава материјално потпомаже. Свака јавна библиотека у Белгији, и то без обзира, да ли је приватна, општинска или адоптирана, добија припомоћ од државе, ако испуњава ове услове:

1. ако је смештена у пристојну зграду;

2. ако има минималан број књига и остварује минималан број позајмљивања књига;

3. ако је сваком доступна;

4. ако је бесплатна, осим једне мале чланарине, која се узима за читање ван библиотеке;

5. ако има утврђене дане за издавање књига и то у општинама са 3.000 становника — најмање 1 дан недељно, у општинама са 3—20.000 становника — најмање два дана, а три дана у свим осталим;

6. ако се подчињава државној контроли;

7. ако библиотеком управља библиотекар, без разлике пола, који има стручну сведоџбу, или више образовање.

Стручна библиотекарска сведоџба не тражи се од оних лица, која имају универзитетску спрему, положену средњошколску матуру, и, у року од три године, од лица која имају диплому наставника основних школа.

У услове за добијање државне помоћи спада и услов да општина даје за издржавање јавне библиотеке најмање 25 сантима на сваког становника. Тако општина, која на пр. броји 250.000 становника, мора за издржавање и развој своје библиотеке годишње вотирати најмање 62.500 белгијских франака.

Закон не стаје на пут оснивању библиотека у опште, не меша се у њихову аутономију ако оне не траже државну помоћ, т. ј. нема закона који подвргава све библиотеке извесним одредбама; закон даје норму само за оне библиотеке, које траже државну помоћ. Присилно оснивање предвиђено је само у случају, ако то тражи једна петина бирача. Крајњи је циљ закона: ширити читање и руководити читањем, да се потпомогне опште васпитање масе. Државна помоћ, „субвенција“, не сме се трошити за набављање неморалних књига, књига које не заслужују довољну пажњу с васпитног гледишта, пропагандистичке и полемичке књиге, било религиозне било политичке.

Најмањи број књига, који по овом закону мора имати библиотека да добија државну помоћ износи:

100 књига за општине са мање од 1.000 становника; 300 књига за општине са 1.000 до 10.000 становника; 800 књига за општине са 10.000 и више.

Пет година после државног признања, број књига мора порасти за 300, односно 800 и 1.500 књига. За јавне библиотеке постоји у министарству просвете нарочити врховни савет.

Најстарија јавна библиотека у Белгији основана је у Анверсу 1609. Број белгијских јавних библиотека 1929. износио је 2.178 са 3.815.002 свезака, 575.426 чланова. Укупно издато је 1929 године на читање 7.500.000 књига.

*

* *

Између одредаба, које су уведене у живот новим законодавством које се односи на јавне библиотеке од нарочитог је значаја установа *централних библиотека*, коју је предвидео дански закон из 1930 г. Имајући с једне стране у виду чињеницу, да поједине општине, нарочито сеоске, нису у стању да поднесу одвећ велике материјалне издатке за издржавање и употпуњавање њихових библиотека, а желећи с друге стране дати могућност сваком њиховом читаоцу да добије на читање све књиге, које може добити и читалац највеће градске библиотеке, системом централних библиотека, везана је свака, па и најмања данска библиотека с првом суседном већом градском библиотеком, а преко ње, на исти начин, и са највећом, Краљевском библиотеком у Копенхагену. Закон не познаје присилно оснивање библиотека. Централних библиотека има укупно 27. Годишњи буџет свих јавних библиотека у Данској износи укупно 13 милиона франака. Држава која, по извесној скали, учествује у издржавању јавних библиотека, плаћа од прилике половину.

*
*   *
*

Код уређења јавних библиотека испољује се цео низ проблема, који су делимично специфичне природе, т. ј. од нарочитог значаја баш за овај тип библиотека, или су заједнички свим библиотекама. У проблеме који се нарочито морају имати у виду спадају питања:

- 1 зграда и намештај библиотеке,
- 2 избор књига,
- 3 техничко уређење библиотеке, инвентари, каталози,
- 4 администрација библиотеке, састав буџета, пропаганда,
- 5 професионална спрема библиотекара.

Питање правилног смештаја библиотеке, од зграда, спада међу најважнија и најзначајнија питања од чијег правилног решавања великим делом зависи њен успех. Што се тиче избора места, захтева се, да се библиотека налази у т. зв. „популационом центру“, или, ако то није могуће, онда у културном центру града. У унутрашњости зграде најважнија су питања:

- 1 распоред и величина соба,
- 2 правилно дневно и вечерње осветљење,
- 3 правилан однос између тежине књига и саме зграде,
- 4 могућност проширења библиотеке,
- 5 леп и практичан намештај.

Велика је штета за библиотеке и за њихов правилан рад, што се већином налазе у приватним зградама, које једва могу одговорити и најоснов-

нијим потребама. У Сједињеним америчким државама 1.800 јавних библиотека имају своје посебне зграде. Међу стандардне типове зграда америчких јавних библиотека спада и тип средње библиотеке, који је познат под називом „детелина“. Он се састоји из једне велике сале за издавање књига, која је, десно, директно везана са дечјом читаоницом, а лево са читаоницом одраслих читалаца. У дну се налази магацин књига и собе за рад библиотекара. Магацин књига заузима једну трећину зграде, а уређен је по т. зв. „магацинском систему“, т. ј. сав је простор раздељен на полу-спратове у величини човечјег раста, тако, да се књиге могу узимати руком, стојећи на поду.

Свака већа јавна библиотека мора имати поред читаонице за одрасле и дечју читаоницу. Ако је библиотека смештена само у једној соби, једна трећина се одређује за смештај књига пред којима је стол чиновника, који пази на издавање књига. Димензије једноставног типа нормалних стелажа износе:

за одрасле — дубина 20—25 см., висина 2 м., ширина 90—100 см.

за децу — дубина 20—25 см., висина 1.50 м., ширина 90—100 см.

Овакова стелажа за одрасле има седам полица, дечја пет. Рачуна се да је за сваких 1.000 књига, уз дупле димензије дубине, потребна једна овакова стелажа.

Како је опасност од пожара у свакој библиотеци ванредно велика, морају постојати справе за гашење, које су напуњене угљеним диоксидом, а

осим тога свака библиотека мора бити осигурана. У недостатку других справа, треба увек имати у припреми *сандук са ситним песком*, јер песак одлично гаси пожар, а јефтин је па га свака библиотека може набавити. Вода за гашење пожара у библиотеци не сме се употребљавати, јер је она највећи непријатељ књига.

Међу најлепше јавне библиотеке у Европи спадају: Прашка јавна градска библиотека и Јавна градска библиотека у Штокхолму, која се нарочито истиче својом дивном салом за приповедање прича.

Постоји врло много дефиниција, које одређују значај и суштину књиге. За нас ће бити једна од најбољих она, коју је дао руски књижевник и филозоф Херцен, који каже: *да је књига духовно завештање једног покољења другом; завет који даје старац на умору младићу који тек почиње живот; заповест коју онај који је на стражи, а који одлази на одмор, предаје новом стражару који презима његово место.*

Код избора књига за јавну библиотеку од највећег је значаја однос између књига разних подручја науке и књижевности. Овај ће однос у сваком случају у великој мери зависити од читалаца библиотеке, њихових склоности и интереса, али и од културне политике саме библиотеке. Од интереса је, да се упознамо и са једном шемом, коју даје библиотекарски стручњак *Отлет* (по Брауну), а према којој у јавним библиотекама од целокупног броја књига мора долазити:

1. на дела општег карактера	8%
2. примењене уметности	7%
3. лепе уметности	7%
4. социјалне науке	8%
5. теологију	6%
6. историју и путописе	15%
7. биографију	8%
8. лингвистику	5%
9. поезију и драму	6%
10. романе	20%
11. разно	10%

Статистика нам показује, да се од научне литературе траже највише социјална дела, а од чисто књижевних дела — романи. Посебно место заузима дечја литература у јавним библиотекама у којима постоји дечје одељење, а исто тако и дневни листови, чији је број ванредно велик у свим јавним библиотекама.

Како смо већ раније нагласили, јавне библиотеке морају задовољити интересе и склоности најразличитије читалачке публике. Оне морају пружити читаоцима све оно, што је најбоље и најсавршеније и по форми и по садржају; у научном подручју, техничком, социолошком — обраћа се нарочита пажња на последње тековине, открића и ново законодавство. Мање је важан квантитет од квалитета, не сме бити ниједне гране знања која не би била заступљена. У томе се састоји њена енциклопедичност, коју наглашује и законодавство јавних библиотека. О јавним библиотекама у радничкој и сеоској средини, говорићемо посебно.

Од велике је важности и питање хигијене књига јавних библиотека, као и питање „непријатеља књиге“. Да се одржи што већа чистоћа књига, потребно је с времена на време приређивати опште чишћење, а у случајевима болести или епидемије, дезинфекцију. Међу непријатеље књига долазе, поред немарних читалаца, одвећ јака дневна светлост, вода, прашина, влага и извесни инсекти.

Да би библиотека могла започети рад, поред набавке књига, потребан је и читав низ радова чисто техничког карактера. Ту долази у првом реду *инвентарисање књига и израда каталога*. Да би могли прећи на ово питање, морамо се претходно упознати с *нарочитим особинама модерне књиге*. — Књига данас показује ванредно велико богатство у избору форми и појединим варијантама садржаја. Зато је нарочито потребно зауставити се прво на њеним саставним елементима и појединим „врстама или родовима“, јер се само уз тај услов може приступити правилном инвентарисању и класифицирању књига. У првом реду за нас је важна *материјална деоба књига*, и то по броју страна, према којима се књиге деле на:

1. плакете — до 50 страна,
2. брошуре 50 — 100 страна,
3. књиге (у ужем смислу) — од 100 страна даље.

Према облику књиге се деле у брошуре или плакете — мале књиге; естампе — т. ј. гравире, дописнице и све што садржи илустрацију и што је посебно штампано; карте и планове; музикалне партитуре и књиге које претстављају целину за себе, а које се деле на: монографије (дело које

говори о једном питању); приручнике (дела која излажу извесну науку у целости); енциклопедије и речнике; тезе или дисертације, које говоре о извесном предмету у његовом развоју.

Код сваке књиге морамо нарочиту пажњу обратити на — аутора, издавача, штампара и књижара.

Инвентарисање књига спада међу основне задатке у раду на уређењу библиотека. Инвентар је најглавнији докуменат сваке уредно вођене библиотеке. Значај инвентара био је познат још у најстарија времена, тако, да они у свакој већој старијој библиотеци претстављају читаву збирку старих пожутелих књига. По својој суштини, инвентар је књига у коју се, из дана у дан, како у библиотеку пристижу, уносе књиге, часописи и дневни листови, који су својина те библиотеке. Сврха је инвентара, да нам дају одговор на питање:

1. колико и какве се књиге налазе у библиотеци;
2. колика је њихова појединачна и свеукупна вредност;
3. да нам да јасну слику о годишњој принови библиотеке.

И ако инвентари могу бити различити, ипак постоји и извесна „стандартна“ форма. У овој стандартној форми, на свакој страни инвентара предвиђа се по 25 реда, и то тако, да је сваки пети нарочито подвучен. Ово је потребно ради контроле, јер се на тај начин лако може израчунати, колико се записа може унети на сваку страну и у читаву књигу. Ако имамо инвентар са 60 ли-

стова, 120 страна, онда знамо унапред, да у тај инвентар можемо инвентарисати, записати 300 књига, односно на сваку страну по 25 књига. Ако смо унели више или мање књига, јасно је, да смо негде погрешили; погрешку неће бити тешко пронаћи. Књиге се морају инвентарисати хронолошким редом, т. ј. тако како долазе у библиотеку, и оним редом како су наведене у рачуну, или попису књига, ако се ради о поклону. Код самог инвентарисања поступа се тако, да се на књигу, на којој је већ ударен штамбиљ библиотеке, ставља инвентарски број, и то онај који долази по реду, датум и година инвентарисања, док се у инвентар, који је раздељен на одговарајуће рубрике, уноси:

1. датум кад је књига набављена;
2. име аутора;
3. назив књиге;
4. име издавача, број издања, и место;
5. како смо добили књигу, куповином или поклоном;
6. број документа;
7. цена;
8. ознака, да ли је књига укоричена или броширана;
9. **сигнатура књиге.**

Ако цена није позната, онда се означаје приближна вредност.

Све примедбе које могу доћи у обзир за извесну књигу, уносе се у рубрику, која је одређена за примедбе. Ова је рубрика подједно највећа. Служи нарочито за случај, ако се књига изгуби, или оштети, у ком ће се случају све то навести,

уз ознаку, — ко је и кад књигу изгубио, односно оштетио и да ли је наплаћена пуна или делимична вредност. Библиотека се често упоређује с машином. Као што код машине може губитак или отсуство сваког и најмањег „шарафа“ зауставити рад, тако се и у раду библиотеке свети сваки пропуст, и најмања неуредност. *Тачност и уредност морају бити основа сваког рада у библиотеци.* Инвентар је њихово огледало. Ако се књига не инвентарише одмах, лако може настати хаос у ком се касније, ни уз најбољу вољу, није могућно снаћи. Број под којим смо завели књигу у инвентар, како је споменуто, морамо одмах означити и на саму књигу, и то у правилу на десној страни између наслова и имена штампарије. Штамбиљ који се удара на књигу, означаје својину књиге. Он се, по правилу, удара на прву страну књиге, и, према условљеном принципу, на једну или више страна у тексту, али увек тако, да се не квари текст. Раније су место штамбиље биле у великој употреби симболичне сличице разног карактера „екс либрис“ — прилепљене на првој страни књиге. О „екс либрисима“ постоји читава наука, тако је велико богатство њихових варијаната, оригиналност замисли и уметничке израдбе. Макар колико да је инвентарисање у суштини једноставно, постоје нека питања, на која треба дати јасан одговор. Међу тим питањима истиче се и питање: *да ли у инвентар треба уносити и часописе и дневне листове*, који, како знамо, излазе периодично, у извесним дужим и краћим интервалима, тако, да тек читаво го-

диште, по правилу, сачињава једну целину. Нај-правилније је решење, да се одабере један одређен систем, и то: или да сваки број часописа и дневног листа уносимо за себе под разним инвентарским бројевима, — у том случају, кад касније све те бројеве укоричимо, имаћемо на свакој књизи онолико инвентарских бројева колико има часопис свезака или бројева, — или други и свакако правилнији начин, који се састоји у том, да часописе преко године уносимо у посебну картотеку, а онда на крају године, кад је комплетно цело годиште, да све бројеве заводимо у инвентар под једним истим бројем. Даље је за правилно инвентарисање важно питање дупликата, т.ј. када има више истих примерака једне књиге. И у овом се случају може поступити на два различита начина: или, да све примерке заведемо под једним бројем, или сваку књигу за себе. Ово последње свакако је правилније, јер ово више одговара и самом карактеру инвентара, који нам тачно има одговорити на питање: колико књига има наша библиотека. Као треће истиче се питање: под којим ћемо бројем завести прву књигу у идућој години, т.ј. треба ли у новој години наставити с инвентарским бројевима тамо, где смо стали, или почети од броја један. Питање се може решити и на један и на други начин, али је свакако боље наставити на стари број; то је практичније, одмах видимо укупни број књига. Да би брзо могли сазнати, колико је књига набављено у новој години, може се текућем броју, с десне стране, додати редни број нове године.

Потребу инвентара треба истаћи не само за јавне, већ и за сваку мало већу приватну библиотеку. Баш на сопственој библиотеци морамо доказати, да се умемо служити њом. То ће пак само онда бити могућно, ако и на своју библиотеку применимо све основне принципе добро уређене библиотеке. Инвентари су драгоцене документи у сваком погледу. И ако је толико дивних, и јавних и приватних, библиотека пропало, ми ипак према случајно сачуваним инвентарима добијамо слику њихове вредности и значаја. За културну историју то је од важности.

Осим тога инвентар и приватном лицу може служити и у чисто практичне сврхе, у случају, ако своју библиотеку жели продати или поклонити.

И ако није могућно замислити библиотеку без инвентара, ипак нам инвентар не може практично служити за проналажење појединих књига у библиотеци. У ту сврху служе каталози који заузимају тако важно место у доброј организацији, да их називају: мозак библиотеке!

Без обзира да ли је приватна или јавна, библиотека служи читању, читаоцима, једном лицу, или неограниченом броју. Карактеристика сваког читаоца је у томе, да он жели, да се што пре снађе у библиотеци, да пронађе ону књигу, која му је потребна, било књигу неког одређеног, познатог му писца, или књиге из извесне групе, извесне научне или књижевне гране. Јасно је, да је инвентар у ту сврху сасвим неподесан, јер се он не

води азбучним редом писаца, нити су у њему књиге груписане по неком систему. Ако бисмо ипак хтели, да извесну књигу нађемо по инвентару, морали бисмо прегледати цео инвентар од првог до последњег броја, а то би значило трошити ванредно много времена. Дакле, баш супротно оном, што сваки читалац жели, наиме: да што брже нађе оно што му треба.

Да се томе доскочи, уведени су поред инвентара, т. зв. *каталози књига*, т. ј. *стручан опис књига уређен према утврђеним принципима*.

Најједноставнији је каталог, у коме се подаци о књигама сређују азбучним редом писаца. То је познати *алфабетски каталог*, који одговара на питање:

Да ли су неки, или, који су све аутори заступљени у књигама библиотеке.

Овај се каталог мора налазити у свакој библиотеци, јер он неопходно служи библиотекару, а може служити и читаоцима, који су у извесној мери упућени у литературу, т. ј. познају ауторе књига, које желе читати.

Али, претпоставимо, да читалац жели пронаћи књигу из неке одређене групе књига: филозофије, књижевности, а не зна аутора. У том случају настаје потреба за другим каталогом, т. зв. *систематским*, који надопуњује алфабетски, и који одговара на питање:

Колико и какве књиге има библиотека о неком одређеном питању, или из неке научне или књижевне гране.

Уређење систематског каталога оснива се на сасвим другом принципу него уређење алфабетског каталога. — Док је уређење алфабетског каталога чисто техничке природе, уређење систематског каталога оснива се на нарочитим, често сложеним чињеницама према којима се књиге групишу у поједине групе. Израда овог каталога тражи специјално, стручно и опште образовање.

У основи систематског каталога лежи делење књига по материји. Да се то изведе, треба усвојити извешан принцип. У разлици тог принципа, лежи разлика између појединих систематских каталога.

Систематски су каталози много старији него што се то обично мисли. Постојали су и у старој библиотеци асирског краља Асурбанипала, која је, како нам је познато, основана још у VII веку пре Христа у старој Ниниви. Све књиге које су сачињавале ову библиотеку биле су подељене на 25 великих група. У 14 група биле су сређене књиге, које су се односиле на „ствари земље“; у преосталих 11 књиге, које су се односиле на „ствари неба“.

Систематски каталог постојао је и у Александријској библиотеци — Калимахова класификација! — и у библиотеци у Тебама; грчке и римске библиотеке, па и библиотеке средњег века имале су такође своје систематске каталоге.

Основа великог дела модерних систематских каталога лежи на деоби, коју је још 1623 год. израдио познати енглески филозоф Бекон. Она се оснива на деоби духовних човекових способности

на: меморију — историја; фантазију — поезија; разум — филозофија. Беконова деоба ушла је као основа и у децималну класификацију књига, која данас спада у најраширеније системе класификације књига. Ова се класификација састоји у томе, што се све књиге деле у десет основних група, свака са својим подгрупама и посебним ознакама. Главне су групе:

1. група — 0 — дела општег карактера (где се говори о разним темама). Овамо спадају речници, енциклопедије, зборници различитог садржаја, периодична издања;
2. група — 1 — филозофија;
3. група — 2 — религија;
4. група — 3 — друштвене науке;
5. група — 4 — лингвистика;
6. група — 5 — тачне науке;
7. група — 6 — примењене науке;
8. група — 7 — уметност;
9. група — 8 — књижевност;
10. група — 9 — историја.

Поред овог система стручних каталога — који је највише у употреби у Америци, Енглеској и Русији — постоји још једна друга веома раширена врста систематског каталога — у употреби у Немачкој, Француској — т. зв. *каталог по главној речи*: — Schlagwortkatalog, или француски каталог „par mots souches“. Енглези употребљавају назив: субјект-каталог, каталог-диксионер. Суштина каталога састоји се у томе, да се све књиге које се налазе у библиотеци групишу око извесних

„главних речи“. На пр. уз реч *душа*, биће наведена сва она дела, која говоре о души; уз реч: *математика*, све главне књиге које говоре о математици. Наравно, да је свака група овако издвојених књига опет сређена алфабетским редом писаца. Ради лакше и брже оријентације, групе се међу собом деле картонима посебне боје, т. зв. „делитељима“.

На сваком картону и на свакој књизи означаје се број или условно слово, које показује групу у коју књига спада и редни број књиге у дотичној групи. То је т. зв. *сигнатура књига*, која је ванредно важна, јер се према њој књиге слажу на полице и проналазе у магацину књига.

Каталози могу се штампати, или израдити у облику картотека, т. ј. састојати се из појединих помичних карата. Штампани каталози имају извесна нарочита преимућства; сваки их читалац може лично набавити и прегледати не само у библиотеци, већ и код куће. Ипак је велика мана ових каталога њихова нееластичност. Да се унесу нове књиге, морају се штампати додаци каталозима, допуне. Принове се не могу уносити у текст штампаних каталога; код каталога — картотеке — тај је посао могућан, једноставан и лак.

За израду картотечног каталога постоје извесни „стандартни“, т. ј. интернационални картони — (француски назив „fiche“) — утврђене величине: 12,5 см. на 7,5 см. При дну сваког картона налази се рупица, да се поједини картони, који се у правилу слажу у нарочите кутије за каталоге са шипком, не би могли лако извући. Сваки картон

мора садржавати: презиме и име аутора; назив књиге; место и годину издања; име илустратора књиге; инвентарски број и ознаку књиге.

Сви означени системи имају и преимућства и мане, али се треба држати правила, да систем који је једном усвојен не треба без нарочите потребе мењати. Свака промена система уноси забуну и међу особље и међу читаоце, а осим тога изискује и знатне материјалне жртве, јер је израда каталога спора и запосљује много радне снаге. Т. зв. класификациона табела мора се налазити у свакој библиотеци на највиднијем месту, како би се читаоци могли брзо оријентисати по којим су принципима књиге сређене.

У односу према читаоцима, јавне библиотеке имају нарочите дужности. Створене у циљу, да служе најширим народним слојевима, оне настоје, да сваком читаоцу изађу у сусрет у највећој мери, да му у сваком погледу олакшају рад, да подстакну и развију његов урођени интерес према књизи и читању, да дођу с читаоцем у што ближу везу, како би се могли упознати с његовим нарочитим интересима, склоностима и потребама.

Читати — значи „упознавати се са садржајем извесне књиге“, мислима неког одређеног или неодређеног (анонимног) лица, које су изражене писменим знаковима. Важност читања у човековом животу поставља се на прво место, јер је човековом духу потребна духовна храна, као што је телу потребна материјална храна. Духовно просвећен човек лакше од непросвећеног побеђује, савлађује и бори се и с највећим неприликама. — Као на-

рочити циљ читања, а према ономе што се читањем жели постићи, означује се: — образовање и изграђивање духа; самообразовање; обавештавање и документација. Од нарочите је важности за читање поновно враћање на већ прочитан текст, прављење забележака и — коначно — „страшила свих библиотека“: подвлачење и прављење забележака на књигама, које се читају...

Корист поновног читања већ је давно запажена. Праву лепоту извесног текста тешко је схватити одмах, треба га прочитавати, навраћати се у размацима. То вреди и за научна дела као и за уметничка, прозу и поезију. Кад читамо по други или трећи пут, тек онда постепено осећамо сву лепоту и дубину изражених мисли. Поновно читање песничких дела упоређује се нарочито са слушањем музичких комада. Кад први пут слушамо неко музичко дело, тек делимично продиремо у лепоту и хармонију звукова. Емоција и естетско уживање све су већи, што дубље продиремо у целину и у детаље. То се у пуној мери постиже тек код опетованог, поновног слушања. Површно читање не води никаквом циљу. Оно је и штетно, јер само замара, оптерећује нашу меморију површним сликама и претставама.

Прављење личних забележака је веома важан услов успешног читања. Човек, како смо рекли, чита или да нешто научи, или да дозна неку нарочиту чињеницу која га интересује, или да се одмори, доживљујући пријатне емоције. Како меморија није развијена у толикој мери, да трајно задржи све што је прочитано, од велике је помоћи,

да се забележе бар главне мисли и она места која су нарочито деловала својом лепотом. У сређивању бележака може се држати хронолошког реда, или се могу средити по материји, алфабетским редом.

Правити забелешке, значи читати по систему, стварати властити резервоар из ког ћемо касније лако црпсти. Све прочитане књиге не можемо увек имати поред себе! Људи великог знања, и људи који су много читали, знају вредност ове методе.

Шарање и цртање по књигама јавне библиотеке нити је лепо, нити се може препоручити; оно је у већини случајева лоша навика. Књига, као најбољи пријатељ, мора бити предмет нарочитог интереса и старања! Свако намерно кварење, књига, говорило би против љубави према књизи. Па ипак, дешава се да и најбољи читаоци, кад читајући књигу дођу на извесне мисли, аутоматски дају израз тим мислима на тај начин што их бележе на слободном простору странице. И ако је то лош обичај, има случајева, кад ови „коментари“ повећавају вредност књиге. Петраркине, Сервантесове или Толстојеве забелешке у сваком ће случају бити од великог значаја! Исто су тако, ради личног момента, значајне забелешке, па чак и скромне дискретне цртице означене оловком на књизи приватне библиотеке; оне придају и мање вредној књизи нарочиту драж и лепоту. Људи се толико пута навраћају, траже у књизи баш та скромно подвучена места, или забележену реч... У том случају забелешке замењују говор; лице које чита разговара с особом чија их је рука забележила; оне му помажу, да схвати извесне мисли и осећаје,

који би иначе остали непознати, неизречени, недоречени. Значај забележака на књигама приватне библиотеке згодно је приказао Пушкин у својој поеми „Евгеније Оњегин“. — Његова Татјана посећује дом вољеног човека. Случајно наилази и на његову библиотеку, и, као страствена читатељка, почиње да чита. Нижу се странице за страницама. На многима су безбројне забелешке: слова, крстићи, упитни знакови, цртице повучене ноктом, траг Евгенијеве руке... Баш ове маргиналије разоткривају пред Татјаниним очима Евгенијев лик: „Москвич в Гарольдовом Плащ“.

За читаоца је нарочито важно, да разуме оно што чита и зато текст не сме прелазити његове душевне могућности. То би га могло удаљити од књиге уопште. Ово је моменат на који нарочито библиотекари, који у сваком случају морају бити читаоцу од помоћи, морају свратити пажњу. Ако дете узме филозофско дело, оно му неће моћи корисно послужити, па и кад би га делимично схватило. Метода здравог и доброг читања састоји се у томе, да се постепено улази у вишу и тежу литературу. Тип вишег читаоца не ствара се наједанпут, већ постепено. У том су погледу нарочито драгоцени савети, што их читалац и библиотекар могу црпсти из књига, једног од најпознатијих стручњака на пољу психолошког проучавања читаочевих интереса, Руса, Николаја Рубакина. Овај занимљив и много цењен стручњак започео је свој рад у детињству у приватној библиотеци своје мајке, која се налазила у Петрограду и била приступачна широкој публици. Као дечак, Рубакин се

непрестано поред мајке налазио у читаоници. За-
волео је књигу, која је постала за њега читав
свет, а осим тога је од најранијег детињства, кад
сваки утисак оставља нарочити траг, имао могућ-
ност да посматра читаоце и да прати утицај који
на човека врши књига. Касније се овом питању
потпуно посветио. Његови чланци и студије о
психологији читалаца, као и његов институт за
„Библиолошку психологију“, који се налази у
Швајцарској, имају огроман значај.

О важности гласног читања, нарочито међу
радњиштом, децом и на селу, говорићемо касније;
овде морамо нагласити, у вези с читаоцима уоп-
ште, да гласно читање има своју нарочиту вред-
ност. Глас може много боље изразити оно, што је
писац хтео казати, ако читач има потребне особин-
е. — Гласно читање је уметност. Сваки не може
добро читати. Има људи, који читају гласно на
такав начин, да ни сами себи не могу разумети...
Међу словенским народима нарочито се истичу
Руси као одлични уметници гласног читања. На-
равно, да се овде они који слушају јављају само
као „пасивни читачи“.

У питању хигијене читања нарочито треба чи-
таоцима скренути пажњу да књигу не примичу
одвећ близу очију и да не читају уз слабу свет-
лост. Нормална удаљеност књиге од очију износи
30 сантиметара; осветлење мора имати јачину нај-
мање од 10 свећа. Сматра се да нормална штам-
пана слова, која не кваре вид, морају износити
најмање 3 мм. Типографска јединица за величину
слова износи 0,40 мм.

*
* * *

У раду с читаоцима у библиотеци треба свратити
нарочиту пажњу на нове читаоце, који нису упу-
ћени у рад у библиотеци, за које често претставља
велику тешкоћу и питање каталога и служење при-
ручним делима и проналажење литературе. Има и
таквих читалаца, који се једва решавају да пре-
кораче праг библиотеке, који се т. р. морају „пси-
хички“ победити, да уђу у библиотеку, и ако то
нарочито желе.

Јавна библиотека је заједнички дом, чија су
врата отворена и деци и одраслима. И богат и
сиромаш, и онај ко живи од плодова свог духа,
стеченог знања и стручне спреме, као и онај, ко
живи искључиво од плодова својих жуљавих руку,
сви се подједнако могу користити књигама, које
се у библиотеци налазе... За децу је нарочито ка-
рактеристична прича о малом зачараном шегрту
наше познате дечје књижевнице Данице Бандић,
„тетке Дане“, у којој се описује велики душевни
напор, што га је мали шегрт морао извршити над
самим собом, да уђе у библиотеку, која је касније
постала извор његове највеће радости...

Библиотекар мора увек настојати, да изађе у
сусрет сваком читаоцу, да га бодри, мора уложити
пуно старање, да му нађе баш ону књигу, коју он
жели. Ради упознавања каталога, упутиће га на
класификациону таблу, која, како смо већ спомен-
ули, мора бити на највиднијем месту у библио-
теци.

У интересу читалаца и библиотеке мора се обезбедити уредно враћање књига. У свакој јавној библиотеци књиге се издају на читање у читаоници и ван библиотеке.

При упису у чланство читалац добива легитимацију у коју се хронолошким редом уводе књиге, које се издају читаоцима на читање; дупликат легитимације (т. зв. лична чланска карта) налази се у читаоници и служи за контролу и као темељ за обраду статистике. Књиге имају своје посебне легитимације, т. зв. легитимације књига, које показују колико је пута књига читана, ко је читао и кад. Легитимација књиге је њен пасош!

Кад прима чланску легитимацију читалац својим потписом потврђује, да ће чувати интересе библиотеке. На свакој легитимацији налазе се рубрике: за ознаку датума, кад је књига издата; сигнатуру књиге; датум повратка и потпис чиновника који је књигу преузео. Осим тога, свака чланска карта има свој посебни број. Дупликат легитимације, лична чланска карта, разликује се само у толико од легитимације, што на чланској карти постоји засебна рубрика у којој читалац својим потписом потврђује, да је књигу узео. Ако се таква рубрика налази на легитимацијама књига, отпада разлика између читаоачеве легитимације и њеног дупликата.

Међу књиге, које се у јавним библиотекама не издају на читање ван читаонице, спадају: речници, енциклопедије, последњи бројеви периодичних издања и нарочито драгоцене књиге.

Занимљиво је питање система т. зв. слободног приступа регалима књига, који је у Америци и Енглеској освојио већину библиотека, и који у тим земљама вреди нарочито као основни принцип у раду с децом. Систем се састоји у томе, да сваки посетилац библиотеке има право слободног приступа књигама, да може сам прегледати и узети књигу коју жели. У појединим библиотекама на нашем континенту усвојен је овај систем само делимично, тако у Шведској само за лепу књижевност. У великој читаоници, која је добила поносан назив: „Храм народног образовања“, налази се преко 10.000 књига, које читаоци потпуно слободно прегледавају и узимају. Систем је за читаоца нарочито привлачан и, нема сумње, много доприноси ширењу љубави према књизи. Запажено је, да код овог система читаоци много радије посећују библиотеку.

Да се добије тачна слика о раду и успеху библиотеке, потребно је, да се у свим правцима њеног рада и делатности води тачна статистика. Она мора дати одговор на ова питања:

1 колики је годишњи број чланова библиотеке, по узрасту и занимању; код деце — по школама и по занимању родитеља;

2 колики је укупни, месечни и дневни број посетилаца библиотеке;

3 колико је књига издато на читање у библиотеци и ван библиотеке у један дан, недељно, месечно и годишње, са ознаком групе највише читаних књига.

Као што видимо, статистика нам даје одговор на сва главна питања о животу библиотеке. — Библиотека, чији је број чланова незнатан, која издаје одвећ мало књига, или коју читаоци никако или слабо посећују, мора настојати, да у свој рад унесе нове моменте и да уведе нове методе. Наравно, да слаба посета библиотеке може стајати у вези и с лошим и неподесним просторијама, слабом приновом научних и књижевних дела...

Међу друге важне моменте правилне администрације библиотеке спада: састав буџета; сређивање архиве и пропаганда библиотеке. — Тешко је поставити правило, које би у свим библиотекама могло бити од једнаке користи за састав буџета.

Свакој библиотеци, свакако, биће за састав буџета од највеће важности стечено искуство, које се оснива на посебном познавању месних прилика и које у великој мери условљује општи рад библиотеке.

Архиву библиотеке сачињавају њени рачуни и кореспонденција. Као главне могу се означити две групе, које морају бити сређене хронолошким редом: преписка — веза библиотеке са сличним и вишим установама; рачуни библиотеке.

Питање пропаганде библиотеке истиче се у вези с њеним основним задатком, да служи јавности. „Оно што не познајемо, то и не желимо“, — каже један библиотекарски стручњак. Читалац, који не зна за библиотеку; који не зна, да она постоји и где се налази, не може желети да је посети. Не сме се ипак заборавити, да је библиотека сама себи

највећи пропагатор; добро уређена и добро вођена библиотека, која има могућност да набавља нове књиге, часописе и дневне листове, биће увек посећена, јер ће њени читаоци бити у исто време и њени највећи пропагатори.

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ ЗА РАДНИКЕ И СЕОСКЕ БИБЛИОТЕКЕ.

Међу свим јавним институцијама библиотеке највише доприносе развоју личности.

Леметр

Пољопривреда није целокупан живот земље. Велики сеоски интерес је човечански интерес.

Теодор Рузвелт

27 марта 1931 год. директор Интернационалног радничког уреда, Албер Тома, упутио је Интернационалном институту за интелектуалну кооперацију, на молбу делегата француских радника, М. Жуо, предлог, да се проуче начин и питање, како би требало преуредити јавне библиотеке, па да оне постану што више приступачне радништву, да се и радништво користи целокупном доменом науке, књижевности и уметности.

Извршни комитет И. И. И. К., схватајући велику важност овога проблема, предузео је одмах потребне кораке и обратио се на поједине Националне комисије за интелектуалну кооперацију с молбом да свака у својој земљи проучи питање; специјални комитет Института, Комитет библиоте-

карских стручњака, коме је такође достављено питање И. Р. У., стао је на становиште, да је потребно испитати стање јавних библиотека у појединим земљама и установити, у колико њихова организација и састав књига омогућују, да се радништво користи јавним библиотекама. Преглед појединих извештаја и израда синтетичких закључака поверена је Французу Леметр-у, једном од најпризнатијих библиотекарских стручњака.

У својој студији, коју је израдио на основу извештаја јавних библиотека у појединим земљама, Леметр је у целости обухватио постављен проблем и означио правац којим се рад мора кретати да се дође до повољног решења.

Како су и само постављање овог питања и сугестије, које су тим поводом дане, од највећег значаја за рад јавних библиотека потребно је, да се у главном упознамо с основним моментима, који су потстакли проблем и с главним предлозима за његово правилно решење.

Култура појединих епоха нашег модерног доба може се судити према односу, што га друштво заузима према радништву. Спомиње се анегдота, како је једна млада, паметна и образована госпођа, преписујући текст у ком је било говора о значају и улози радништва у друштву, наишавши на реч „жуљавих руку“, коју није могла прочитати јер је била написана нечитљивим рукописом, с пуно уверења запитала: — „Каквих руку — нечитстих?!“

Анегдота је карактеристична. И данас се често упада у погрешку, да, замишљајући радника, за-

мишљамо потпуно запушеног човека. То мишљење, које је често латентно, механички се испољава, кад се спомене реч радник. Па ипак, ми смо већ раније видели, да је покрет, који је започело само радништво у циљу свог личног образовања као и образовања радничке деце путем библиотека, достојан сваког поштовања. На ономе, што смо раније споменули, у вези с историјом постанка јавних библиотека, морамо се нешто опширније зауставити.

У осамнаестом веку, у вези с великим проналасцима, развојем технике и индустрије, стварањем огромних градских средишта, настало је једно велико померање становништва из села у градове, где су људи у новој индустрији тражили запослење. Постепено се створио огроман број радника, пролетера, т. ј. људи, чији је живот и живот њихових породица зависео искључиво од њиховог најамног рада. Како су услови рада били ванредно тешки, и како је нова индустрија успљавала и велики број деце, то се пред очима самог радништва све јасније истицала потреба удруживања и стварања већих институција заједничким материјалним сретствима — доприносима. Тај је покрет нарочито везан уз име чувене задруге ткачких радника у Рочделу, месту које се и данас сматра, као свето средиште великог радничког задругарског покрета који данас игра огромну улогу. Схватајући да ће своју борбу моћи олакшати једино под условом, да раде и у правцу радничког просвећивања, рочделски ткачи су, заједничким доприносима, основали прву јавну би-

блиотеку за радништво. Исто је тако, како ћемо то касније видети из историје дечјих библиотека, и прва дечја библиотека основана на иницијативу радника.

Статистички подаци о броју радништва по појединим, нарочито индустријским земљама, показују, да и данас на радништво, т. ј. на људе, који живе искључиво од најамног рада, долази једна трећина и више од целокупног становништва. Радништво и данас живи у тешким условима; време које радник може употребити на своју интелектуалну разоноду и изграђивање свог духа, веома је ограничено. С друге стране, баш у наше доба, више него икад, јасно се осећа потреба, да се сваки човек што више снабде корисним знањем, како би се могао одржати у животу. Логично је, да је питање преуређења јавних библиотека у корист радништва — као библиотека које служе најширим народним слојевима —, морало наићи на спонтан одзив. Питање је постало нарочито важно у вези са скраћењем радног дана од 10—12 сати на 8. Од тог доба су јавне библиотеке постале право оруђе интелектуалног развоја радника.

*

* *

Од радничких библиотека, што су их основале поједине радничке коморе, највећа је у Бечу — 25.000 свезака; у Луксембургу — 15.629 свезака; у Швајцарској радничко удружење, l'Union ouvrière има 32 библиотеке са укупно 101.797 свезака; у Белгији основане су 283 социјалистичке библио-

теке; раднички синдикати основали су четири и то: текстилни синдикат у Гану; дијамантски синдикат у Анверсу; општински чиновници у Брислу; текстилна федерација у Вергјерсу.

За реформисање јавних библиотека у корист радништва, а према резултатима, које је дала спроведена анкета Института за интелектуалну кооперацију, тражи се:

1. бољи распоред радног времена — да библиотеке раде без дужих интервала и да су отворене до касно на вече;
2. привлачно, унутрашње уређење, сале за конференције, за пројекције, изложба књига, излагање листе нових књига, веза између персонала и читалаца, веза са школом;

Нарочито се препоручује:

1. повећање броја библиотека;
2. издавање специјалних радова популарног карактера;
3. стручна спрема библиотекара;
4. одгој радника читача, у вези с нарочитим старањем библиотеке о радничкој деци.

*

* *

Од земаља, које су се досада бавиле издавањем специјалних књига за радништво, т. зв. популарних књига, прво место припада Америци. Под називом „Reading with a purpose“, Удружење америчких библиотекара издаје збирку књига, која је одређена за народ. Досад је изашло 50 дела. Продано је преко 700.000 примерака. Сиже је

књига разнолик: психологија, литература, преисторијски човек, француска револуција, спољашња политика, архитектура, биологија, савремена Европа, Христос, географија, ментална хигијена, социјални проблеми итд. У европским земљама 13 сличних књига изашло је у Мађарској. Оне се одnose на државну конституцију, природне науке, економију, мађарске песнике, мађарску историју. Књиге се издају по нарочитој жељи министарства просвете. У Румунији министарство рада издаје нарочиту серију књига под називом „Bibliothèque du travail“. Досад је изашло укупно 3.000 примерака и то: — Историја социјалних идеја, Увод у политичку економију, Румунски приповедачи, Шта може постати радник, Рационализација рада и социјална политика.

О задацима јавних библиотека према радничкој деци, говорићемо у вези с дечјим библиотекама уопште.

*
*   *
*

Као што је савремени библиотекарски покрет морао обратити највећу пажњу на социјалну организацију библиотека у циљу што успешнијег служења радништву, које у индустријским земљама заузима тако важно место, потребно је да библиотекарски покрет у претежно пољопривредним земљама обрати што већу пажњу на оснивање и организацију сеоских библиотека.

Библиотеке не смеју и не могу зауставити и ограничити своје деловање искључиво на градско становништво! Књига је исто тако потребна селу као и граду.

Статистика нам показује, да процентуални однос аналфабета у појединим земљама с претежно сеоским становништвом, дакле у аграрним земљама, постепено и накнадно обухвата и она лица, која су у детињству ишла у школу и научила читати и писати. Та карактеристична, али и веома жалосна чињеница, показује, да је обавезна настава, која троши милионе народног блага, духовне и физичке силе огромног броја радних снага, наставника и наставница, скоро узалудна, ако се сеоском становништву не да могућност, да своје у основној школи стечено знање непосредно примењује читајући и након завршетка школе добре и корисне књиге. Питање је подједнако важно и за женску и за мушку омладину. Женска деца на селу, па и она која с највећим успехом заврше основну школу, већ неколико година након иступања из школе, сасвим заборављају стечено знање. У доби од 18 до 25 година поновно постају аналфабете, јер не знају ни читати, ни писати! Једва им у изузетним случајевима остаје толико знања, да могу потписати своје име, а у већини случајева ни толико. Општа непросвећеност на селу онемогућује женама, и онима које би иначе могле доћи у прилику да добију књигу, да се баве читањем. — *На селу жена која чита, скоро се равна с неморалном женом.*

Код мушкараца није питање много боље. И мушка деца у правилу заборављају у школи стечено знање, и тек кад дођу у војску, онда, силом прилика, поново покушавају, да се присете онога, што су раније знали....

Селу недостају културне установе за ваншколско образовање, које постоје у градовима: музеји, позоришта, народни универзитети, кинематографи с поучним филмовима, сталне и периодичне просветне изложбе, које омогућују градском становништву, да преко њих шири хоризонт свога знања. Сви људи, који се баве проучавањем села и прилика на селу, дижу глас и траже, да се и у селима поправе прилике у правцу његовог већег културног развоја, траже, да се и у селима подигну културне установе, које су и њему, као и градовима неопходно потребне. Само под тим условима моћи ће се постићи хармонија између села и града; само на тај начин постаће село привлачно, престаће бежање из села у град, које данас ствара по градовима пренатрпаност становништва и ставља град пред читав низ врло замршених, а често и неразрешивих проблема.

Издајући своје погледе о потреби организације сеоских библиотека, каже Др. Франц Шривер у својој практичној и лепој књизи „Die Dorfbücherei“ (Штетин, 1926) на стр. 3: —

„До пре кратког времена питање библиотека било је ствар града. Данас се настоји, да обухвате и село. То се не сме схватити, као да раније у малим варошима и селима није било никаквих библиотека. Напротив, оне су биле многобројне и честе. Новина се састоји у томе, да се у градовима педагошким и техничко-организационим искуствима, дошло до извесне, и ако скромне, методике народних библиотека (јавних), и да ова методика настоји да дође до израза. У граду је о-

сновно питање о циљу и начину рада библиотеке, и ако не потпуно, ипак на више начина расветљено. У селима је ово питање још увек отворено. Још увек недостаје јасно схватање правог циља сеоских библиотека, њихових педагошких намера и могућности.“

До најновијег времена, једине књиге, које су се читале на селу, у колико су се уопште читале, биле су, у најбољем случају, народне песме, затим стари календари и сановници. Међутим, стварни интерес сељака далеко премашује ову литературу. Међу књигама, које се нарочито препоручују за сеоске библиотеке, спадају све оне књиге, које могу корисно послужити сељаку у његовом раду на унапређењу села и сеоског господарства; од забавних књига оне, које му могу највише користити у циљу буђења општих друштвених симпатија и стварања јасних претстава о низу појмова који га нарочито занимају. Међу романима, који су заступљени у сеоској библиотеци играју велику улогу путописни и историјски романи, који на забаван и лако доступан начин, задовољавају сељачке интересе у упознавању нових крајева и урођену љубав према догађајима који су се одиграли у прошлости.

Свака сеоска библиотека, као и градска, поред уочавања постојећег интереса и његовог непосредног задовољења, имаће и свој шири програм. Ни градска ни сеоска јавна библиотека не сме стајати искључиво под утицајем недовољно развијених читалачких жеља, већ се мора изграђивати на основу културних погледа и „водеће културне

воље“ — ihren Bestand aufbauen aus kulturellen Ansichten und aus kulturellen Führerwillen — како каже споменути аутор Др. Шривер. У правцу овог нарочитог рада библиотека, велику улогу игра проучавање читалаца појединачно и у групи, проучавање њихових духовних интереса и социјалних прилика.

Нарочито се мора обратити пажња на техничку страну читања. Од способности читања — *Lese-fertigkeit* — добрим делом зависи избор књига. Посетиоцу сеоске библиотеке, који још није у довољној мери савладао технику читања, мораће се у првом реду давати илустроване књиге, а тек онда, постепено, друга литература. — У овом ће се случају моћи згодно применити метода гласног читања, која је уопште омиљена међу сељацима. У нашим селима, где је број сеоских библиотека веома мален, слика сељака окупљених око лица које чита — није ретка. У једном селу, на ову мисао да чита сељанима, дошла је сасвим самостално једна мала десетогодишња девојчица. Девојчица је била ванредно талентована и страсно волела књиге, које је кришом почела читати већ у петој години; читати је научила из новина. Како се дете радо дружило са сељацима и сељанкама, наскоро су они из разговора с њом дознали, да она зна све „што се у свету догађа“... У почетку, с извесним малим неповерењем, али касније, постепено, постала је девојчица њихова жива библиотека. Кад је 1904 наступио руско-јапански рат, који је међу сељацима изазвао огромно интересовање, сваке недеље, чим би изашли из цркве, се-

љаци су окруживали девојчицу и слушали њено тумачење. Читање појединих историјских дела, народних песама и прича, дневних листова, продужавало се често до касно на вече. Међу слушаоцима било је и млађих, али и старих, већ сасвим седих сељака, који су нетремице слушали сваку њену реч, и ако су, иначе, имали сасвим своје посебно гледиште на женску децу.

Мала анонимна радница радила је на овај начин пуне две године. Кад је касније отишла на школе, она је своје омиљено занимање настављала, чим би се преко летњих ферија вратила кући.

Пример је ванредно карактеристичан и показује да је у самој ствари и код сељака развијен смисао према књизи, само су потребни организација и систематски рад.

Веза између јавних градских и сеоских библиотека нарочито је добро спроведена у Данској. У овој земљи, како смо раније навели, а на основу закона о јавним библиотекама из 1930 год., заведен је *систем централних библиотека*, који се састоји у томе, да се свакој већој јавној градској библиотеци опредељује подручје на коме она опскрбљује књигама све сеоске библиотеке.

До 1920 год. било је у Данској око 1000 сеоских библиотека, које су се звале парохијалне библиотеке. Ове су библиотеке биле слабо снабдеване, већином старим књигама, које су потицале још из епохе рационализма, кад је већина тих библиотека основана. Како у Данској не постоје велики амерички и енглески „монстр-градови“,

како није било могуће завести специјални порез за издржавање библиотека, морала се извести реформа у правцу стварања интимне везе између градских и сеоских библиотека. На тај је начин, ипак, и кроз сеоске библиотеке прострујао нови живот! Централне библиотеке су дужне да, поред свог редовног рада, позајмљују књиге сеоским библиотекама, а осим тога да их помажу стручним саветима.

У извештајима ових библиотека нарочито се наглашује, да реч „централне“ не сме завести на криви пут, да то не значи, да мале сеоске библиотеке, којима централне позајмљују књиге, нису самосталне, да оне у административном погледу зависе од централних! Напротив, свака и најмања сеоска библиотека потпуно је аутономна; назив „централна“, што га носе веће обласне библиотеке, служи само зато, да значи, да је та библиотека место одакле све мале библиотеке могу позајмљивати књиге, које оне немају. — Централна библиотека осредње вароши има око 25—70.000 дела (број становника 10—70.000). Сеоско подручје које опскрбљује оваква једна централна библиотека броји 100—200.000 становника. Шема централе у Есбјергу, на Јутланду, показује, како је свака и најмања сеоска библиотека њеног подручја, преко ње и других централних библиотека с којима је она у вези, — везана и са највећом, Краљевском библиотеком у Копенхагену! Централа у Есбјергу издаје годишње око 100.000 дела својим грађанима; око 27.000 сеоским библиотекама свога подручја.

Извор буџета данских библиотека је, у главном, кредит, што га дају општине; држава даје субвенцију која износи 80% локалне субвенције на 100.000 франака; 40% на 66.000 франака; 20% на сваку суму испод тога. Годишњи кредит јавних библиотека у Данској, варошких и сеоских, износи укупно 13.000.000 франака; држава плаћа од прилике половину.

ПРИВАТНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ОПШТЕМ БИБЛИОТЕКАРСКОМ ПОКРЕТУ.

Немати осећаја за књигу, значи немати осећаја за врлину, славу, љупкост и доброту.

Сент Бев

Ма колико да данас све већу пажњу привлачи питање јавних библиотека, које, — било као државне, самоуправне, или као установе извесних корпорација, — већ по својој основној намени, служе ширим круговима читалачке публике, ипак нас интересује и питање уређења приватних библиотека, т. ј. библиотека које појединци уређују за себе према свом укусу, својим научним и литерарним склоностима, јер оне у великој мери доприносе развоју љубави према књизи уопште, а преко тог и покрету на оснивању јавних библиотека.

Остављајући по страни оне појаве, где појединци скупљају књиге и излажу их у скупоченој опреми и у скупоченим витринама само као лук-

сузне објекте, ми ћемо се позабавити оним приватним библиотекама у којим се свака књига веже за личност њиховог власника, који их, не пренебрегавајући њихов спољашњи изглед и опрему, откупљују у првом реду ради њихова садржаја и у циљу читања.

У овом разматрању намећу нам се три питања:

Прво, да ли бисмо могли бити без наше приватне библиотеке.

Друго, какве књиге мора садржавати наша приватна библиотека.

Треће, уређење приватне библиотеке, у ужем смислу.

*
*   *   *

Као израз посебних склоности и потреба, приватне библиотеке ће увек заузимати ванредно важно место у нашем животу. Процес социјализације друштва и друштвеног живота, никад неће отићи тако далеко, да потпуно уклони индивидуалне склоности, нити ће бити могуће, да колективни облици задовољења наших потреба — психичких, као ни физичких, замене индивидуалне, на свим пољима и у сваком случају.

Прво што тражи сваки интелегентан човек, кад уђе у приватни стан, то је: књига. Тражимо је инстинктивно, по навици. Она и најбеднијем уређају даје нарочиту лепоту. И обратно! *Без књиге и најлуксузнији намештај одбија!* Стара је и позната реченица државника Цицерона, да је соба без књиге исто што и тело без душе. Као Цице-

рон, у истом су смислу, уз извесне варијанте и надопуне, говорили и други велики људи и жене, који су и сами у свом животу имали могућност, да осете значај и вредност књиге. Ма где био, ма како далеко од света, с књигом је човек ипак у свету и то у најодабранијем свету.

Емил Анрио, стручњак, који се нарочито бавио овим питањем, а посебно избором књига за приватне библиотеке, згодно примећује, да читати значи „додавати другог себи“, „ajouter autrui à soi“ — упоређивати, сједињавати или разједињавати, делити мисао другог од своје сопствене мисли. Маколико да се овај процес врши у јавној библиотеци, основа му је обично у приватној библиотеци, у оном мањем или већем броју књига, које смо од детињства гледали у нашем сопственом дому, које смо подједнако гледали у рукама старијих, које смо често крадимиче, често после велике молбе — и сами добивали, или које смо касније постепено и сами прикупљали. Сви велики читачи и сви велики љубитељи и поштоваоци књиге, у већини случајева, били су у исто време и власници великих личних библиотека, које прелазе с поколења на поколење. Књиге из наше личне библиотеке имамо у свако време. Књига образује наш дух. Библиотека је његова радионица, радионица духовне формације. Колико год је приватна библиотека потребна појединцу, она је поготово неопходно потребна породици, која ради својих млађих чланова мора подешавати читав свој живот у смислу што веће узорности. Књига у кући је најјаче васпитно средство. Отац, мајка,

старији брат или сестра уз књигу, већ самим тим, неизмерно много делују и остављају у децјој у-спомени неизбрисив траг.

И ако се уопште не да замислити и не сме бити дом без књига, без приватне, па макар и најмање библиотеке, поготово то вреди у оном случају, кад је у дому и жена. Жена је „царица“ приватног живота. Њу окривљујемо и њу у првом реду тражимо у сваком случају, кад у кући приметимо нешто што нас привлачи или одбија. Она је у првом реду позвана да се стара о образовању духа, да ствара образовани друштвени круг, а то је могућно само, ако и сама има развијен душевни живот, ако се и сама бави књигом, ако јој и сама даје достојно и одговарајуће место у свом стану и у свом кућном буџету. Велика улога жене у формирању друштва позната је из историје културе свих народа. — Ренесанса, образовано друштво XVIII века, интернационални и национални напредак друштва, не да се замислити без образоване жене.

Култ књиге је најлепши и најелитнији култ. Ко је много чита, са знањем и разумевањем, не може бити зао. Имао је прилике да себе анализира — анализирајући, да се упоређује — упоређујући, да свесно и несвесно иде за најбољим примерима.

Видели смо да, коликогод су старе јавне библиотеке, да су исто толико и још много старије приватне библиотеке. За велико, опште ширење културе, потребно је, да добре књиге иду у десетинама хиљада примерака. То се без великог броја

приватних библиотека не да замислити. Онако као што је потребан хлеб, тако исто мора бити потребна и књига. Сви велики, културни народи су у исто време и велики штоватељи књиге. Библиотеке појединих угледних личности, а често и најскромнијих грађанских породица, претстављају читаве драгоцености, које се бележе у општем уметничком и научном државном инвентару. Стара, културна Француска, Немачка, Русија пуне су огромних приватних библиотека, које високо дижу њихов културни углед.

* * *

Питање избора књига приватне библиотеке је питање индивидуалног укуса, тежњи и потреба. Маколико да би се могло назвати педантеријом давање савета у овом погледу, ипак се могу, без наметљивости, означити извесни услови избора.

Анрио у својој књижици — *L'art de former une bibliothèque privée* — у којој, како смо већ споменули, специјално говори о избору књига, поделио је све књиге по материјама, и, средивши их хронолошким редом, почињући од XVI века па до наших дана, установио је међу њима, за сваки век посебно, „*сцхеменице вредности*“, „*echelle des valeurs*“. Књиге из сваке поједине области, сваке периоде од 100 година, дели у три групе А, В, С, тако да у групу А уноси оне књиге које из те области мора имати свака приватна библиотека. То су оне књиге које аутор назива књигама од највеће вредности — „*de première grandeur*“. У групу В спадају књиге мањих ауторитета; у групу С остале књиге, које

за поједине скупљаче могу имати нарочит интерес. Као групе књига, које мора имати свака приватна библиотека, долазе у обзир: — поезија, романи, позоришна дела, мемуари и кореспонденција, критика, историја књижевности, монографије, историја, путописи, библиографија, речници, лингвистика.

Као што јавна библиотека, поред ограничења која јој намећу стварне околности, ипак мора имати читав низ дела која су основ сваке правилно и добро вођене јавне библиотеке, тако и најмања приватна библиотека не може бити без неких нарочито значајних и важних дела. Добро уређена приватна библиотека, *поред дела домаћих писаца*, књижевника, песника, филозофа, есејиста, научника, — мора имати и сва главна дела стране књижевности, оригинале или преводе, почињући од главних дела класичне старине, до најновијег доба. Емил Анрио наводи, да у добро уређеној приватној библиотеци, уз остале, морају бити заступљени: Хомер, Софокло, Платон, Сафо, Демостен, Тукидид, Плутарх, Виргил, Хорације, Сенека, Тито-Ливије, Цицерон, Цезар, Плиније, као и Шекспир, Милтон, Бајрон, Дикенс, Маколеј, Гете, Шилер, Хајне, Новалис, Кант, Ниче, Судерман, Данте, Петрарка, Бокачио, Ариосто, Тасо, Сервантес, Калдерон, Камоенс, Пушкин, Гогољ, Тургенев, Лермонтов, Толстој, Достојевски, Горки, Мицкијевић, Ибсен, Бјернсон... Исто ће се тако у доброј приватној библиотеци морати налазити и дечји класици почињући од Робинзона, па до савременог великог америчког писца Марк Твена, који је осво-

јио сва дечја срца. Домаћим дечјим писцима мора бити дано нарочито место.

* * *

Што се тиче нашег трећег питања, питања уређења приватне библиотеке у ужем смислу, то његово решење, у главном и у првом реду, зависи од њене величине, од броја књига, које је сачињавају и од њихове разноврсности, т. ј. разноврсности научних дисциплина и лепе књижевности, која је у дотичној приватној библиотеци заступљена. Али, одмах морамо нагласити, ма колико иначе била малена наша библиотека, да је од велике користи, ако је уредимо по извесним начелима која вреде за све библиотеке, ако желимо да од њих имамо стварну корист.

Знамо да су приватне библиотеке често бројале неколико десетина хиљада књига и више. Али, и приватна библиотека с много мањим бројем књига може бити од огромне вредности; *вредност библиотеке ни у ком случају не треба ценити по броју књига, већ по избору књига*. И приватна, као и велика јавна библиотека, може бити „мртва“, па ма колико књига имала, ако је састављена од случајних, а не с нарочитим старањем одабраних дела.

У свакој приватној библиотеци потребан је у првом реду тачно вођен инвентар књига у који се, како знамо, уноси све што се односи на саму књигу; наслов, име аутора, место и година издања, кад и где је књига набављена, цена. Ако је књига поклоњена, или добијена на који други начин, од

кога и кад. Поред инвентара најважнији је каталог. Биће корисно, ако библиотека поред општег алфаветског каталога, располаже и са систематским каталогом, који олакшава правилно искоришћавање библиотеке. Деоба књига на групе корисна је не само кад су у библиотеци заступљене књиге из различитих подручја науке, или различитих грана књижевности, већ је и у чисто „специјалној“ библиотеци могућно провести деобу; што је деоба детаљнија, лакша је употреба библиотеке. И у случају кад би се библиотека састојала искључиво од романа, песама, позоришних комада, и онда бисмо могли и морали провести класификацију књига. Добре стране правилно класификоване библиотеке огледају се и у психичком дејству које производе ред и систем.

У вези с питањима правилног уређења приватне библиотеке мора се истаћи важност и значај места и простора што га заузима библиотека. У сваком дому књиге треба да заузму најлепше место. Човек се суди по књигама, по ономе што чита и према томе како с књигама поступа!

У овом послу треба нарочито нагласити начело концентрације, потребу, да се све књиге држе на једном месту, у једној соби. Дечје се књиге не смеју издвајати и смештати у посебну собу; соба у којој се налазе књиге претставља храм који мора бити заједнички за целу породицу. У томе ће се храму окупљати чланови породице у дугим зимским вечерима, појединим пријатним часовима дана, који касније, нарочито на дете, остављају трајан утисак, врше велико васпитно дејство, а нарочито буде и развијају љубав према књизи.

Рад на ширењу приватних библиотека доприноси општем схватању значаја и вредности књига и библиотека; људи који су се у детињству упознали с књигама, који су се у детињству научили ценити књиге, потпомоће свом душом и с пуно разумевања напоре за оснивање, одржавање и унапређење јавних библиотека тако потребних савременој просвети и општој култури.

Споменути француски писац сматра и књижницу од десет књига, dix dilectae, десет најмилијих писаца, библиотеком, али предвиђа и мању библиотеку дајући и у том случају веома драгоцене сугестије, које се могу довести у везу с општим правилима о методама читања, о којима смо раније говорили. „Кад би „— вели овај писац —“ морали наше захтеве у правцу приватне библиотеке смањити на минимум, кад би она морала ићи чак и испод оне најмање границе, која се означаје са десет књига, десет најмилијих писаца из појединих група, dix dilectae, онда би нас наша потреба за приватном библиотеком морала довести до састављања једне личне антологије у коју би од сваког најмилијег писца унели бар оно што нам је најдраже, и то: — неколико страница из Корнеја, Расина, Превоа — Манонина смрт —, Волтера, Диде-роа, Шенје-а, Ламартина, Иго-а, Мисе-а — Једно изгубљено вече, Ноћ у августу, Успомена —, Бодлера, Стендала, Балзака — Остављена жена —, Мишле-а — Једна страна из Жан Д'Арк и Мој живот —, Флобера, Верлена — Л'епе галант и Ле роман сан парол!

Правећи план и израђујући белешке оних делова прочитаног текста које ћемо унети у нашу антологију, можемо се служити двојаким методом. Кад радимо на брзину, немајући времена, наше белешке ће садржавати: сигнатуру књиге, име писца, наслов, страницу и ознаку теме или питања, о коме се говори на том месту књиге; у другом случају, кад располажемо с више времена, на нарочитим картонима, које ћемо касније лако моћи средити, уз све наведене податке, забележићемо, у кратко најзанимљивија места, или ћемо их навести у оригиналном облику.

Одгојни значај приватних библиотека за децу у пуној мери нам показује „читалачка страст“ у Русији. Велика улога приватних библиотека у општем библиотекарском покрету нарочито долази до израза тамо, где мрежа јавних библиотека још није продрла и где библиотеке приватних лица, захваљујући културној вољи њихових власника, т. р. замењују јавну, опште доступну библиотеку.

ПОСТАНАК И УРЕЂЕЊЕ ДЕЧЈИХ БИБЛИОТЕКА

Дечје читаонице су главна места у читавој вароши за рад читалаца без којих је библиотека само пуки украс; оне су места за васпитање добрих грађана ради чега се библиотеке оснивају.

Сваки, који као интелигентан посматрач уђе у дечју читаоницу, мора изаћи с уверењем, да се иза њених зидова решава најважнији проблем библиотеке и живота самог града.

Дечја библиотека је главни припремни стадиј за прелаз у библиотеку одраслих читалаца.

Из годишњег извештаја
Дечје библиотеке
у Бостону.

Добра књига у дечјим рукама, то је светлост, која осветљава цео животни пут.

Занони

Значај књиге који се постепено све више утврђивао, довео је у деветнаестом веку до ванредно занимљивог и важног покрета, оснивања ЈАВНИХ ДЕЧЈИХ БИБЛИОТЕКА. — У проучавању мотива, који су у појединим земљама до тога довели, нарочито се истичу:

а) литерарно-педагошки моменат, т. ј. васпитни значај добре књиге и борба против лоше литературе

б) социјално-педагошки моменат, т.ј. борба против невоље и беде сиромашне деце, која их излаже улици и њеним последицама.

I.

Историјат дечјих библиотека: —

Прве дечје библиотеке на нашем континенту основане су у вези оба истакнута момента. У Енглеској, где су поникле, појављују се у ванредно тешко доба енглеског друштвеног и јавног живота; доба друштвеног превирања, кризе рада и незапослености с једне стране и развоја демократске и социјалне мисли с друге стране; у време, које су, како смо видели, пратиле појаве читавог низа нових идеја и нових проналазака и велики људи на научном, политичком и друштвеном пољу.

Споменути немачки писац Ханс Блајер ставио је у основу великог Гутенберговог проналазка жељу, да пружи могућност и најсиромашнијем раднику да дође до књиге која ће му улевати љубав у срце. У првој половини деветнаестог века само радништво, желећи подићи опште образовање сиромашнијих слојева, покренуло је оснивање јавних библиотека и читаоница за одрасле, на које се, одмах, из истих разлога, надовезао и покрет за оснивање јавних дечјих библиотека.

Енглески радници јасно су схватили, да је сиромашној деци, у борби против моралне и духовне пропасти, последица немаштине, потребно омогућити светлост знања и књиге, најбоље дечје књиге, која ће их: тешити, заносити и оплемењивати; за-

менити „земљу снова“, задовољити њихову урођену потребу за великим догађајима и разноликим доживљајима. — Из ове основне мисли, никли су по целој земљи прекрасни дечји *Домови Књиге*, „Градови дечје среће“, „*Städte des Kinderglückes*“. како их, с пуно права и финог разумевања, назива Др. Ханс Енгл, добар познавалац овог питања.

Како је појава јавних дечјих библиотека уско везана с појавом првих јавних библиотека уопште, напоменућемо из историје постанка јавних библиотека, да је прва јавна библиотека на нашем континенту основана у Енглеској и то иницијативом ткачких радника у Рочделу, рочделских пионира, који су, у доба највеће економске кризе, одредили $2\frac{1}{2}\%$ својих прихода за набављање *корисних и добрих књига* које служе општем образовању. Народни прваци и поједини народни претставници поставили су у исто време захтев, да се један део од прикупљене порезе троши искључиво на оснивање и одржавање јавних библиотека. Видели смо, да је године 1849 у енглеском парламенту донет чувени Ерверт Бил по ком сваки енглески град извесне величине може од својих грађана узети пола од једног пениа (око једног динара) на фунт (око 220 динара) плаћене порезе за оснивање јавних библиотека. Овим је знаменитим законом ударена основа великом покрету за широко образовање. У ширењу дечјих библиотека овај закон је играо нарочиту улогу.

Прва дечја библиотека по Ерверт Билу основана је у индустријском граду Менчестру 1861. године. Њено оснивање врло јасно доказује

везу са социјалним одношајима. Она се јавља у доба, када су у Менчестру глад и незапосленост достигли највећу меру, кад је услед тога полагај деце постао нарочито тежак, јер родитељи нису имали могућности да им посвећују ни ону пажњу коју су им дотад посвећивали. Како је добра дечја књига потребна не само социјално угроженом детету, већ уопште свој деци, дечје су се библиотеке у Енглеској веома брзо шириле. За Менчестром је следио Ливерпул, Лондон и сви остали градови у пространој Велико-Британској држави, у самој матици и у доминијонима.

*

* *

Оснивање дечјих библиотека у Немачкој нарочито је везано за борбу против лоше дечје литературе, било да се тиче борбе против читања криминалних и сличних репортажа разних булеварских дневних листова, или борбе против литературе која је писана за децу, али која има све особине рђаве, Schmutz, или срамне, Schund литературе. Анкета која је проведена у овом правцу у једној основној школи у Немачкој заиста је дала веома занимљиве резултате. У овој је учествовало 764 детета. Установило се, да 80% испитане деце чита новине, од тога броја 48% чита новине сваки дан, и то дечаки и девојчице скоро подједнако, само што дечаке у новинама нарочито занима криминална и полицијска кроника, а девојчице кроника самоубиства и несрећних случајева. Друга једна статистика показала је, да у Немачкој, од целокупне продукције

хартије за штампање књига, 70% пада на штампање књига мање духовне вредности, *untergeistigen Schrifttum*. Међу читаоцима ове литературе нарочито је велик број градске деце, 68%. Према годинама, ову литературу чита 31% дечака од 11 година, 88% дечака од 14 година; међу девојчицама, истог узраста, проценат износи 7% и 33%.

При оваквом стању ствари по себи се наметала мисао књижевног оздрављења оснивањем добрих дечјих библиотека, које ће свој деци дати могућност, да своју урођену потребу за читањем задовоље добром књигом, добрим дечјим новинама и часописима, који ће у исто време просвећивати и јачати њихов дух и указивати им на светле примере великих људи, а не на покварене типове на које често наилазе у лоше одабраним књигама. У овој борби за оснивање дечјих библиотека у Немачкој нарочито су учешће узела поједина социјална и хумана друштва, али су за њихово оснивање још веће заслуге стекли немачки градови, поједине немачке градске општине, које су на тај начин јасно показале, како су дубоко и озбиљно схватили значај нових генерација у државном и друштвеном животу. Сваки већи град у Немачкој има по неколико дечјих библиотека; исто тако и свако друштво које се стара о деци има своју дечју библиотеку. Да би резултати били што бољи, уведено је предавање о дечјој литератури као обавезан предмет у многим школама, нарочито у школама социјалног карактера.

*
*   *
*

Историја оснивања дечјих библиотека у Француској нарочито је дирљива. — Она је везана за светски рат и тешке последице које је он проузроковао остављајући велики број деце без родитеља, без правог надзора, у разореним имовинским приликама. Амерички библиотекари из Чикага, у жељи да помогну француској деци добром књигом, чији се значај нарочито у оваквим приликама јасно испољавао, прикупили су 1918 средства за куповање књига на француском језику за децу из опустошених крајева. Прикупљен новац поделио је International Kindergarten Union оснивајући тридесет дечјих библиотека, свака са по 25 књига.

На свакој књизи ових првих француских јавних дечјих библиотека било је написано: „Books donated by Chicago Librarians to the children of France through International Kindergarten Union“, што значи: — Књиге које су чикашки библиотекари поклонили француској деци преко Интернационалног савеза дечјих забавишта.

*
*   *

Највећа земља дечјих библиотека је Америка, где су се оне појавиле много раније него на нашем континенту. Главни је мотив у начелу, који су истicali амерички интелектуалци, нарочито Galeb Bingham и Dr. Torrey, да и деци, као и одраслима, треба пружити у што већем броју добру књигу.

*
*   *

Од словенских земаља нарочито место припада Чехословачкој републици, која је одмах након ослобођења донела свој знаменити закон о обавезном оснивању јавних библиотека, које од реда имају и своја дечја одељења.

У Русији се нарочито много ради на проучавању дечје литературе. У ту сврху у Москви је основан посебан Институт, који има и своју велику дечју библиотеку уређену и вођену по најновијим методама рада савремених дечјих библиотека. У руским дечјим библиотекама, осим тога, нарочито се истиче старање, да се — активним и што подеснијим методама рада с децом — постигну што већи резултати у правцу ширења књиге међу децом свих друштвених слојева, градском и сеоском.

II.

Организација дечјих библиотека, посебни моменти: —

Као нарочита карактеристика дечјих библиотека у Енглеској, истиче се њихова веза са школама, *сарадња између школа и дечјих библиотека*. Библиотека даје школама на одређен рок (14 дана) књиге, које учитељ издаје деци (*Systeme of School deliveries*). Да би се деца лакше снашла, библиотека снабдева школе каталозима књига. Деца одабирају књиге према каталогу, предају учитељу своје карте, на којима означају коју књигу желе,

а. учитељ их сваких 14 дана предаје библиотекару. Учитељ је веза између деце, дечје библиотеке и дечјег библиотекара. Одговорност за уредно враћање књига, као и надзор над издатим књигама, сноси учитељ, коме се књиге предају.

Овај систем има своје добре и своје лоше стране. Лоша страна је у околности, да су деца далеко од саме библиотеке, „њене тихе, али суптилне атмосфере коју тако воле они који воле књигу, која их неосетно просвећује и потчињава“. Као нарочито добру страну овог система, и уопште начина рада у енглеским дечјим библиотекама, треба истаћи велико интересовање и учешће што га показују енглески учитељи у читању својих ђака. Да децу што боље упознају с библиотекама, они их, у договору с библиотекарима, у групама воде у дечје библиотеке, где им библиотекари, у облику занимљивих прича, тумаче постанак и развој првих књига, штампџе, библиотека, књига за следеће читаоце, илустрованих књига, упућују их у организацију библиотека, значај и употребу каталога и у слична питања. *Кроз ове мале курсеве пролазе дечаци и девојчице свих школа. На основу оног што за време посете у дечјим библиотекама чују од дечјих библиотекара, деца састављају посебне писмене задатке, мале есеје, који се касније достављају библиотекарима. Садржај ових дечјих есеја и начин на који су писани најбоље сведочи о дечјем заносу и њиховом живом интересовању за све што се односи на књигу.* Интерес дечји деле и родитељи, који, како каже историк дечјих библиотека, Гвиндолен Рис, у већини случајева и сами долазе после

своје деце, да виде и чују све оно о чему им деца после сваке посете с толиким заносом приповедају. Сличан рад постоји међу дечјим читаоницама и разним дечјим клубовима.

Поред тог рада са школама и клубовима, развијен је и рад у самим читаоницама, где се деца не престано налазе у додиру с дечјим библиотекаром. Под његовим руководством прегледају књиге, упознају се с најбољом дечјом литературом, с начином како се служи приручним делима, како се праве изводи и забелешке из прочитаних књига и свим што може бити од користи за развој књижевног укуса малих читалаца.

Великом успеху дечјих библиотека у Енглеској у сваком случају много доприноси и њихов ванредан изглед и уређење. *Стојећи на становишту, да библиотека мора сваком детету пружити све оно што му може пружити најлепши родитељски дом,* енглеске дечје библиотеке су не само пуне светлости, сунца и цвећа, већ су у исто време и веома лепо намештене, украшене најдрагоценијим уметничким сликама и свим што пријатно и васпитно делује на око и на душу. Ако сама библиотека нема уметничких предмета, позајмљује их из музеја и то из најбољих збирки. Богато илустроване и дивно укоричене књиге смештене су у отвореним стелажама. Занимљиво је запазити, да је дечја библиотека у толико лепша у колико је неки градски крај сиромашнији. — „Може се замислити“ — вели споменути историк дечјих библиотека, Гвиндолен — „с коликом радошћу деца долазе у ове библиотеке из својих бедних станова на петом

спрату тамних и суморних кућа у које дању светлост једва продире“. Да се види успех с којим раде ове библиотеке, доста је навести неколико кратких статистичких података, који се односе на дечје библиотеке у доминијонима: —

У Бароди, у Индији, годишње посети дечју библиотеку преко 20.000 деце; дечја библиотека у Сиднеју, која је основана 1918, имала је већ 1932, 7.000 уписаних чланова; у Торонту, Канади, граду у ком је 1932 било 15 дечјих библиотека, деца прочитају годишње 300 до 400 хиљада књига.

*
*   *
*

Као што је истакнуто, у оснивању дечјих библиотека у Немачкој преплићу се социјално-педагошки с литерарно-педагошким мотивима. Полази се од начела, да се ниједно дете не сме оставити судбини и случају, да га они васпитавају. Живот само онда може бити искључив васпитач, кад нема никог другог ко има право и способност да дете узгаја. Нарочито је потребно истаћи једно мишљење Сузане Енгелман, које продире у дубину читавог проблема, и које је нарочито карактеристично за немачко схватање о улози књижевности у стварању вишег, националног типа. Она каже: — „Васпитање за разумевање песништва, књижевности свога народа, значи: увођење, зачлањавање деце и омладине у духовни живот народни, примање у заједницу оних који су везани једним језиком, оних које звук овога језика дира до дубине душе, који у ритму овог језика очитују своје осећаје, мишљење и хтење. *Одгајање у разу-*

мевању и љубави према немачком песништву, књижевности, значи одгајање у немачком духу“.

Овако кратко и јасно, означаје једна Немица велики значај што га има уметничка књига у одгоју деце и омладине. Сви моменти које наводи, толико су значајни, да преко њих не може прећи ниједан народ. — Полазећи од ових начела, основано је у Немачкој врло много великих и ванредно лепих дечјих библиотека. Већ 1927 било их је преко стотину. Интересантно је навести податке о материјалној страни буџета главне градске дечје библиотеке у Минхену, граду, који је под руководством познатог градског библиотекара Др. Хелда, предузео све, да идеју дечјих библиотека што више унапреди. Материјални део буџета ове библиотеке износио је 1929 г. укупно 29.865 марака, или, према данашњем курсу, 447.975 динара. Од ове своте ишло је: —

- 1) за општу администрацију (каталог, РМ. маркице за сигнатуру, канцеларијске потребе, трамвај) . . . . . 1.405.—
- 2) набављање нових књига . . . . . 6.904.—
- 3) за корицење књига . . . . . 1.542.—
- 4) за уређење двеју читаоница . . . . . 8.015.—
- 5) за најамнину, огрев и осветлење . . . . . 12.809.—

Укупно марака 29.865.—

т.ј. динара 447.975.—

На 700.000 становника, Минхен има 12 дечјих библиотека са 18.000 књига за децу.

Како ћемо видети касније, за успех рада у јавним библиотекама уопште, а нарочито у дечјим,

од пресудног је значаја питање ваљаних библиотекара. Њима не сме бити непозната ниједна страна дечје душе, они морају познавати у танчине дечју психологију, а исто тако и дечју литературу. Сви главни предмети, који су од интереса за правилан литерарни одгој деце, предају се у целом низу школа, и то не само у школама за библиотекарке, које постоје у Берлину, Келну, Лајпцигу, већ и у семинарима за забавиље, учитељице разних дечјих домова, а осим тога у социјалним женским школама. Од коликог је значаја ова *Одредба немачких закона, постаје јасно, кад се зна, да у Немачкој постоји 130 семинара за забавиље, 19 семинара за вођење дечјих домова и 45 од државе признатих женских социјалних школа. Дечје библиотеке воде скоро искључиво жене.* — Узимајући љубав за основу сваког педагошког рада, од жене, дечјег библиотекара, тражи се, поред осталих душевних особина, ведрога и отвореног карактера, да је њена љубав према деци толика, да, како каже Др. Енгл: свако дете, по оној Песталоцијевој, у сваком часу и с њеног чела и њених уста чита, да њено срце бије за децу, да је њихова срећа — њена срећа, њихова радост — њена радост.

*

* * *

Од земаља ван нашег континента, у раду на књижевном васпитању деце добром књигом, припада прво место Америци. Интересовање за дечје библиотеке јавља се, како смо споменули, већ у почетку XIX века. У даљем развоју покрет је наишао

на велику потпору удружења за национални одгој, које је 1896 решило да оснује одељење за библиотеке које ће радити на основу принципа, да је читање моћан чинилац у васпитању, да ће школе, у колико библиотеке набављају књиге, водити бригу о томе, да их сва школска деца посећују.

Данас, уз сваку јавну библиотеку у Сједињеним државама, постоје и дечје библиотеке, које су ванредно лепо, скоро луксузно уређене и снабдевене великим бројем дивно укоричених и илустрованих дечјих књига. Прва јавна библиотека основана је у Бостону 1895. У једном изводу из извештаја о овој Бостонској дечјој библиотеци, који наводи Рис у својој књизи, налази се овај став: „Дечје читаонице су главна места у читавој вароши за рад оних читалаца без којих је библиотека само пуки украс; оне су место за васпитање добрих грађана ради чега се библиотеке оснивају; све књиге што их може примити читаоница у своје просторије, ипак нису тако многобројне, да би смеле бити смештене ван домашаја дечјих руку; најбољи и највреднији библиотекар библиотеке ипак није дорастао до тога да нађе место у дечјој читаоници; привлачност дечје библиотеке мора се постићи на све начине који стоје на расположењу модерном одгоју; сваки онај, ко, као интеллигентан посматрач, уђе у дечју читаоницу, мора изаћи с уверењем, да се иза њених зидова решава најважнији проблем библиотеке и живота самог града“.

Ове речи јасно показују, како се у Америци гледа на дечје библиотеке. Укупно, било је у Бостону 1917 године 16 дечјих библиотека. Број књи-

га, које годишње издају ове дечје библиотеке, износи скоро половину свих књига, што се издају у библиотекама уопште. Али, не само у Бостону, већ и у свим осталим дечјим библиотекама у Америци, нарочито важну улогу играју приповедачки часови и читалачки клубови о којима ћемо говорити у вези с активним методама рада јавних дечјих библиотека.

У Њујорку постоје данас 44 дечје библиотеке. Дечја читаоница у централној библиотеци предмет је општег дивљења и признања. Њу посећују не само деца, већ у великом броју и родитељи, учитељи, професори, уметници, издавачи, књижари, сви који су на један или други начин везани интересом према лепој и доброј дечјој књизи.

За развој дечјих библиотека у Америци од нарочитог је значаја и дечје одељење у Карнеџијевој библиотеци у Питсбургу, које је основано 1898. Има ова одељења:

- 1) административно одељење,
- 2) дечје читаонице,
- 3) рад са школама,
- 4) рад са кућним библиотекама и читалачким клубовима.

Исто је тако од огромног значаја и околност, да је питање добре дечје књиге постављено на најширу основу, да се врши редовна, смишљена пропаганда добре дечје књиге и да је питање дечјих библиотека један од главних проблема културног друштвеног живота.

*
* *

Велики значај књиге и потреба књижевног васпитања деце крчи у новије време и у нас пут дечјим библиотекама. — Интересантно је запазити, да су скоро све наше дечје библиотеке основане у исто време и то:

- 1) Загребачка књижница Удружења за унапређивање дечје књижевности — у новембру 1930 год.,
- 2) Загребачка књижница Материнства — приближно у исто време,
- 3) Дечје одељење Јавне библиотеке Општине града Београда — у јануару 1931 (организација ове библиотеке започела је у јуну 1929).

Прве две библиотеке налазе се у Загребу. Обе су приватне; Дечје одељење Јавне библиотеке Општине града Београда основала је Градска општина из чијег се буџета и издржава. Подаци о овој библиотеци биће наведени у последњем поглављу ове књиге.

*
* *

Организација дечјих библиотека — општи моменти:

Прелазећи с општих напомена о историјском развоју дечјих библиотека и њиховој организацији у појединим земљама на оне организационе моменте, који показују извесну уједначеност у свим земљама, мора се истаћи, да највећу пажњу привлаче три питања и то: —

1. читалац и читање,
2. активан рад библиотеке с децом,
3. дечји библиотекар.

И заиста, маколико да су питања техничког уређења дечјих библиотека, зграде, администрације, пропаганде, ванредно значајна, ипак су истакнути проблеми још важнији.

Дете је још неразвијено биће, оно до потпуне зрелости пролази кроз разне фазе, периоде детињства. Све што деца виде, или чују, све што на који начин дознају — све оставља дубоки траг у њиховој осетљивој души; на све одговарају на начин, како то одговара њиховом развоју, али ипак и у сваком случају, сваки тај утисак може бити од пресудног значаја за читаву њихову будућност. Зато је у дечјој библиотеци центар свих интереса само дете, изучавање његових психичких особина и књижевних склоности. Проблем активних метода рада састоји се у томе, да деци приближе књигу, да их на најлепши и најпријатнији начин приближе најбољој књизи, да упуте њихово интересовање оним смером, који ће им и касније у животу бити од највеће користи. Друго важно лице дечје библиотеке је сам библиотекар, његове психичке и интелектуалне склоности, његова стручна спрема, који му омогућују, да свој високи и племенити позив врши како одговара узвишеном задатку најбољег педагога, најбољег и највећег дечјег пријатеља.

Уз већ истакнуте чињенице, за постанак и развој дечјих библиотека били су од одлучног значаја нови педагошки смерови и ново психолошко

схватање о детету као посебном бићу, *они су у исто време много допринели великом развоју дечје књижевности.*

Од свог постанка до данас, дечја књижевност напредовала је брзим корацима. Не само они који су јој се искључиво посвећивали, већ и највећи светски писци дали су јој своје дивне књижевне прилоге.

Од посебних услова који су важни за избор дечје књиге у вези с радом библиотека истичу се:

1. уметничка вредност дечје књиге,
2. формат књиге и општа естетска израда,
3. илустрованост књиге,
4. величина слова која одговара утврђеним правилима,
5. разноврсност књига у вези с разним књижевним интересима деце у појединој фази њиховог развоја.

Међу главне врсте дечје књижевности спадају:

1. Бајке, Märchen, и то народне бајке нашег и других народа, затим уметничке бајке, легенде и фабуле,
2. приче за млађу и старију децу,
3. пустоловна дела — Робинзон,
4. песме за старију и млађу децу — еп, драме,
5. поучна литература — историја, природописна дела,
6. уџбеници — схваћени у широком смислу.

Према ономе што је истакнуто, у низу питања која су важна за правилно набављање дечјих књига, морамо бити упућени у питања, *што коме дечјем узрасту највише одговара.* Да би одговорили

на ово питање морамо се упознати с децјом психологијом, која данас, као посебна грана психолошке науке, заузима веома важно и значајно место.

Поред децје психологије, у сваком случају од велике користи су и резултати практичног рада с децом који се добијају:

- 1) анкетама,
- 2) надзором за време рада у читаоници,
- 3) статистиком прочитаних књига.

Др. Енгел изнео је у књизи, *Die Kinderlesehalle Ein Pädagogisches Problem*, занимљив преглед из три минхенске библиотеке с укупно 4.000 књига. Он нам показује које књиге поједини узрасти највише траже и какве књижевне наклоности показују мали читаоци.

Интересантности ради износимо његову табелу у целости:

Врста књига	Дечаџи			Девојџице		
	8-9	10-11	12-14	8-9	10-11	12-14
Бајке, легенде и причџице	59,0	33,7	8,8	72,8	45,9	21,0
„Саре“	0,9	10,4	6,5	0,8	5,3	6,6
Приче за мању децу	24,5	6,5	3,7	20,4	31,6	31,1
Пустоловна литература — „Land und Seeabendteuer“	5,1	18,7	36,9	—	1,7	3,9
Приче за старију децу	—	—	3,9	—	2,7	14,2
Песме за млађу децу	0,9	0,3	0,3	1,6	1,5	0,5
Опште поучна литература	4,8	12,3	17,9	—	—	6,8
Познавање земље	—	4,3	3,1	—	1,7	4,4
Историја	—	5,8	9,6	0,8	2,9	2,5
Природопис	2,4	3,4	5,4	2,0	5,8	5,8
„Уџбениџи“ — Bescheftigungsbücher	2,4	4,6	3,9	1,6	0,9	3,2
	100	100	100	100	100	100

Табела јасно приказује варирање децјег интересовања у појединим узрастима, а у исто време и разлику у књижевном интересовању дечака и девојџица у истом узрасту. Упоређена с табелама других, па и наших децјих библиотека, она показује сву типичност у децјем избору књиге.

Интересовање према бајџи, које је код дечака од 8—9 година ванредно велико, знатно опада у старијим годинама уступајући место осталим врстама децје књижевности; код девојџица, у истој доби, интересовање према бајџи је знатно веће — 72,8% према 59% — осим тога оно се и у старијем узрасту не губи тако брзо као код дечака.

Како ћемо о активном раду децјих библиотека и децјем библиотеџице посебно говорити, зауставићемо се овде у кратко на неким значајнијим организационим начелима децје библиотеџе.

Децје библиотеџе редовно улазе у састав библиотеџе за одрасле, налазе се у истој згради. Ту имају пресудног значаја нарочито психолошки моменти, јер баш ова веза између децје библиотеџе и библиотеџе одраслих читалаџа, повољно делује на децу. Али, и ако у истој згради, за децу морају бити предвиђена посебна одељења, и то по могућности у приземљу. У размештању и уређењу просторија треба обратити велику пажњу на салу за часове прича, на згодан смештај гардеробе и умиваоника.

Ако су децја библиотека и библиотека за одрасле у вези, може бити један инвентар; ако је децја библиотека засебна установа, она мора имати свој инвентар које се води по правилима, која смо

раније изложили. Треба нагласити, да и у првом случају може бити од нарочите практичне вредности, да дечја библиотека има свој посебан инвентар.

Док инвентар дечје библиотеке не претставља одступање од општих правила, дотле ће се у извесној мери разликовати њени каталози. У свакој библиотеци мора постојати алфабетски каталог, да се зна, који су све писци заступљени, али исто тако и систематски каталог, да се зна каквим књигама библиотека располаже. У одабирању система за класификацију дечјих књига показало се као најподесније, да се све књиге најпре поделе на сродне групе, а затим свака група према дечјим узрастима.

За немачке дечје библиотеке типичан је систем који предвиђа ове групе:

- а) књиге слике,
- б) народне умотворине,
- в) приповетке за млађу и средњу децу,
- г) пустоловна дела,
- д) литература за одраслу децу — проза, лирика, еп, драма.
- ђ) поучна литература — историја, природопис,
- е) уџбеници.

У овом систему књиге су подељене према врстама дечје литературе и уједно према дечјој доби.

Поред каталога по главној речи (Шлагворт каталога) у дечјим библиотекама може се згодно применити и већ познат, нешто упрошћен, децимални каталог. Табела коју овде наводимо узета је из дела: *Introduction to library classification* познатог стручњака *Berwicka Sayers*-а. Она предвиђа ову деобу књига:

0 Општа дела	6 корисне вештине и
01 библиографија, каталози	практ. знања
03 енциклопедије	60 опште
05 дечји часописи	61 медицина
07 часописи	62 инжињерство
1 филозофија	63 gospodarство
10 опште	65 железнице, паробродни
2 религија	67 трговина и индустрија
20 опште	69 грађевинарство
22 библија и библ. приче	7 лепа уметност
29 митологија	70 опште
3 социологија	71 вртови
30 опште	72 архитектура
32 влада	73 скулптура
35 војска	74 цртање
36 морнарица	75 сликарство
37 школе	77 фотографија
395 легенде, фолклор	78 музика
4 језик	79 игре
40 опште	8 литература
42 граматика и читанке	80 опште
5 математ. науке и природ.	81 поезија
50 опште	82 драма
51 математика	83 приче и бајке
52 астрономија	84 есеји
53 физика, електрика	9 путовање и географија
54 хемија	90 опште
55 земља, море, ваздух,	91 атласи и географија
57 природопис	92 биографије
58 дрвеће и цвеће	921 библиографија
59 људи и расе	93 историја
	930 стара историја
	940 историја модер Европе

Принцип и ове упрошћене децималне класификације је, да се све књиге деле у 10 група, почи-

њући од 0 до 9, свака група у 10 подгрупа — по чињући од општег до појединачног.

Свако дете, као и одрасли, добива пригодом уписа у дечју библиотеку чланску легитимацију, а осим тога редовно потписује и нарочиту „изјаву“, у којој обећава, да ће чувати књиге, да ће пазити, да су му руке увек чисте. — Карактеристична је изјава, што је потписују деца — чланови америчких дечјих библиотека. Она гласи:

„Ова нова књига није купљена само за мене, већ и за друге. Ради тога, ја обећавам, да ћу бити веома пажљив с њом и да ћу пазити, да и други буду пажљиви. Обећавам, да ћу увек имати чисте руке и да ћу одговарати за уредно враћање“.

Сличне изјаве дају и чланови француских дечјих библиотека. Библиотекар, пригодом уписа, тумачи садржај изјаве и њен значај. — Најважније је, да се деца на тај начин непосредно упознају свеома важним појмом заједничке имовине, колективног добра.

Дупликат чланске легитимације, т.ј. лична чланска карта, као и легитимација књига служе за статистику, којој свака дечја библиотека мора посветити пуну пажњу. Легитимација мора се снабдети и потписаном изјавом и пристанком родитеља, да се дете зачлани у библиотеку. Ако није могућно постићи, да родитељ дође лично у библиотеку, библиотекар ће се постарати, да га сам посети. Ту ће прилику искористити, да родитеља упозна с установом и да се обавести о приликама у којима

дете живи као и о његовим нарочитим психичким особинама.

Већина библиотека издаје чланску карту тек кад дете наврши одређене године; обично кад научи читати и писати. Након завршеног четвртог разреда средње школе, деца прелазе у читаоницу за одрасле.

Како смо већ раније споменули, у дечјим библиотекама књиге се смештају на отворене стелаже, тако, да деца могу приступити књигама и избрати их. Кад се служе каталозима, библиотекар тумачи свакоме детету значај каталога, алфаветског и систематског. При томе се настоји, да се деца упуте у разликовање писца и наслова књиге, што је од великог значаја, јер деца већином познају књиге искључиво према фабули. Исто тако треба упознати децу са значајем и карактером приручних дела. — О свему овоме библиотекар говори и на посебним „библиотекарским“ часовима.

На сеоску и радничку децу обраћа се нарочита пажња. Ту библиотекар мора тежити, да се лично обавести о приликама и условима под којима дете живи, што је врло важно за успех његова рада.

*

* *

У новије време, поред општег типа дечјих јавних библиотека које се, и ако самостално, развијају у оквиру јавних библиотека скоро искључиво у градовима, појавио се један дирљив покрет код деце, да она сама, свако према својим силама, до-

принесу општем раду дечјих библиотека, а нарочито стварању дечјих библиотека по селима. Покрет је наишао на свестрану потпору старијих, који настоје, да омогуће деци активно учешће у раду јавних библиотека на селима и у градовима. — У Америци је уведен нарочит тип малих „кућних“ библиотечница — *Home libraries*, чији је задатак, да развију свој рад у оним деловима града с већим бројем деце, који су удаљени од централне дечје библиотеке и од њених филијала.

Систем се састоји у томе, што библиотека поверава неком дечаку или девојчици одређен број књига, 10 до 20, који их онда издају на читање деци свог ужег градског центра у коме живе. Име „кућне“ долази отуд, што се седиште такве једне библиотеке налази у стану одабраног повереника. Систем је наишао на ванредан пријем код све деце у Америци, а свакако ће и у будуће много допринети ширењу књига међу градском децом. Да би свој рад пренели и на сеоску децу, америчке јавне библиотеке предузимају у том правцу корисне мере.

Од нарочитог је значаја систем талијанских „библиотечница“ — *bibliotecchine* —, које рад на стварању сеоских дечјих библиотека потпуно преноси на децу. У раду могу учествовати не само деца богатих родитеља, који лакше носе материјалне жртве, већ и свако дете, које осећа истинску љубав и потребу да помогне својим друговима на селу. За покрет је стекла велике заслуге г-ђа Марија Сангвини, која је међу децом позната под именом „тетка Марија“. Суштина покрета састоји се у томе,

да свако дете које покаже довољно заузимљивости може постати *оснивач, заштитник, „патрон“*, како каже службени назив, неке сеоске библиотеке тиме што ће поклонити 10 књига или 100 лира за куповање књига. Дете само одабира седиште за своју библиотеку, према списку села. Да се свој деци омогући учествовање у овом покрету, они могу преузети на себе продају нарочитих, у ту сврху одређених, илустрованих карата, и кад продаду 250 комада, што претставља вредност од 25 лира, она постају учесници овог великог и племенитог дечјег покрета. Читавим радом руководи г-ђа Сангвини. Године 1908 била је основана прва библиотечница у Италији, данас их има 2.000 — са укупно 800.000 књига.

*

* *

Савремени библиотекарски покрет добио је у дечјим библиотекама најважнију потпору. Млади читалац који излази из дечје библиотеке и прелази у библиотеку за одрасле, има већ тачну претставу о значају књиге и вредности библиотека; он неће никад, ни касније, заборавити завете, усађене у његову младу душу, коју је учврстила књига с којом се: забављао, плакао и смејао, остајао на месту и путовао у далеке, невиђене крајеве за којима чезне дечја душа!

ПОСТАНАК И РАЗВОЈ ДЕЧЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Ко пише за децу мора бити уметник у највећем и најплеменитијем смислу, уметник мисли и душе, идеје и облика

Занони

Књига је апсолутна дечја потреба; ми се морамо сматрати срећним, што припадамо веку у којем је ова потреба постала императивна дужност.

Исти.

За постанак и развој дечјих библиотека, примену савремених метода рада, од највећег је значаја постанак и развој дечје књижевности. И у старом и у средњем веку постојала је веома развијена књижевност, али скоро искључиво за одрасле. Дечја књижевност, т. ј. књиге које су писане само за децу, није постојала. Та се књижевност јавља тек у доба реформације, кад се постепено детету, као посебној индивидуи, посвећује нарочита пажња. Прву дечју књигу написао је познати чехословачки препородитељ Јан Коменски, који је био епископ у Шарош Потоку. Ова прва дечја књига носила је наслов Орбис пиктус, што значи Свет у слици, а изашла је 1651. Али, и ако ова књига, као и име самог писца, заузимају значајно место у историји дечје књижевности, ипак није била књижевно дело, већ уџбеник. Први писци после Коменског узимали су у главном сиже из народних приповедака и предања. Од ових писаца прво место заузима познати француски књижевник Шарл

Перо (1628—1703), нешто млађи савременик Јана Коменског. Он је написао класично дело дечје књижевности, познато под именом — Приче моје мајке гуске — *Les contes de ma mère l'oye*. Ова књига је преведена на све језике и доживела огроман број издања. Поред француске дечје књижевности, која је и у даљем свом развоју бројала многе одличне дечје књижевнике, веома важно место заузима енглеска дечја књижевност, која је дала највећег дечјег класика, Даниела Дефо. Његов Робинзон остао је вековима најчитанија и најомиљенија дечја књига. Поред ових двеју земаља, упоредо, или са малим закашњењем, развија се дечја књижевност и у другим културним земаљама, Немачкој, Русији и Италији, а крајем XIX века и у осталим културним земљама.

И ако је у своје време дечја књижевност наилазила на велику опозицију, чији је изразит претставник немачки књижевник Хенрик Волгаст, ипак се данас сматра, да је она неопходно потребан елемент дечјег душевног и естетског развоја — под условом, да је сачињавају дела уметничке вредности. „И најбоље је једва добро за децу“ — рекао је Гете. Анализирајући проблем дечје књижевности у свом ванредно занимљивом делу — *La Littérature enfantine en France* — Тереза Лацарис истиче, да сваки од нас може рећи: да нисам прочитао одређену књигу, не бих био онај који јесам — *Chacun peut dire: „qu'il n'aurait pas été tout à fait le même, s'il n'avait lu tel au tel livre“*.

*
* *

Отац француске дечје књижевности Шарл Перо

бавио се испочетка политиком и није мислио да пише за децу. Кад се из политичког живота повукао, он је, желећи да разоноди своју сопствену децу, почео писати приче. Као његов сарадник спомиње се његов син Дарманкур. Међу његовим причама налазе се многе приче које касније сусрећемо и у збирци прича браће Грим. У најпознатије спадају: Црвенкапа, Пепељуга, Мачак у чизмама, али и остале Пероове приче одушевљавају и заносе децу лепотом и богатством фантазије, која је у њима нашла савршену форму. Занимљива је опаска, да је Перо у своје класичне приче унео и један локални елемент који одаје лепоту и мистерију француске природе, нарочито дивних француских шума. Француске виле проговориле су кроз његове приче и изашле пред очи и машту младих читалаца. Он их је „ослободио“, и пустио у свет, као касније Шекспир своју познату — краљицу Елфа — Титанију.

Жан де ла Фонтен (1621—1695), писац знаменитих басни дао је својом књигом прилог дечјој књижевности, и ако његове басне нису приступачне свој деци; Фенелон својим Телемаком, који је био писан за наследника Краља Сунца, дао је књигу која се одликује лепотом језика и стила. Тереза Лацарис с правом истиче, да је француски дух, који се, како је познато, одликује извесним скептицизмом и чији је сјајан претставник Волтер, већ у почетку развоја француске књижевности нашао свој израз у Фонтеновим баснама. Пероове приче одликују се богатством и лепотом фантазије, а Фенелонова дела високом етиком.

У почетку XIX века јављају су две жене списатељице, г-ца Монијо — 1825—1880 — и Мадам де Сегир — 1799—1874, која је почела писати да би забавила своју децу и унуке. Мадам де Сегир није ни данас заборављена. У доба кад су њене књиге за децу излазиле по први пут, њено је име међу децом било ванредно познато и омиљено. Спомиње се случај, како је једном згодом, док је списатељка ишла улицом, предусрело и зауставило једно дете питајући је: — Јесте ли Ви Мадам де Сегир —, кад је госпођа одговорила, да је она заиста мадам де Сегир, дете је изненада скочило и обавило ручице око њеног врата говорећи јој — Онда ми допустите да вас пољубим! — Међу њеним књигама истичу се Успомене једног маргарца и Софијина невоља. Прва је књига, за непуних 12 година, издата у 70.000 примерака. Проучавање француске историје, старих легенда и прича утицало је и на даљи развој дечје књижевности, која је богато црпела на овом новом извору. Од дечјих писаца овога правца истичу се Еужени Фуа и Жили Лавењ. Најпознатија дела Еужени Фуа, која је и иначе била ванредно плодан писац и уредник многих женских и дечјих часописа, јесу лепе Историјске приче, које су се појавиле 1865; Жили Лавењ написала је књигу Нормандијска кроника, али се нарочито истиче њена књига Прованске руже у којој је, са пуно нежности и суптилности, описала живот цвећа.

Развој дечје књижевности у Енглеској, поготово појава првих превода енглеских дечјих класика: Де Фо, Свифта, Купера, Мајн Рида изазвали су

у француској децјој књижевности читаву револуцију. Робинзон је у Француској први пут преведен 1719; Гуливерова путовања Џонатана Свифта 1726; Куперов Последњи Мохиканац 1789; Мајн Рид — 1818. Од 1840 до 1875 Робинзон је прерађиван 43 пута, тако да се одиста може рећи, да је Робинзон „заробио“ француску децу. Али је за даљи развој децје књижевности у Француској треба истаћи околност, да су остављале свој траг на њој и наука и нове друштвене идеје. Велика открића на научном пољу, нарочито у области географије и у истраживању нових земаља, дали су неколико одличних децјих књижевника, међу којима заузимају прво место: Луји Денуа — 1805, Асолан — 1827, Кареј — 1820, и ненадмашив писац децјих књига у којима су узета за подлогу нова открића и нове научне тековине, Жил Верн (1828—1905). И ако је место радње већине његових књига пренето у најразличитије и најудаљеније земље, ипак њихов писац није био никакав страстан путник. Своје књиге, укупно 64 дела, написао је већином седећи у својој соби. Као главни извор, уз његов природни таленат, највише му је служило његово огромно знање. Многа његова пророчанства, која су изгледала фантастична, данас су се остварила и преживела. Отуд и слађење интереса према његовим делима код савремене деце. И ако је Жил Верн имао безброј следбеника, ипак су сви много слабији од њега и нису могли ни издалека дати оно што је дао Жил Верн, јер нису располагали његовим знањем. Идеје хуманизма и ренесансе, у њиховој при-

мени према човеку, нашле су најизразитијег претставника у великом француском филозофу Жан Жаку Русо, који је већи део својих најплеменитијих мисли посветио детету, и потреби индивидуалног односа према деци. Његова је највећа заслуга што је истакао, да дете има свој посебан душевни живот, који се развија по нарочитим законима. На основу његових мисли развијао се интерес према деци и довео до схватања, да је децја патња парадокс; да дете не сме патити. Дајући изразу овој идеји, у својим песмама и романима у којим описује и спомиње децу, Виктор Иго створио је у својим бесмртним Јадницима — 1862 — дивне децје типове износећи пред читаоачеве очи сву неправду и бесмисленост њихове патње. Огромна заслуга, да су се највећи француски писци, који су иначе писали за одрасле, заинтересовали за децју књигу, припада познатом издавачу децје библиотеке — *Bibliothèque Blanche* — Хецелу. У низу ових књижевника истичу се:

Дима, Феје, Кер, Пол де Мисе, Нодје, Жорж Санд, Доде.

Од других француских децјих књижевника, који нарочито настоје да популаришу науку међу децом, треба споменути име Жана Маса, који је написао познате књиге: *Историја комада хлеба* и *Слуге желуца*; Хектор Мало бавио се много проблемом детета које нема породице.

*

* * *

Историк енглеске децје књижевности, Валтер Тајлор Филд, говорећи о децјој књизи, спомиње ван-

редно лепу и успелу сличицу из књиге америчког писца Хефторна — Лице планине — у којој се приказује душевни развој дечака под упливом великог идеала, који му пружа природа. — Свако јутро, кад се дете пробуди, његове се очи сусрећу с гранитним профилем планине. — Тај профил означаје му оно што је највише у човечанству. Он га заволи, а волећи га постане му сличан. Сличан је уплив добре дечје књиге. Волећи књигу, дете заволи и јунаке који су у њој описани и настоји да им постане слично. Енглези, као и у новије доба Американци, посветили су пуну пажњу дечјој књижевности. Нарочито је карактеристично у Енглеза, да су њихове најбоље књиге за одрасле писане тако, да их, уз извесну прераду, могу читати и деца. Познате приче В. Чосера (1340—1400), оца енглеске књижевности, у којима је велики писац у згодној форми описао своје савременике, прерађене, послужиле су као одлична дечја лектира. Исто је тако и са делима бесмртног Шекспира, који се даје деци у руке већ у доби од 15—16 година.

Даниел Де Фо — 1661—1731 —, јавио се педесет година после Шекспира. Као страстан политичар и велики авантуриста написао је ванредно много ствари, али је најбоље његово дело омиљена дечја књига Робинзон. Аутор није ову књигу написао за децу, али је она, чим се појавила, уз извесну прераду, предана у дечје руке, да све до данас остане драгоценост сваке дечје библиотеке. Позната књига — Гуливерова путовања — Де Фоеова савременика Џонатана Свифта, према згодној примедби историка дечје књижевности, била је

написана „да очеви плачу“, али је њена судбина била слична судбини Де Фоеова Робинзона. — Док су је „очеви“ давно већ заборавили, деца је и данас сматрају за највеселију и најмилију књигу. У 19 веку појавила се у Енглеској Франциска Браун, дечја списатељица чија је судбина веома дирљива. Била је слепа од рођења, никад није видела ни сунца, ни небо, ни цвеће, а написала је једну од најрадоснијих и најсунчанијих дечјих књига: Чудновата бакина фотеља. Седећи у соби у којој су учила и играла се њена браћа, она је слушала њихов разговор и њихово гласно учење. На основу тога што је чула, она је полако створила себи слику о свету којој није никад видела. Да би дошла до што јасније претставе, стављала је браћи питања, а за уздарје, јер несташни дечаки нису увек имали довољно стрпљења са слепом сестрицом, — приповедала им је приповетке, које је сама измишљала. Ванредан таленат следе девојчице наскоро се испољио у пуној мери и она је постепено постала један од најмилијих дечјих писаца.

Међу писцима који су писали за одрасле, а чија су дела с успехом прерађена за омладину спада и Чарлс Дикенс — 1812—1870 —. Од других писаца који су се нарочито посветили дечјој књижевности заузима важно место Самуел Смајлс — 1812—1885. Он је своје књиге: Помози се да ти Бог помогне, Карактер — посветио радничкој деци, која су у то доба живела под нарочито тешким условима, јер су била принуђена, да се у најранијој доби упосљују по фабрикама. Смајлс је желео, да својим

књигама упозна свет с том бедном децом, а у исто време, да помогне деци у изграђивању њиховог значаја. Међу млађим писцима познат је Оскар Уалд — 1856—1900 —, који спада у много хваљене и у исто време у много кућене писце. Од његових дела највише одговара деци збирка дивних прича Сретни царевих, која је преведена на све језике и која се одликује лепотом стила и нарочитим источњачким шармом пуним мистерије. Врло важно место заузима Редјар Киплинг, ког називају писцем енглеског империјализма. Он описује тајанствени живот у Индији. У његове најлепше књиге спада Ким, у којој се описује врло проицљив и досетљив дечак који преобучен, у друштву једног индијског свештеника, одлази на пут, да проучи живот и обичаје туземаца у Индији. Име Л. Карола везано је нарочито за књигу: У земљи чуда. Барије се појаво пре 30 година. Његова знаменита књига Петар Пан појавила се као саставни део једне друге књиге и одмах је заузела нарочито место у енглеској дечјој књижевности. Петар Пан симболички приказује децу читавог света, слику вечите младости; он жели остати вечно дете. Ради тог оставља родитељски дом и одлази тицама, да живи с њима, међу дрвећем и цвећем у дивном лондонском врту Кенсингтон у ком се данас налази и споменик подигнут овом младом, замишљеном јунаку, који је освојио не само дечја срца, већ и срца одраслих.

У америчкој дечјој књижевности на првом месту стоји име познате књижевнице Бичер Стоу — 1802—1872, чија је књига Чича Томина колиба има-

ла значајну улогу у ослобођењу Црнаца. Самуел Клеменс је боље познат под псеудонимом Марк Твен. Написао је неколико дечјих књига од којих су омиљене књиге: Фин Хуклбери, Краљевић и просјак, Јованка Орлеанка. Луиза Алкот написала је лепе дечје књиге Мали људи и Мале жене.

*

* *

Јоachim Кампе — 1746—1818 — није први немачки дечји писац, али му је ванредно успела преграда Де Фоеова Робинзона донела прво место. У прикупљању старих немачких народних прича стекли су бесмртне заслуге браћа Грим. То је њихово највеће животно дело. Оно им је донело и углед и признање целог културног света. Збирке обухватају пет књига. Од њихових следбеника истичу се Вилхелм Хауф — 1802—1827. Немачка књижевност има и свог великог баснописца Лесинга, творца немачког језика, али његове басне нису деци толико приступачне као ла Фонтенове. Један од немачких писаца, чија су дела пуна не-реалности, Кристоф Шмид — 1786—1854, дечји љубимац, занешен је апостол одгоја књигом. Познате су његове приче: Геновева и Племенита ружица. Списатељица Јохана Спири — 1827—1854 — истакла се нарочито својом књигом Хајиди. Велику полемику изазвало је име Карла Маја — 1842—1912, писца авантуристичких романа. На децу много делује фантастичност његове фабуле, и ако је ограничена на доста скучен број елемената и лишена дубљег и племенитијег садржаја. Од писаца ближих нашој периоди налазе се Ферстер, Келер и

Розегер. Нарочито треба истакнути, да су и немачки, као и француски децји писци, показали велики интерес у популарисању нових открића децјом књигом.

*

* *

У развоју талијанске децје књижевности на прво место долази превод басни славног баснописца из VI века до Христа, Езопа, о коме се веома мало зна, и ако су се око његовог имена изаткале читаве легенде.

Као прво оригинално дело спомињу се познати *Fioretti di Santo Francesco*, које је, након смрти побожног оснивача католичког монашког реда, Светог Фрање Асишког, око 1350 објавио Фра Уголино.

Свети Фрањо живео је од 1182—1226. Његов живот је био испуњен самоодрицањем и љубављу према ближњима. Он је већи део дана проводио у разговору с цвећем и животињама. Живео је потпуно по Христовој науци: ко тебе каменом, ти њега хлебом. Међу најпознатије приче споменуте збирке спада прича: „Разговор св. Фрање са вуком из Агобије“. Садржај је овај: Становници талијанског града Агобије долазили су св. Фрањи тужећи се, како их неки насртљиви вук напада сваког дана и уништава им стоку. Никако га нису могли уловити. Св. Фрањо, који је вршио разна чуда, оде у гору, потпуно сам, да пронађе вука. Кад га је најзад нашао, отпочео је међу њима разговор. Св. Фрањо запита вука, зашто напада на стоку његових сељака од које они живе? На то му вук одговори: —

Св. Фрањо, кад бих ја могао бити без хране, не бих нападао на стоку твојих сељака, али сам овако принуђен, јер се и ја морам нечим хранити. Тада је св. Фрањо предложио вуку, да му сељаци на одређено место износе сваки дан комад меса, како би имао чиме да се храни, па не би морао нападати стоку. Кад је вук пристао на тај предлог, вратио се св. Фрањо сав сретан у село и испричао сељанима свој разговор с вуком. Сељаци су отада на уговорено место сваког дана доносили вуку храну, велики комад меса, а вук није више нападао ни сељане, ни њихово благо, чак се с њима спријатељио. Сви су га заволели, нарочито деца, која су се с њим по цео дан играла..

Као и све децје књижевности, тако је и талијанска књижевност, и у свом каснијем развоју, обилато црпла из превода. Године 1697 преведене су Пероове приче, позната драгоценост француске књижевности, која је постала својина деце широм целог света. Доба великог развоја децје књижевности код свих народа пада у II половину 18 века, у Италији још касније. Од писаца, који су се нарочито истакли спада Силвио Пелико — 1778—1854. Од његових књига најпознатија је *Le mie prigioni* — Моја тамновања. Поред њега, главно место припада Александру Манцони — 1775—1873, писцу класичног дела — Вереници. Доба великог талијанског препорода, кад се Италија ослободила аустријског ропства, дало је Ђузепеа Мацинија — 1805—1872, књижевника који је у ослобођењу Италије играо велику улогу. Познат је као велики па-

триота, философ и књижевник. Најбоља је његова књига Човекове дужности.

У 19 веку јавља се у Италији велики број дечјих писаца. Од њих заузима значајно место Цезаре Канту, који је написао много књига у којима нарочито настоји, да ојача дечји карактер. Од Канту ипак су много познатија друга два дечја писца: — Карло Лоренцини „Колоди“ и Едмондо де Амичис. Лоренцини је узео за псевдоним име Колоди, према имену места, где је живела његова мајка, коју је много волео. По занимању је био новинар. Једном је приликом послао неком дечјем часопису почетак романа, који му је касније пронео славу у дечјем свету. Како се деци роман нарочито допао, тражили су наставак, али се наставак дуго није појављивао. — Тек на велика наваљивања уредника листа решио се Колоди да заврши започето дело и да тако доврши своју чувену причу *Storia di un burattino — Pinocchio*-у нашем преводу — Непослушни Ђира. Кад је Колоди умро 10 година након издања ове књиге, новине су с дубоким жалењем забележиле његову смрт називајући га „оцем свих талијанских дечака и девојчица“. Де Амичис — 1846—1908 — се прославио својом књигом Срце — Il Core класичним делом талијанске дечје књижевности. Од других талијанских књижевника споменућемо Емилија Салгари — 1861—1911. У главном, он је по свом начину писања следбеник Жил Верна, али није достигао његову висину.

Zia Marià — Тетка Марија — псевдоним ћер-

ке славног талијанског антрополога Ломброза, као дечја књижевница имала је знатног успеха.

*

* *

Али и у другим књижевностима наилазимо на многе врло добре писце за децу. Прво место припада славном данском писцу Андерсену — 1805 — 1875. Његов је живот сличан бајци. Рано је остао сироче, бавио се разним пословима, док се није одао писању прича, које су касније преведене на све језике.

Од пољских писаца нарочито се истичу Сјенкевић са својим делом Кроз пустињу и прашуму, а још више са „Quo vadis“, Болеслав Прус (Анјелка); Марија Конопницка; Крашевски (Стара басн).

У чехословачкој дечјој књижевности још увек се поред другог великог броја дечјих писаца, радо читају дела Божене Немцове. У Бугарској поред Елин Пелин, Доре, Габе, заслужују пажњу Ангела Каралијчев, Јелисавета Багријану. У Шведској се већ у почетку нашег века истакла као одличан дечји писац позната књижевница Селма Лагерлеф. У Румунији је прилоге дечјој литератури дала и румунска краљица Марија.

*

* *

Руска дечја књижевност заузима врло важно место у овој књижевној грани и има одличних дечјих писаца међу најбољим писцима руске литературе. Они су многе странице својих најлепших прозних и поетских радова посветили деци.

Интерес према дечјој књижевности јавља се крајем осамнаестог века, у доба Катарине Велике, страсне читатељке. Она је и сама написала: Приче о царевићу Хлору и Приче о царевићу Февеју. — Заузимањем њене пријатељице, књегине Дашкове, коју је Катарина Велика за њене заслуге и свестрано образовање, именовала претседником Академије наука, преведен је Робинзон 1787.

Оснивачем дечје књижевности у Русији сматра се Новиков, који је живео у доба Катарине Велике. Ванредно образован, он је цео живот посветио књижевности и култури. Године 1775 основао је за децу познати часопис — Детскоје чтеније дља сердца и разума. У његове најистакнутије сараднике на овом пољу спадају Карамзин, писац романа Бједнаја Лиза, и песник Жуковски, син племића и заробљене Туркиње Салих. Њихов савременик је и познати руски баснописац Крилов.

Нарочито место заузима велики песник Александар С. Пушкин — 1799—1837, који је између осталог написао и много ванредно лепих прича, скаски, међу њима: — Рибар и златна рибица, Цар Салтан, Мртва царевна и седам јунака. У овом песниковом раду стекла је нарочите заслуге његова дадиља Арина Родиновна, која га је васпитавала у духу народних умотворина. Народне приче приповедала му је и касније, кад је, као одрастао и славан песник, долазио на своје добро Михајловско.

Књижевни историци у историји руске дечје књижевности од 1750—1855 заустављају се нарочито на анализи дела десеторице писаца, који, у глав-

ном, претстављају дечју књижевност у том периоду. Означени хронолошким редом то су:

Перовски Алексеј Алексејевић — лит. псевд.

Антоније Погорељски — 1787—1836

Федоров Борис Михајловић — 1798—1875

Одојевски Владимир Федоровић — 1803—1869

Зонтаг Ана Петровна — 1786—1864

Љвов Владимир Владимировић — 1804—1856

Бурнашев Владимир Петровић — лит. псевд.

Виктор Бурјанов — 1812—1888

Ишимова Александра Осиповна — 1804—1881

Фурман Петар Романовић — 1816—1856

Дараган Ана Михајловна — 1806—1877

Даљ Владимир Иванович — 1801—1872.

Федоров се у главном спомиње као редактор дечјих часописа, зборника стихова и алманаха. Као писац романа и уопште писац за одрасле није добро оцењен; за децу је почео писати 40-тих година прошлога века. И ако су његове књиге добро пролазиле у трговачком погледу, ипак га је критика, углавном, осудила. Као најбоља од његових књига сматра се збирка стихова, која је изашла под називом Стихови за децу.

Перовски (књижевни псевдоним Погорељски) ујак знаменитог руског писца Алексија Толстоја, кога је он васпитао, написао је роман Манастирка, који је штампан 1830 и у своје време много читан, као што је касније читан роман Лава Толстоја Ана Каренина. Од других његових дела познате су приче Вечери у Малорусији, које се сматрају као књижевни претеча Гогољевим Вечерима на хутору. За

децу је написао једну ствар од трајне вредности — Црна кокош. У књизи Лафертовскаја маковница истичу се ванредно успели описи старог Петрограда и Москве.

Одојевски спада у нарочито интересантне и привлачне писце. Његово огромно знање много му је помогло, да постане један од најбољих дечјих писаца. Као одушевљени присталица и поборник народног образовања, бавио се издавањем јефтиних књига, а као друштвен радник основао је велико друштво, које је помагало преко 20.000 радничких породица. У Петрограду је имао свој књижевни салон, у кому су се скупљали сви тадашњи књижевни претставници. Из велике љубави према деци почео се бавити дечјом књижевношћу. У његове најбоље и најуспелије дечје књиге долази збирка Приче деда Иринеја. У збирци је најлепша прича Градић у кутији дувана, која је и до данас сачувала своју уметничку вредност. Знаменити руски критичар Бјелински, који је дечје писце подвргао најстрожој критици, истицао је велику уметничку вредност Одојевског.

Зонтаг заузима посебно место у руској дечјој књижевности. Детињство је провела у старој племићској усадби (имању) Мишенском на реци Оки у друштву доцнијег великог песника Жуковског ком је до смрти остала одана. Била је веома образована. Почела је писати као удата жена и то за своју ћерку, но писањем се бавила и раније, нарочито преводима. Од њених многобројних књига за децу најбоље су Повести и приче за децу; Дар деци за Ускрс.

Љвов се као дечји писац истакао књигом Сиви капут (армјак) која је доживела 10 издања. Критика која га је у почетку поздравила као великог дечјег писца, касније га је, у доба реализма, осудила, тако да је престало даље издање ове књиге.

Бурнашев је писао врло много и за децу и за одрасле, али је критика неповољно оценила његове радове.

Ишимова је прва жена професионални дечји писац. У животу је имала велике препреке и живела у материјалној беди, нарочито после очева прогонства, али је она све то куражно и храбро подносила и савлађивала. Од њених дечјих књига најбоља је књига Руска историја у причама. Велике је заслуге стекла својим преводима са страних језика.

Фурман је отац дечје историјске белетристике; сви његови радови имају историјско-биографски карактер и посвећени су одређеним историјским личностима. И данас се излажу његове дечје књиге: Живот Мењшикова; Наталија Шереметјева; Суворов.

Дела Ане Дараган, и ако не спадају у чисту књижевност, већ у уџбенике, лепо су примљена због богатих илустрација. Најпознатије и најбоље опремљене су њене књиге Историја животиња и Божићно дрво.

Даљ је по оцу Данац. Брижно васпитан, ванредно талентован и способан, он је главни део свог живота посветио чистој науци, али је заједно са својом женом писао и за децу. Његова је наро-

чита заслуга, што је упознао децу с руским „битом“ и руским фолклором.

Од других руских књижевника, који су се истакли у дечјој књижевности, морамо споменути Ершова Петра Павловића — 1815-1869, који је као раније Пушкин, црпећи на врелу народне књижевности, написао своју дивну причу у стиховима: Коњиц — Грбавац. Основу сачињавају народне приче које су ванредно лепо састављене у једну целину. — Користећи се популарношћу ове приче, Верхожанцев Басов, написао је касније агитациони памфлет Коњиц-Скакач (Коњек-скакунок).

Од великана руске књижевности, поред Пушкина, заузима у дечјој књижевности највеће место велики руски прозни писац Достојевски. Године 1921 издао је Орест Милер веома лепо редиговану књигу: Достојевски за децу. У књизи су, из свих главних дела великог писца, одабрана она поглавља која одговарају дечјем схватању и дечјим књижевним симпатијама и то:

1. Из записок Варењки Доброселовој (из повести „Бедније Људи“),
2. Неточка и Катја (из повести „Неточка Незванова“),
3. Разказ сиротки Нелли (и зромана Униж. и оскорбленије),
4. Летњаја пора в тјурме (из „Зависок Мертваго дома“),
5. Смрт Мармеладова (из ром. „Преступленије и Наказаније“),
6. Маљчик у Христа на јелке (из „Дневника Писатеља“, 1876),
7. Мужик Мареј (из Дневника Писатеља, Фебруар 1876),

8. Столетњаја (из Дневника Писатеља, Март, 1876),
9. В барском пансионе (из ром. „Подросток“),
10. Старец и послушник (из романа „Братја Карамазови“);
  1. Из воспоминаниј Инока Зосима,
  2. Алеша,
11. Иљушечка (из ром. „Братја Карамазови“):
  1. Шкољники,
  2. У капитана,
  3. Коља Красоткин,
  4. Жучка,
  5. У Иљушиној постељки,
  6. Доктор,
  7. Проводи.

Љубав Достојевског према деци и његово дубоко схватање дечје душе и дечјих болова нашли су израза у овим поглављима и створили незаборавне слике, које се дубоко усецају у људску душу. — Поред одра великог писца, међу непрегледном масом света, која се с њим опраштала, налазио се и велики број деце свих слојева; међу венцима био је и дечји венац..

Од дела Лава Толстоја, деца су освојила његову трилогију: — Детињство, Дечаштво и Младићско доба. Успео избор Чеховљевих прича дао је Саша Черни у зборнику Изабрана дела, који је изашао 1922; од Гогољевих дела деца највише воле Тарас Буљбу и Вечери на хутору. Међу причама Ивана Тургеева које највише занимају децу, убраја се велики број прича из збирке Ловчеви записи, нарочито приче Хор и Калинић, Живе мошти.

Како смо већ у почетку споменули, песник Жуковски, већ као сарадник „оца руске дечје књижевности“, Новикова, писао је веома много за децу;

године 1922, у редакцији Саше Чернога, изашла је књига Жуковски за децу, Изабрана дела. Међу најлепшим песничким причама, који су ушли у овај зборник налазе се и приче:

Сказка о царе Берендее,
Спјашчаја царевна,
Војна мишеј и љагушек,
Кот в сапогах,

Сказка об Иване Царевиче и сером волке.

Поред добро познатих имена руских дечјих писаца: Желиховске, Чарске, Пасека, који претстављају романтични правац; Засодимског, Круглова и Лукашевић, народњака, истичу се: Короленко, Стањуковић, Чириков, Серафимовић, Баранцевић, Свирски, Мамин-Сибирјак. Рачуна се, да је од 1750 до 1850 написано укупно 1.500 дечјих књига; приближно исту цифру даје и савремена руска дечја литература, која се развила после револуције. Према статистици објављеној у Руској енциклопедији, било је у Русији нових дечјих књига 1924 године — 400, 1925 — 1.000, 1930 — 1.500. Према споменутој статистици, градску децу у савременој Русији највише интересују књиге о животињама и „биту“; радничку децу револуционарна литература; сељачку децу дела у којима главну улогу игра село и живот на селу, а осим тога путописна дела.

Рат и револуција, који су из основе изменили у Русији читав друштвени живот и лишили огроман број деце родитеља и сваког надзора, избацили су на улицу око 6 милиона девојчица и дечака, т. зв. безпризорних. О њима је објављена читава литература, која у довољној мери показује

страшне и тешке услове под којима су ова деца живела. Проведена анкета показала је веома карактеристичну чињеницу у проучавању књижевног укуса ове деце: с једне стране запажа се велика чежња за свим оним што је лепо, за народним и уметничким причама, а с друге стране велика склоност према т. зв. „крвавој-литератури“.

Од почетка па до данас, руска дечја литература, као и општа руска књижевност, није само привлачила интерес културних историка, већ је свака добра књига увек била и најомиљенији дар руском детету. — Познато је да Руси спадају у највеће читаче света. Та љубав и смисао према књижевности су тако рекући инстинктивни. У почетку друштвеног развоја, главна су средишта у којима се негује књига стара племићка добра, усадбе. Деца не слушају само приче и бајке својих дадиља, већ у исто време читају све књиге до којих могу доћи. Херцен наводи, да је у детињству читао све што му је дошло под руке, било на француском или на руском језику; Полевој наводи, да му се најјаче урезала у успомену слика оца с научном књигом, а мајке с романима и да је свака књига претстављала највећи породични догађај. Читање је било развијено и у многобројним институтима за васпитавање женске деце; у војничким гимназијама, академијама и пансионатима, у којима су се васпитавали дечаци.

И ако апогеја руске уметничке књижевности 30—40 година 19 века, која је дала: Пушкина, Лермонтова, Гогоља, Достојевског, Гончарова, Островског, Толстоја — не означаје у исто време и апо-

геју руске дечје књижевности, ипак се и ова врста књижевности, према правилној примедби историка Чехова, постепено све више развијала, а нарочито под утицајем савремене педагогије, која је истакла значај књиге у васпитању и одгоју.

* * *

Све главне особине које смо видели у развоју дечје књижевности код осталих народа, јасно се испољују и у развоју југославенске књижевности. У првом реду јављају се басне и преводна књижевност, а затим оригинална дечја књижевност. Извесно задоцњење у њеном развоју стоји у вези с општим условима друштвеног и културног живота, који су владали у турско доба. Основу сачињавају басне Доситеја Обрадовића, које се јављају 1778 год.

Доситеј се родио у Чакову 1742 (1743), умро у Београду 1811. Он пише у првом реду ради омладине, женске, као и мушке — без разлике. „Готово све књиге упућене су српској младежи, да њу просвете и морално облагороде... Он тражи да се жена подигне до свесног и разумног живота, јер само просвећене, духовно пробуђене и морално развијене жене могу бити од користи српском народу“, вели Др. Јован Скерлић, говорећи о Доситеју у „Историји нове српске књижевности“. Осећајући већ у детињству огромну љубав према књизи, он јој се сав посветио. Кад је прочитао све што му је било на домаку у Чакову, он бежи у манастир Хопово, где се предаје страственом читању житија светаца; из Хопова, већ као калуђер, бежи у свет,

најпре ближи, а онда све даље, увек жељан знања и науке. Универзитет је слушао у Немачкој, у Хале и Лајпцигу. У Србију је дошао 1807 у жељи да јој посвети остатак свог живота. Његове басне рађене су у главном према Езоповим, Лафонтеновим и Лесинговим баснама.

У Доситејево се доба јављају и први преводи: први превод Робинзона 1799; у Хрватској је преведен три године раније. Телемак је преведен 1814.

Велику улогу у дечјој литератури играју збирке народних песама и прича Вука Караџића. Вук се родио 1787 године у Тршићу, умро у Београду 1864. Прикупљати народне песме и приче започео је под утицајем ученог Словенца, филолога Копитара, с којим се упознао у Бечу. Његови су радови наишли на велико признање у тадашњем ученом свету, који се у то доба много занимао за народну књижевност. Нарочито је много допринело Вуковој слави признање славног немачког скупљача народних песама Јакова Грима и генијалног немачког песника Гете-а. Дајући карактеристику овог нашег великана, Скерлић вели, да је он био један од најдаровитијих људи који су постојали у српском народу, од оних који су у почетку XIX века створили српску државу. Изашао је непосредно из сељачких редова из којих су у почетку тог века изашли највеће војсковође и државници. Песме и приче које је он прикупио, увек ће остати неисцрпно врело за задовољавање дечје потребе за књигом.

Као и у других народа, основу наше чисте дечје књижевности сачињавају дечји листови око којих се постепено окупљају највећи и најпризнатији књижевници. У прве изразито дечје писце убрајају се: Др. Ђорђе Натошевић, Иван Филиповић, Мијат Стојановић, Стеван Поповић. Натошевић је први почео издавати дечји лист и придобио за сарадника нашег генијалног дечјег песника Змај Јову Јовановића. Поред Радована и Невена, који спадају у наше најстарије листове за децу, излазили су: Голуб, Мала Србадија, касније и врло омиљени дечји лист Бачки напредак. Као у нас, тако и у Хрватској основу дечје књижевности сачињавају листови за децу које у већини случајева покрећу учитељи, јер су радећи са децом сами најбоље осећали њен недостатак. Најстарији је Босиљак, који је почео излазити 1862 год. Неколико година касније појављује се лист Смиље, који и данас излази.

И ако Змај није наш први дечји песник, дечји писац, он је то ипак по значају, по вредности, по улози коју је одиграо и по трајној љубави и симпатији коју деца и данас према њему и његовим радовима осећају. Родио се у Новом Саду 1833, умро у Каменици, у Срему, 3 јуна 1904, где му је прошле године подигнут ванредно леп споменик. По занимању лекар, дакле човек који и по свом позиву има прилике да се приближи деци, да осети и схвати њихове болове и радости, нежан отац деце, која су рано помрла, — он је отворио душу свој деци, пригрлио их и заволео дубоком љубави, писао за њих песме и приче, издавао. Невен, један од најбољих дечјих листова. Број његових

дечјих песама премашује 1.000. Књижевни историчари и критичари истичу лакоћу и гипкост његових строфа и рима, обиље и дубину мотива и познавање дечје душе. Од свих његових књижевних радова, деца и данас највише читају песме. У том погледу су од великог значаја поједине збирке, које су срећене према дечјем узрасту.

Поред изразито дечјих писаца, свој прилог дечјој књижевности дали су сви наши најпознатији песници и књижевници: Бранко Радичевић, Ненадовић, Илић, Сундечић, Алекса Шантић. Од књижевника нарочито су дали своје прилоге: Глишић, Матавуљ, Лазаревић, Сремац, Домановић, Ђоровић, Митровић, Јакшић. У Хрватској су у почетку развоја дечје књижевности, поред великог броја превода, од нарочитог значаја радови хрватских препородитеља, затим песме Петра Прерадовића и популарни Шеновинови романи, нарочито Златарево злато и Селачка буна. У Словенији, под вођством двеју великих књижевних личности: Стрижарја и Левстика, дечја књижевност заузима све веће место и ослобађа се немачког уплива, који се осећао у радовима Антона Мартина Сломшека, Андреје Прапротника и Ивана Томшића, првих словеначких књижевника, који су писали за децу.

Левстик Фран — 1831-1887 — један од највећих словеначких песника, приповедача и критичара, написао је за омладину: Отрошке игре в песницах, и познато класично дело Мартин Крпан.

Стритаф Јосип — 1836-1923 —, писац епохалне расправе о Прешерну, песник, критичар, приповедач, водећа личност у словеначкој књижевности

70 и 90-их година, један од најобразованијих људи свога времена, посветио се пред крај живота омладинској књизи и дао своје познате радове из ове области: Под липом, Јагоде, Зимске вечери.

Све већи развој опште књижевности, преводи светских дечјих класика, већа устаљеност нашег културног живота допринели су много, да се дечјој књижевности у нас посвети већа пажња. Могло би се набројити преко 60 књижевника, који су на наша три наречја писали за децу. Зауостављајући се на савременим књижевницима, који су се искључиво посветили дечјој књижевности, или који деци посвећују велики број својих радова, као и на савременој критици дечје књижевности, запажа се удружена жеља, да та књижевност буде што боља, да што више одговори високим задацима, који се постављају на књижевност уопште, нарочито дечју књижевност, „где је и најбоље једва добро...“.

Од приповедача нарочито место заузимају: Нушић Бранислав, Бандић Даница, Јанковић Милица, Глумац Ђорђе, Билбија Јелена, Петровић В., Матовић М., Винавер С.

Бранислав Нушић, један од наших најчувенијих и најплоднијих књижевника, поред своје драме Растко Немањић, дао је у новије време нов прилог дечјој књижевности. 1933 изашла је његова књига Хајдуци. Даница Бандић посветила се искључиво дечјој књижевности. Марко Цар назвао је Чика Јова у прози, деца је највише знаду под именом Тетка-Дана. Написала је: — Тера баба козличи, Зачарани шегрт, Тетка Данине приче. Глумац је познат због својих ванредно лепих уметничких бајки у Андерсеновом стилу, које преносе децу у

зачарани свет у ком говоре птице, дрвеће и цвеће, у ком деца тако радо бораве. Познате су му збирке Вилински снови, Зачарана шума. Милица Јанковић написала је досад: Истинске приче о деци и за децу, Природа и деца. У најновије време, у издању Књижевне задруге, изашла је књига: Зећ и миш, коју је илустровала ак. сликар г-ђа Бета Вукановић. Јелена Билбија, једна од најмлађих наших књижевница, освојила је и старије и младе читаоце. Она осећа са децом, прича о њима и за њих с много искрености, осећаја и дубине. Њена Мала Жуна сећа на Козету Виктора Ига, кравица Руда на Сегенову козицу А. Доде-а. Прве своје радове штампала је у „Политици“. Прва њена збирка прича за децу изашла је у издањима Златне књиге. Петровић се истакао књигама: Спорт клуб Кликер, Циркус. Матовић је објавио цео низ прича. Познат је нарочито као уредник доброг дечјег листа Југословенче. Винавер је прерадио велики број најбољих дела светске дечје књижевности.

Међу савременим песницима, који певају за децу, истичу се: Бешевић Стеван, Максимовић Десанка, Чика Андра, Тартаља, Војислав Илић-Млађи.

Бешевић је песник, сатиричар и новинар. Родио се у Сремској Митровици 1868. Од 1921 уређивао је омладински лист који је излазио уз помоћ Министарства просвете. Као дечји песник познат је по збирци Снови из дечјег царства, која је изашла 1933 у лепој опреми, с цртежима Жедринског. У прози је написао Ратне приче за децу. Десанка Максимовић, омиљена лирска

песникиња, поред збирке приповедака, Срце лутке спаваљке (Златна књига), које се по свом типу приближују бајци, објавила је збирку песама Врт детињства. Чика Андра, један од најбољих Змајеваца, како за њ каже критичар дечје књижевности Јаша Продановић, познат је на широко младој читалачкој публици и својом збирком песама, која је изашла у издањима Златне књиге, и као уредник Дечје стране у „Политици“. Као уредници дечјих страна „Времена“, „Правде“ истичу се: Костић и Божиновић. Тартаља је досад објавио неколико врло успешних и лепо опремљених збирки дечјих песама: Царство мале Срмене, Срмена у граду птица, Чобанска фрула.

На челу савремених књижевника у Хрватској стоје: Брлић-Мажуранић Ивана, Трухелка Јагода, Назор Владимир.

Г-ђа Брлић-Мажуранић потиче из породице с високим књижевним традицијама. Деда јој је славни песник романтичног епа Смрт Смаил аге Ченгића; отац, Владимир Мажуранић, књижевник. У својим радовима за децу показала је нарочити таленат. Особито се истиче њено дубоко познавање дечје душе, поетичност, љубав према прошлости. Њене књиге Чудновате згоде шегрта Хлапића, Приче из давнине донеле су јој опште признање. Трухелка Јагода посветила се сва омладинској књижевности. Од њених књига, које омладина чита с великим симпатијама и интересом, истичу се Златни дани и Пипо и Пипа. Радови великих књижевника за децу имају у себи нешто нарочито дирљиво. Дирљиво је само силажење у дечји свет. Назор им је посветио велики број

својих песничких радова: Своје класичне Три приче, Аркун, Вели Јоже, Шума без славуја.

У савременој словеначкој дечјој литератури главно место заузимају песници и приповедачи: Кете Драгутин, Жупанчић Ото, Голија Павел, Кметова Марија, Чернејева Аница. Жупанчић (псеуд. Смиљан Смиљанић), велики словеначки песник лиричар, као дечји песник најпознатији је по збирци стихова Цицибан. Кете Драгутин, песник ког је смрт прерано отела, писао је ванредно лепе дечје песме и басне, које су изашле у првом делу његове књиге Поезије. Голија Павел истакао се нарочито својим драмама. Кметова убраја се у најбоље дечје приповедаче. А. Чернејева пише дивне дечје песме и приче пуне нежности и финог осећаја за мотив.

Све већи интерес деце за нашу оригиналну дечју књижевност јасно сведочи, да се та књижевност налази на добром путу. Од великог је значаја чињеница, да се у новије време опреми дечје књиге посвећује већа пажња. Уз писце раде сликари — уметници; издавачи настоје да књиге што боље опреме. Академски сликари: Предић, Вукановић, Стојановић, Филаговац, Кирин и други наши најбољи сликари илустровали су поједине дечје књиге. Познати издавачи: Кон, Цвијановић, Рајковић и Ђуковић, Свесловенска књижара — у Београду; Васић, Брајер, Кугли — у Загребу, издали су велики број ванредно добро опремљених дечјих књига. Исто су тако веома омиљена и популарна издања Златне књиге. У издању Нолит изашла је врло добра дечја књига Мате Ловрака Деца великог

села. У Словенији се избором и добром опремом дечјих књига истиче Младинска матица, која своја кола штампа у великом броју примерака. Леп каталог наше оригиналне и преводне дечје књижевности, забавне и поучне, налази се у књизи Дечја и омладинска књига, Београд, 1933, коју је уредила проф. Јулија Бошковић. Резимирајући може се рећи, да наша дечја књижевност, у својим основним смеровима, носи на себи обележје свих оних промена стила и мотива, који су карактеристични за развој наше опште књижевности. Први почеци пртстављају разне варијације сентиментализма и романтике, док се после тога јавља реализам, чак и натурализам у стилу великих руских писаца. Најзад, не остају без утицаја и савремене струје, импресионизам, симболизам и социјални правац. Од великог су значаја за њен развој критичке студије познатих критичара дечје књижевности: — Јаше Продановића и проф. Милана Шевића.

*

*   *

Дечја ће књижевност, како тачно запажају њени историчари, по свој вероватности увек имати у виду извесне педагошке моменте, бити „педагошко оруђе старијег поколења“, које жели, да млађе поколење васпита у извесним идеалима, али ће увек играти велику улогу, јер она узима у обзир нарочите дечје склоности и њихов посебан начин схватања и мишљења. Од висине оригиналне и преводе дечје књижевности у неком народу, као и од општег развоја дечје књижевно-

сти — зависи добрим делом успех и рад савремених дечјих јавних библиотека. У сваком случају, као што ћемо то и касније видети, у основне захтеве који се постављају дечјем библиотекару, спада свестрано и што дубље познавање опште и домаће књижевности. Само ће онај библиотекар моћи с успехом радити у дечјој библиотеци, који и сам познаје књиге за које жели пробудити дечји интерес.

ПРИПОВЕДАЧКИ ЧАСОВИ И ДРУГИ ОБЛИЦИ АКТИВНОГ РАДА У ЈАВНИМ ДЕЧЈИМ БИБЛИОТЕКАМА

Основна карактеристика модерних јавних библиотека састоји се у њиховој активности, настојању да заинтересују за књигу и пробуде љубав према њој и тамо где она није раније постојала. У томе циљу постоје разне методе рада које се из дана у дан све више усавшавају, дајући често ванредне резултате. Ова је активност од нарочитог значаја у дечјим јавним библиотекама, чији је задатак да од детињства припремају одушевљене читаче и љубитеље добрих књига. Од познатих метода највише се истичу *приповедачки часови*.

Приповедачка уметност постоји од како постоји људско друштво. Чим се човек почео удруживати, јавља се прича као најстарија уметност, чији је задатак да разоноди и предочи слушаоцима слике што их ствара фантазија приповедачева, задах-

нута првобитном мистеријом живота, тајном природе и људских осећаја, јуначким делима и подвизима народних хероја. У најлепше слике из живота примитивног човека спада слика људи окупљених око ватре, где седе слушајући бесконачна причања својих приповедача. Као што је приповедање одувек била душевна потреба, тако је човек одувек радо слушао. Из старог је века уметност приповедања прешла у средњи век доживљујући баш у том веку доба свог највећег цветања. Немачки минизенгери, француски трубадури и трувери преносили су ову уметност из једног места у друго измишљајући и стварајући нове песме и приче, или допуњујући благо које су наследили из прошлости. Име чувеног минизенгера Валтера фон дер Фогелвајд, ирског барда Бријана оф Ферменах, као и имена многих трубадура и трувера остала су забележена златним словима. Песници и приповедачи били су у средњем веку скоро једини људи, који су се слободно кретали.. На старим турнирима приповедачи су били најомиљенији гости; њихови заштитници били су владари и највише племство. Katherine Dunlap Cather, професор катедре уметничког приповедања на универзитету у Калифорнији, истиче велику улогу и сугестивну моћ приповедања у покрету за ослобођење Христовог гроба. Као симболична фигура читавог овог покрета уздиже се лик великог проповедника Петра Пустуњака (Еремит). „Одувек је приповедач“ — вели г-ђа Денлеп — „био знаменита личност коју су примали и стари и млади. Поздрављали су га као носиоца младости,

пророка. — Његове приче биле су сезам који отвара врата престолу, његов одлазак био је извор жалости. Стари приповедачи били су песници и сањари који су гледали на живот визионарским очима“. Велика уметница у области приповедања Сара Кон Брајент — Miss Sara Cone Bryant — говори о овој методи рада сличним речима.

Прва збирка народних прича објављена је 1550 године у Венецији. Њу је саставио Талијан Старапарола. Другу је збирку објавио у Напуљу 1637 Ђамбатиста Базиле под називом Ил Тампероне. Крајем 17 века појавила се дивна књига народних прича у обради француског књижевника Шарла Перо. Уметност приповедања цветала је до краја средњег века. Нови век поставио је цео друштвени живот на друге основе; грчким аедима, који су играли тако велику улогу у стварању Илијаде и Одисеје, интерпретима историјских легенда који су створили Геста Романорум, француским труверима, бретонским бардима, минизенгерима — свим овим великим приповедачима, наследницима генерација номадских приповедача „чији се постанак губи у тами времена“ — нестaje траг, приповедање као друштвена разонода ишчезава, али не нестaje већ понире, да се касније поновно појави у време, које иначе изгледа најмање подесно за ову уметност. Данас је стара уметност поновно оживела, и, задахнута новим духом, ушла у библиотеке, да њеним најмлађим читаоцима буди интерес и љубав према књизи и уметности, да ту буде велики извор вечите радости! Уметност је нашла пут до библиотека у вези с развојем нове педагогије, по-

јавом дечје психологије и дечје књижевности, које су указале на ову уметност, као једно од врло моћних средстава за васпитање. Од разлога који највише потпомажу овакав рад, истичу се на првом месту интереси интелектуалне и духовне културе, потреба за ширење научних истина и моралних теорија, у исто време и чињеница, да је прича у првом реду уметничко дело и да је њена главна улога на подручју уметности, дакле, да буде извор радости, да ствара радост, да, задовољавајући осећај према лепоти, у исто време упути душу новим спознајама и доведе до складног развоја. Ниједан се дечји библиотекар не би данас у свом раду могао одрећи ове уметности, која у толикој мери доприноси стварању поверења између деце и библиотекара, стварању навике концентрације и фиксирања пажње.

Поређујући гласно читање и приповедачку уметност, лако је запазити, да читање никад не може бити тако савршено, никад тако непосредно утицати као приповедање. Читањем читалац је везан за књигу, за текст, његове очи нису слободне, нема могућности да у довољној мери прати дејство текста на слушаоца; приповедач није ничим везан: он се диже или седа, слободно може да надзирава своје слушаоце, да се у целости држи текста или да га мења, може да се служи рукама, очима и гласом, да би допринео општем утиску. Добро састављен и изведен час прича утиче на општи развој интелектуалних дечјих склоности, повећава интерес према школским предметима, историји, географији; према музици и скулптури, ако је у причи

на згодан начин изнет живот музичара, скулптора и сликара. Свака испричана прича подједно удвостручује интерес према оригиналном тексту, према самој књизи која је служила за обраду прича.

Али, приповедање је уметност, па су потребна разна својства и особине, да би се постигао успех. У првом реду потребан је урођен таленат као и за сваку другу уметност, али ни таленат сам није довољан, потребно је умети изабрати подесне приче и познавати технику и методику приповедања.

У избору прича не сме се заборавити основно правило дечје психологије, да дете од рођења до потпуне зрелости пролази кроз неколико ступњева духовног развоја од којих зависи његово интересовање; да децу од 6, 8, 10 и 14 година не занимају исте ствари. Поменути стручњак за уметничко приповедање у библиотекама, г-ђа Денлеп, дели детињство, обзиром на дечју заинтересованост према појединим темама, на четири главна периода:

1. ритмички	3— 6
2. имагинарни	6— 8
3. херојски	8—12
4. романтични	12—14

Дете од 3 до 6 година интересује се у првом реду за звукове које познаје, за звукове и ритам уопште. Зато овом добу одговарају кратке приче и песмице из живота деце, животиња и осталог из детиње околине. Обзиром на дечју љубав према ритму, нарочиту пажњу треба обратити на понављање, т. зв. репетитивни елемент, о чему ћемо касније говорити.

У имагинарном периоду дечјег живота, кад ондо прелази у свет маштања, чудеса, или како вели Г-ња Денлеп „of make believe“, интересује га и привлачи све оно што је ван обичног круга, воли да се замишља нечим другим, да претставља старијег брата, сестру или мајку. Овом дечјем добу највише одговарају легенде и приче, Грим и Перо, Хиљада и једна ноћ.. По згодној паралели дете се у овом добу упоређује с номадским људима из доба кад су се, седећи око ватре, задовољавали да дубоко у ноћ слушају приче својих угледних људи о најчудноватијим догађајима и стварима. Г-ња Денлеп, заузимајући се за бајке, истиче сасвим оправдано, да се брижно морају избећи сва она миста, која би могла лоше деловати на извесне инстинкте и рђаве склоности, или умањити значај ауторитета и идеала, нарочито родитеља.

Херојски период води дете путем авантура. То је доба кад га највише привлачи физичка снага, кад су му идеал Самсон и Херкулес, Робин Худ, Ролан и Оливер, Карло Велики, Бајар, Сид, Краљевић Марко и Милош Обилић. Остајући код свога упоређења с номадским човеком, Г-ња Денлеп каже, да се у дечјој души у овом периоду врши онај исти психички прелом који примитивног човека нагони да напушта ватру свог племена, јер се у њему буди тежња да дозна што се налази иза познатих му граница..

У романтичном периоду игра највећу улогу осећај који стоји у вези са сексуалним сазревањем детета. То је доба романтике, доба кад се нарочито развија и осећа потреба за оним што је лепо.

Добро одабран програм за час прича. може много допринети да се учврсти прави књижевни укусу у избору литературе која претставља границу између дечје и опште књижевности. Г-ња Денлеп нарочито препоручује за ово доба причу о Тристану и Изолди, Ланцелоту и Елаини, о Артуровој смрти, Јованки Орлеанки, Флоренси Најтингел и приче о великим приповедачима и о животу на средњевековним дворовима.

У изграђивању прича треба нарочито имати у виду, да је приповедање *стваралачка* уметност, да лице које прича ствара уметничко дело, да ће — у колико је његово причање ближе идеалним захтевима уметности — успех бити већи.

Сваки дечји библиотекар није од природе обдарен приповедачким даром; таленат не зависи од човекове воље. *Таленат и није везан за нарочита правила; он правила сам ствара.* Али, истрајним радом и настојањем, темељитим познавањем дечје књижевности и дечје психологије и основних правила приповедалачке уметности — може и онај библиотекар који није од природе обдарен талентом генијалне приповедачице дивних арапских прича — 1001 ноћ —, Шехерезаде, постићи високи степен уметничког ефекта.

Међу главне моменте на које треба обратити нарочиту пажњу истичу се: глас, држање, језик и темељно владање материјалом који се износи.

Човек памти пријатан, топао и нежан глас, као што памти лепе покрете, леп израз лица, лепо држање. Ко је господар свога гласа и зна његову вредност, постиже већ самим тим пола успеха. Глас

којим приповедач не влада, пискутав, слаб, или одвећ јак, који не изражава ниансе појединих душевних стања, кроз које приповедач у вези с причом пролази — мора бити исправљен; језик мора бити чист и правилан, јер је сваки час прича у исто време и час правилног језика, доброг и лепог начина изражавања. Зато се и захтева, да приповедач располаже великим бројем речи (т. зв. *coria verborum*). Не сме се служити узречицама, које кваре стил приповедања, дисхармонично и немусикално делују на слух одајући и показивајући у исто време, да библиотекар није у довољној мери обрадио своју тему. Темељито познавање језика и савршенство стила стиче се постепено — читањем, образовањем и самообразовањем.

Држање мора бити естетично, скромно, наравно, без нарочитог гестикулирања и позе. Али, и ова својства не би била довољна, ако приповедач не влада материјалом који жели изнети пред слушаоце. Приповедач, који жели с успехом и с уметничким ефектом изнети причу, мора је у првом реду сам добро познавати, мора знати што може изоставити, а што мора додати оригиналном тексту. Као што глумац не може играти све улоге, исто тако и приповедач не може с успехом причати сваку причу. Оно, што не одговара његовој природи, не сме узимати. У томе је сличност између глумца и приповедача. Док глумац тежи да пажњу својих гледалаца сконцентрише на себи, на својој личности, приповедач напротив мора ишчезнути док приповеда. Место њега пред очима слушалаца морају стајати лица из приче!

Да би приповедач имао могућност, да види сва дечја лица, важно је питање, како слушаоци седе за време часа. Најбоље је ако су седишта распоређена у полукругу. — „Деца су нам само онда психички близу, ако су и физички близу.“

Ево шта о томе каже познати практичар и теоретичар ове уметности, већ споменута Сара Кон Брајент: — „Да се добро приповеда треба у првом реду познавати причу, јер нико не може говорити о ономе што не познаје, даље пазити на то, да се у причању не изгуби њена карактеристика, лична физиономија, хумористична, патетична или поучна страна. Да се никад не причају приче које самом приповедачу ништа не кажу, да не износи типове које не може добро описати. За познавање приче потребна је асимилација, а не меморизација. Приповедач мора причу најпре сам себи испричати неколико пута гласно, замишљајући да је пред слушаоцима. За време часова приповедања деца морају седети у полукругу и тако да и приповедач види њих и они приповедача. Деца морају бити физички приближена, да се осећају психички приближени. У приповедању мора се заборавити своја личност и у целости унети у причу, одмах прећи у срце акције — не заустављајући се на детаљима. Приповедач сам мора видети оно што прича, модулирати глас и гестикулирати, ако му то лежи у нарави, али не сме играти као да је он аутор. Невидљиво, а ипак видљиво, морају играти лица из приче, која се издвајају из приповедачевих уста и заклањају

га "... Дакле, то је, у главном, оно што смо већ навели.

Ако приповедач запази, да неко разговара, да се смеје за време часа прича, он ради тога не сме прекинути причу, мора прећи преко тога, јер ће прича на крају заинтересовати и најнемирније дете! Кад би деца до краја остала немирна, значило би, да прича није добро одабрана, или да није занимљива — у колико се не тиче болесног детета.

У вези с овим, поставља се питање: каквим особинама мора располагати сама прича, да се с успехом може узети у програм?! Анализујући поједине најуспелије приче, долази се до ових закључака:

- 1 брзина акције, да се увек нешто догађа,
- 2 у часу прича за малу децу репетитивни елеменат, т. ј. понављање извесних реченица,
- 3 једноставност обојена мистеријом,

Како је често потребно, да се извесна прича: скрати, продужи, измени, треба се држати правила, која се углавном састоје у томе, да се у скраћивању изоставе: непотребне особе, описи споредних догађаја; у проширивању: да се у свему задржи логичан развој, јединствен стил и добро припремљен завршетак.

Колико је тешко добро приповедати видимо у свакодневном животу; често и најспособнији људи тешко формулишу своје мисли, а за децу по школама, било основним или средњим, већ само одговарање научених лекција претставља право мучење. Држећи се старог познатог принципа, да се

велика дела и велики резултати могу постићи само великим трудом, угледајући се на писца који по неколико пута исправља свој текст; музичара, уметника уопште, који дају своје дело из руку тек онда, кад су постигли савршену форму: звукова и облика, — библиотекар мора пре него што изађе пред своје слушаоце, да сам себи неколико пута исприповеда одабране приче. То ће му дати могућност, да на време запази и исправи све погрешке.

Споменули смо, да згодно одабрана и добро испричана прича може развити љубав према уметности, музици, скулптури и сликарству. Сваки, и најбогатији, може запасти у најтежу материјалну беду, али човек чија је душа богата, који познаје уметност, лакше ће сносити своју невољу. Заиста се крије дубока истина у реченици индијског песника, да је онај, који је пронашао лепу мисао или компоновао лепу мелодију, дао свету веће благо него онај ко је пронашао најлепши и најскупоценији дијамант. Да прича послужи развијању љубави према уметности, мора, како смо споменули, обрађивати живот уметника и у исто време бити пропраћена уметничким пројекцијама и извођењем појединих музичких комада.

Нарочита је особина извесних прича и књига дечје књижевности, њихова лака драматизација. — Како деца воле овакве приче и позоришну игру уопште, која много доприноси њиховом душевном развоју, мора сваки приповедач у свом „репертоару“ имати извесан број прича које се лако драматизују. Приповедач ће се у приповедању

трудити да прича задржи ту своју особину, тако да слушаоци сами осете потребу и жељу да играју. Приповедач, ако је добар психолог, може према изразу лица својих слушалаца лако одредити какву улогу треба доделити ком детету. Без великих декорација и великих припрема, одмах на часу приче, одиграће се „комрад“. Међу приче које нарочито обилују моментима zgodним за драматизацију спадају и омиљене дечје приче: Црвенкапа, Коза и седам јарића, Мачак у чизмама, Пепељуга. Довољно је, да библиотекар има при руци кошарицу и црвену капицу, па да игра започне...

Ради карактеристике, навешћемо, из Приручника за дечју литературу енглеског стручњака В. Т. Филда — извод из избора књига иностране дечје књижевности које он препоручује као нарочито подесне за час прича.

1. За децу од 2—3 године — књиге — слике — уопште;
2. за децу од 3—4 године — Франс Анатол, Дечаци и девојчице;
3. за децу од 4—5 година — Библијске приче, Езоп, Линдсеј, Мод (Мајчине приче);
4. за децу од 5—6 година — Грим, Киплинг, Метрлинк (Плава птица у преради);
5. за децу од 6—7 година — Андерсен, Бајке, Ла Фонтен, Басне;
6. за децу од 7—8 година — Лонгфело, Хијавата; Карол, Алиса у земљи чудеса; Колоди, Пинокио; Спири Јохана, Хеиди;
7. за децу од 8—9 година — Библија; Дефо,

Робинзон; Арапске приче, 1001 ноћ; Бернет, Мали Лорд; Барије, Петар Пан;

8. за децу од 9—11 година — Лагерлеф Селма;
9. за децу од 10—11 година — Шекспир, Сан летње ноћи; Хомер; Метерлинк, Живот пчела; Алкот, Мале жене;

10. за децу од 11—14 година — Виргил; Шекспир, Кориолан, Јулије Цезар; Сервантес; Дикенс, Божићна прича; Скот Валтер, Чосер.

Да приповедач својом причом постигне жељени успех, мора, осим свега што смо навели, имати у виду, да свака прича тражи и исцрпно познавање: крајева, живота, обичаја и људи о којима се говори; да се он за своју причу, према тачној примедби госпође Денлеп, мора исто онако снабдети општим знањем о свему, што се на ту причу односи, као што то ради глумац или глумица, кад желе с успехом играти неку страну улогу.

*

* *

Поред часа прича, као посебна метода рада у ширењу љубави према књизи, истичу се, у раду с млађим читаоцима, т. зв. *Часови књига books hours*, — који се у толико разликују од часа прича, што се за подлогу овога рада не узимају приче као заокругљена целина, већ фрагменти прича, т. ј. књига. Библиотекар сваки пут одабере извештај број књига, обради најзанимљивија и најзначајнија места, и онда, на часу, говори о тим књигама и њиховим ауторима уопште; да би што више деловао на децу у том правцу, да би они касније прочитали све те књиге, он им прича поје-

дина најинтересантнија места, прекидајући причање на згодном драматском заплету.

Специјално место у сваком активном раду библиотека морају заузети *Библиотекарски часови*. У низу згодно и занимљиво састављених предавања, библиотекар тумачи деци постанак и развој библиотека, књиге, писмености, дужности доброг читаоца, говори о активним методама рада у којима могу учествовати и сама деца. Између осталог, могу се одабрати ове теме:

1. *Шта је књига и библиотека*. — Општи моменти;
2. *Како треба поступати с књигом*. — Ово ће предавање обухватити све оно што се односи на правилан поступак с књигом, нпр. да треба прати руке пре него узмемо књигу, да се по књизи не сме шарати, да се књиге не смеју пресавијати и т. д.;
3. *Хигијена читања* — Библиотекар ће растумачити читаоцима зашто не ваља читати књиге с малим словима, на ком растојању треба држати књигу и слична питања;
4. *Елементи и врста књига* — штампа, слике, текст и наслов, аутор, издавач, плакете, брошуре;
5. *Анализа књиге* — Постављају се питања у чему је заплет књиге, у чем су њени недостаци, која су најлепша места, да ли је аутор познат читаоцу, шта је од њега још читао и која је књига боља;
6. *Служење приручним делима* — Објасниће се

значај и сврха приручних дела, нарочито енциклопедија;

7. *Историја књиге* — Овамо спада све што се односи на развој књиге, писмености, материјала за писање, штампе;
8. *Пријатељи библиотека*. — На овом ће се часу слушаоци упознати с именима људи заслужних за развој библиотекарства, нарочито с именом великог филантропа Карнегија који заузима прво место међу заштитницима књига и библиотека. (Као сиромашно радничко дете, он је ради зараде у првој половини прошлог века оставио своју домовину Шкотску и одселио се у Америку, у Питсбург. Ту је, са неколико својих другова, наишао на племенитог пуковника Андерсона, који им је из своје личне библиотека давао на читање лепе дечје књиге. Кад је одрастао, и кад је касније стекао своје баснословно богатство, Карнеги, који је написао чувено Евангелије богаташа, сећајући се свог детињства, улоге коју је књига у том иначе тужном детињству одиграла, дао је огроман део богатства на подизање јавних библиотека, посвећујући велику пажњу дечјим библиотекама уопште, а нарочито дечјим библиотекама на селу);
9. *Новине, њихов постанак и развој*. — Све што стоји у вези с новинама занима децу у највећој мери. Нарочито их занима питање унутрашње организације новинских редакција и питање сарадничке одговорности и улоге.

Од других метода рада, које су, у главном, познате и у раду с одраслим читаоцима, треба навести:

1. конкурс за најбољу књигу,
2. конкурс за најбољег читаоца,
3. рад у кружоцима,
4. приређивања изложба на тему,
5. рад на новинама библиотеке.

Конкурс за најбољу књигу састоји се у томе, да читаоци, који желе учествовати на конкурс, у извесном року означе које им се књиге највише допадају. Кад библиотекар добије довољан број одговора, одређује се дан „суђења“. Сваки учесник брани пријављену књигу; чија књига добије највише гласова, тај добија награду.

Конкурс за најбољег читаоца је наличје конкурса за најбољу књигу. Гласове не добија књига, већ онај ко је о књигама, које су постављене на конкурс, — дао најбољу критику.

Рад у кружоцима претставља читав низ врло корисних радња на пољу пропаганде књиге и читања. Кружоци могу бити разни: читалачки, новинарски, позоришни. Чланови читалачког кружока сарађују с библиотекарском у попуњавању библиотеке новим књигама, доносе оцену сваке нове књиге и дају мишљење, да ли је корисна за библиотеку; чланови новинарског кружока развијају нарочиту акцију у издавању Зидних новина, које се могу састављати из оригиналних прилога, или од изрезака из општих новина.

Приређивање изложби на извесну тему нарочито је развијено у француским дечјим библиотека-

ма. Библиотекар, или неко од деце, постави извесну интересантну тему или актуелно питање, а приређивач одабира литерарни и илустровани материјал, који служи за расветљавање постављеног питања и обраду теме.

*

*   *   *

Свака метода рада добија пуну вредност тек онда, кад се стварно примени; неке методе неће у свакој средини дати једнаке резултате, негде ће се морати изменити и нарочито подесити према приликама, али ће, свакако, сваки труд, у који је уложена љубав и разумевање, пре или после, донети плод, богат плод, који се огледа на пољу духовног развоја читалаца и њихове све веће љубави према књизи, која је главно оруђе савременог културног човека.

БИБЛИОТЕКАРИ ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА И БИБЛИОТЕКАРСКА УДРУЖЕЊА

Еволуција и изграђивање појединих типова библиотека постављају и пред њихове библиотекарске одређене задатке. Типизирање савремених библиотека, које се углавном може свести на научне и на јавне библиотеке, дало је у исто време и два типа библиотекара: библиотекарске научних библиотека и библиотекарске јавних библиотека.

Зауостављајући се на библиотекарима савремених јавних библиотека, запажамо и на овом пољу два чисто засебна типа: *библиотекарске одраслих*

читалаца и дечје библиотекарe. Задатак је и једног и другог, да организују и воде библиотеку, да врше сав онај посао, који смо напред изложили у поглављу о уређењу јавних библиотека, али сваки на свом пољу рада, које је опредељено интересима и потребама читалаца библиотеке. Специјалне потребе читалаца јавних библиотека опредељују у исто време каквим интелектуалним и психичким својствима мора располагати библиотекар одраслих читалаца, а каквим дечји библиотекар!

Библиотека је, како смо видели, организам, који треба створити, чији живот зависи од правилне примене одређених техничких принципа и метода рада. Поред опште заједничке професионалне спреме и једног и другог библиотекара јавне библиотеке, потребна је и одређена специјализација, и посебне природне склоности, „природна опредељеност“, сваког библиотекара за његов посебан делокруг рада у јавној библиотеци.

Не само материјална потреба, већ и потреба активности, рада, која је исто тако усађена у човечју душу, као и остале више потребе, делују, да се човек креће, тражи рада, настојећи, да га нађе баш на оном пољу које највише одговара његовим природним склоностима. Те природне склоности делују, да се људи одлучују било за један или други факултет, на један или други занат. Свака принуда у овом правцу делује штетно не само на дотично лице, већ и на позив који се врши, јер га човек не врши с вољом, довољним разумевањем и љубављу, који су услови успеха.

Ако је игде потребан „прави човек на правом месту“, то је заиста у библиотекама. Библиотекар је душа библиотеке. Од њега, *ceteris paribus*, од његових интелектуалних способности, његове иницијативе, енергије зависи у првом реду успех и напредак библиотеке. Кад се врши с љубављу и разумевањем, онда је библиотекарство најлепши позив. Оно је, у извесном смислу „свештенодејствовање“, позив у ком је сталан ентузијазам пратилац рада.

Да би што краће и тачније определили интелектуалне и етичке диспозиције којима мора располагати библиотекар јавних библиотека, навешћемо речи библиотекарског стручњака Отле-а, које се налазе у његовој књизи — Библиотекарски приручник — који је израђен на основу предавања I библиотекарског курса библиотекара и јавних библиотека у Белгији: —

„Библиотекар је комбинација васпитача и научника, човека дела, администратора и организатора. Највиши циљ који он мора имати у виду јесте: да упозна читаоце са вредношћу и значајем књиге. Он мора бити задахнут троструким духом: —

1. духом којим је задахнут интелектуалац: сећати се непрестано да књига, а према томе и библиотека, спада у подручје научних, естетских, моралних и спиритуалних сила;
2. техничким духом: учинити да сваки рад, сваки поступак буде извршен у сваком случају с највећом могућом „техничношћу“, по најбољим методама, са најбољим материјалом,

најбољим оруђем, најбољим особљем, да би се постигао највећи могући успех;

3. социјалним духом: поставити социјално старање на прво место, желети корист великом броју људи, радити на побољшању друштва“.

Међу личним својствима доброг библиотекара Отле истиче: солидну културу и професионалну спремност, иницијативу, уредност, стрпљивост, методичност, тачност, меморију и незаинтересованост.

„Од библиотекара се“ — вели Отле — „траже све опште особине, које се траже за интелектуалан рад: одлучно држање, жеља за успехом и самовлађивањем тешкоћа; постојаност у раду, да се заврши започето дело; концентрисаност, што значи повећани интерес, божанска ватра — *le feu sacré*; амбиција, т. ј. жеља, да се постигне успех; ширина погледа: стрпљивост, интелектуална радозналост, тежња за напретком. — Библиотекар мора бити ерудит, мора познавати историју, географију, науку, литературу, мора бити енциклопедиста, мора се интересовати за свеукупност људских знања; увек помагати читаоцима, нарочито неупућеним, али у исто време правити разлику између интелектуалне и моралне помоћи, јер је јавна библиотека у првом реду непристрасна (импарцијална) и неутрална установа. Библиотекар не сме никад заборавити“ — вели Отле завршујући своја излагања — „да је он слуга науке — *Servus Servorum Scientiae*, — да према томе мора све учинити што потпомаже њен развој!“

Кад се говори о дечјим библиотекама, мора се увек имати у виду њихов главни задатак и сврха: да су оне место литералног одгоја деце. Неко је рекао, да је библиотека храм, дакле, свето место према коме се мора подесити наше понашање. Уколико то вреди за библиотеке уопште, вреди за дечје библиотеке у двострукој мери. Библиотекари су главни функционери тог храма. Видели смо, да се од њих траже нарочита својства духовног и моралног карактера, да они морају бити енергични, пуни иницијативе, да добар библиотекар мора у исто време бити и васпитач и научник, да његово знање мора бити велико и разнолико, да сам мора високо ценити и волети науку, бити њен слуга. Од дечјег библиотекара траже се и друга, нарочита својства, и то моралне и интелектуалне природе. — Љубав према раду, која прелази у пожртвовност; висока морална својства: љубав према истини и свему што је узвишено и племенито, љубав и матерински однос према деци. Кажемо „матерински“, јер је звање дечјег библиотекара — у првом реду — звање за жену. Љубав мора бити таква, да, како каже Др. Енгл у споменутом цитату из дела великог педагога Песталоција, дете у сваком моменту може прочитати с библиотекарева чела, да је његова срећа и његова радост у исто време највећа срећа и радост библиотекарева.

Нарочита спрема дечјег библиотекара мора обухватити: темељно познавање дечје психологије; дечје књижевности; оних фактора друштвеног

живота, који могу утицати на дете и на његов душевни и морални развој.

Др. Енгл истиче тројаку комбинацију проблема с којима мора бити упознат дечји библиотекар: —

- I. дете и књига,
- II. узгајач и дечја књижевност,
- III. узгајач и дете које чита.

Међу проблемима *Дете и књига* истичу се:

1. познавање литерарног интереса деце. — Зато је потребно познавање дечје психологије.
2. Поједине врсте и значај анкета. — Да се нарочито води надзор у читаоници и тако стекне лично искуство.
3. Историјско познавање развоја дечје литературе.

Међу проблемима *Узгајач и дечја књижевност* истичу се: —

1. Однос узгајача према дечјој књизи; што од ње очекујемо у правцу одгоја. — У ту је сврху потребно темељно познавање не само дечје књижевности, већ и критичких студија о дечјој књижевности.
2. Анализа главних дечјих аутора и познавање естетског дејства књиге. — У ту сврху од велике је користи надзор за време приповедачких часова.

Међу проблемима *Узгајач и дете које чита* истичу се: —

1. Појам одгоја уопште, посебно литерарног одгоја. — Зато је потребно познавање ли-

тературе, која говори о утицају читања на човека.

2. Проблем т. зв. Schundliteratur — прљаве литературе.
3. Списак најбољих дечјих књига, које се налазе у дечјој библиотеци.

И ако смо на овај начин, укратко, повукли границу између библиотекара одраслих читалаца и дечјих библиотекара јавне библиотеке, ипак се у исто време мора истаћи, да се они морају налазити у сталној вези и додиру, јер њихови задаци нису дивергентни, већ конвергентни; и један и други иде за истим циљем, разлика у њиховом раду и спреми стоји искључиво у вези с добом посетилаца дечје библиотеке, која настоји да унапред васпита ваљане одрасле читаоце. И један и други библиотекар морају непрестано тежити за што већом професионалном спремом и стицањем општег знања; бити задахнути истим духом љубави и заноса према установама; постављати њен интерес испред својих личних интереса; *настојати да од читалаца створе предане пријатеље библиотеке, који ће с њима заједничким силама радити на њеном унапређењу.*

Међу посебне задатке и једног и другог библиотекара спада вођење т. зв. *библиотечног дневника*, у који се, из дана у дан, мора бележити све што се у библиотеци догађа, а што се односи на посетиоце библиотеке, њихове жеље и потребе, примедбе или што произлази из личног библиотекарева опажања. Овај дневник биће главна осно-

ва за психолошко познавање читалаца, он ће у великој мери олакшати рад библиотеке, бити важан и значајан докуменат. Важност дневника истиче се поготово у раду с децом, где ниједна ситуација не сме избећи библиотекаревом погледу, где му сваки дечји покрет мора бити јасан као и исказана мисао или реч. Шаблонска примедба: „Данас се ништа није догодило“, одавала би извесно сиромаштво духа и недостатак фантазије. Свагде где људи живе и долазе, увек се нешто догађа, само то „нешто“ треба видети и имати смисла, да се протумачи. И они библиотекарски који радо употребљавају ову шаблонску реченицу, кад приступе стварној анализи протеклог дана, рада у читаоници и библиотеци уопште, запажају да се и тај дан ипак нешто догодило, да је то „нешто“ што је пропуштено у ствари било од великог значаја и интереса! Дечји библиотекар који не би вршио своју дужност у овом правцу, огрешио би се и према науци, која иде за што бољим и темељнијим познавањем дечје душе.

Многи примери из живота и историје библиотека, и то оних које су тек у развоју, као и оних које су већ заузеле место у низу највећих светских библиотека, показују, како је огроман и непроцењив значај ваљаног библиотекара. Име библиотекара Паниција, Талијана, који је у доба талијанског препорода случајно дошао у Лондон и ступио у службу Британског музеја, — данас једне од највећих библиотека на читавом свету, — урезано је златним словима у њену историју. За

њег се каже, да је на библиотекарском пољу био оно што је његов велики савременик Мацини био на политичком. Зенодотус из Ефеса, Ератостен, Калимахос из Кирене и други библиотекарски некад моћне и величанствене библиотеке старог века у Александрији, затим: Ноде, Маљабеки — све су то велика имена великих библиотекара, чија је лична иницијатива, лична заслуга много допринела развоју библиотека у којима су радили.

Поред библиотекара појединца, који ће и у будуће бити главна осовина око које ће се кретати рад и зависити успех библиотека, све се више истичу, као врло заслужне организације за унапређење библиотека и библиотекарства у појединим земљама, *библиотекарска удружења*, народна и међународна.

Историјат постанка народних и међународних организација библиотека своди се на опште познате чињенице, које су увек, а нарочито у савремено доба, одлучивале у стварању разних удружења. Силе појединаца, или појединих националних организација, нису данас више у могућности да приведу крају разна питања, која интересују човечанство, која су од пресудног значаја на пољу науке, напретка појединих установа и сталешког интереса.

Књига, библиотеке, одувек су играле велику улогу у свакој културној средини. Питање, како да што боље организују библиотеке, да се што више искористе у научне и просветне сврхе; питање професионалне спреме библиотекара и њиховог материјалног обезбеђења, деловала су да се

приступило организацији националних библиотекарских удружења. Како су поједини проблеми превазилазили моћ и компетенцију националних удружења, библиотекари су се почели састајати на међународним конгресима. Кад је то учињено, онда није била далека ни мисао, да се приступи организацији једног сталног тела, заједничког свим библиотекарским удружењима — *Интернационалне федерације библиотекара*.

Од свих националних библиотекарских удружења најстарије је америчко, које је основано 1876. Друго удружење по реду било је енглеско — 1877 —, затим Јапан — 1892, Швајцарска — 1897, Данска — 1905, Француска — 1906. Идеја оснивања међународне федерације библиотекара добила је конкретан облик на Међународном конгресу библиотекара и пријатеља књиге, који је одржан 1926 у Прагу и у Филаделфији (исте године). Тада је створен привремени међународни комитет, у који су ушли претставници појединих националних библиотекарских удружења. Од привременог прешло се већ идуће године на сталан, који је створен у Енглеској, у Единбургу, где је донет и први Статут међународне библиотекарске организације: „*Magna carta*“ библиотекарских удружења и библиотекара — како га је назвао директор Краљевске библиотеке у Штокхолму, Др. Колицн, први претседник Комитета.

Главни је задатак Комитета: да приређује све што је потребно за организацију Међународног конгреса библиотекара, који се мора сазвати најмање сваке пете године; да припрема материјал за

конгрес и да води бригу о спровођењу закључака Конгреса. Седиште комитета је у Женеви. Секретар је Др. Севенсма, библиотекар Библиотеке друштва народа. На челу Комитета стоје претседник и два потпретседника. Чланови су делегати појединих националних библиотекарских удружења. Комитет има своје сталне делегате и у Институту за интелектуалну кооперацију, о коме смо говорили у вези с радничким и сеоским јавним библиотекама. Од оснивања до 1932 претседник Комитета био је споменути Др. Колицн. Од 1932 године претседник је Др. Бишоф, директор Државне библиотеке у Мичигену. Комитет се досад састајао 6 пута. Прва два пута у Риму, 1928 и 1929 (1929 за време Конгреса), трећи пут у Штокхолму 1930, четврти пут 1931 у Челтенхему, у Енглеској, пети пут 1932 у Берну, а шести пут 1933 у Авињону. Конгрес је одржан један и то 1929 у Риму — Венецији.

Питања која су расправљана на појединим заседањима Комитета, ток заседања, износе се у публикацијама, т. зв. „*Actes*“ Интернационалног комитета, које редигује секретар друштва у Женеви. Досад је изашло пет књига, у којима је обухваћен рад досадашњих заседања Комитета.

До 1931 било је учлањено у Федерацију укупно 25 народних библиотекарских друштава.

Радови Конгреса још нису објављени, а обухватиће укупно 6 књига.

У питању, где ће се одржати седнице Комитета или Конгреса, одређује увек *принцип максималне користи*, тако да се при том има у виду корист

коју од тог може имати само национално удружење у чијој средини Комитет или Конгрес заседа, или саме организације у погледу што успешнијег остварења постављених циљева и стицања новог искуства и знања.

На Конгресима се расправљају питања *интернационалног карактера*, т. ј. питања у вези с интернационалним односима библиотека: интернационална статистика библиотека, интернационална библиографија, и питања која подједнако занимају све библиотекарске свих библиотека.

Наше национално библиотекарско удружење основано је 1931. Први земаљски конгрес одржан је 1932, 28. XI. у Загребу. Друштво је приступило у Међународни савез библиотекара 1932, као 26. нац. библ. удружење по реду.

У нарочите заслуге Међународног библиотекарског удружења, као и појединих народних библиотекарских друштава, спада њихов рад на унапређивању професионалне спреме библиотекара. И ако се добри библиотекарски, како се то доста оправдано каже, — рађају, ипак професионална спрема може бити од користи и најспособнијем библиотекарском. Са разгранатошћу библиотека и све новијим задацима које оне на себе узимају, професионална спрема постаје један од предуслова успешног рада. Да се библиотекарима олакша стицање знања појединих библиотекарских дисциплина, оснивају се посебне библиотекарске школе и одржавају посебни библиотекарски курсеви, чије је похађање у извесним случајевима обавезно. Већина ових школа основана је заслугом

самих библиотекара, а исто тако и библиотекарски курсеви се одржавају њиховом заслугом, — било заслугом појединаца, или појединих националних библиотекарских удружења. У новије време велику улогу у њиховом оснивању и одржавању играју и сугестије од стране Међународног библиотекарског удружења.

Захваљујући библиотекарским удружењима као и Међународном библиотекарском удружењу, усавршују се и методе рада библиотека, њихова техника и организација; нова, модерна схватања, која иду упоредо са животом, лакше прокрчују свој пут и у најстарије библиотеке. Заузимањем енглеских и америчких библиотекарских удружења истакнуто је да је рад библиотека с децом основа свем осталом библиотекарском раду, да су стварање и развијање интелектуалног интереса, литерарни одгој деце, развијање љубави према књизи — основна народна потреба и главни задатак свих јавних библиотека.

У земљама са развијенијом мрежом јавних библиотека, постоје, поред удружења библиотекара научних библиотека, посебна удружења библиотекара јавних библиотека, која нарочито настоје да раде на усавршавању метода рада и организацији јавних библиотека.

Заустављајући се, у питању организације библиотекарских курсева, на курсевима библиотекара јавних библиотека, треба истаћи као њихову главну особину тежњу да се курсевима, поред професионалне спреме, нарочито подвуче потреба стране образована библиотекара јавних библио-

тека, као и чињеница, да они морају бити задахнути смислом за социјалан рад.

Како су учитељи готово искључиви и једини библиотекари сеоских општинских библиотека, тежи се, да се библиотекарски часови, као обавезни, уведу у све учитељске школе. Међу главне предмете појединих библиотекарских курсева спадају: наука о књизи — наука о рукописима, штампање књига, илустровање књига, повезивање, продаја, библиографија —; наука о библиотекама — историја библиотеке, организација и администрација. Први библиотекарски курс, који је одржан у Белгији на основу новог белгијског закона о јавним библиотекама, обухватао је следеће предмете, који су били подељени на 45 питања: —

1. Читање — шта значи, корист читања;
2. Јавне библиотеке — њихова суштина и уређење;
3. Библиотекар и библиографија;
4. Поједина издања књига;
5. О књизи уопште — деоба књига, величина;
6. Буџет;
7. Избор књига за јавну библиотеку;
8. Класификовање књига;
9. Каталогзи;
10. Зграде;
11. Уређење библиотеке;
12. Законодавство;
13. Читаонице и њихово уређење;
14. Пропаганда;
15. Рад библиотеке.

Интересантан пример добро састављеног плана за курс јавних библиотека претставља програм пре давања библиотекарског курса, што га је 1913 г. одржала у Москви, на Народном универзитету Шанавскија, г-ђа Хавкина, познати руски библиотекарски стручњак. Њен курс обухватао је ове проблеме:

	час.
1. Историја књиге	3
2. Историја библиотека	7
3. Библиографија савремене руске лит.	10
4. Дечја литература	8
5. Дечје библиотеке	6
6. Увод у вођење библиотеке	2
7. Библиотекар и његове задаће	2
8. Додављање књига, издавачке књижаре, фирме које продају књиге	1
9. Инвентар књига	2
10. Систем класификације књига	2
11. Десетични систем	2
12. Каталогизација, алфабетски и редни каталози	5
13. Чување, чишћење, корицење књига	2

ЗНАЧАЈ ДНЕВНЕ ШТАМПЕ У ЖИВОТУ САВРЕМЕНОГ ЧОВЕКА

БИБЛИОГРАФИЈА

The general output of literature reflects changes in the constitution of society (in the large sense) and of the political outlook, but whereas in books we find an index to the life and thought of a generation, the periodical is, or should be, a mental chart recording from day to day the level of average educated intelligence of its readers.

Encyclopaedia Britannica (XIV, 512, Periodical)

У свакој савременој јавној библиотеци, поред великих, удобно и естетски уређених читаоница књига, налазе се и велике читаонице дневних листова, општих, стручних и књижевних часописа. То је велика новина, коју су увеле јавне библиотеке према потребама савременог живота. Налазећи се 1931 у Минхену, обилазила сам с нарочитим интересом културне и просветне установе овог града. Прегледајући библиотеке, нарочито ме је занимало да видим минхенску читаоницу дневних листова за коју сам већ знала да пружа ванредно занимљив пример огромног општег интереса, који данас сваки човек показује према дневној штампи.

Било је нешто после десет сати изјутра кад сам ушла у дворану, у којој је по зидовима било размештено преко пет стотина дневних листова,

који излазе у најразличитијим и најудаљенијим крајевима света, на свим могућим људским језицима. И ако је било још рано, и ако је био обичан радни дан, ипак нигде није било ни једног слободног места. Све је било пуно.

Као што су се по зидовима тискали листови свих могућих облика и изгледа, тако је и сав велики простор био испуњен огромном масом света, људи с најразличитијим физиономијама: радници, професори, истраживаоци разних подручја људског знања и науке. Неким су новине већ давно испале из руку; други су читали уводнике, специјалне листове, извештаје о радничкој беспослици, кризи, конгресима и заседањима политичких, културних, националних и интернационалних организација, а на свима лицима се огледала грчевита озбиљност и концентрација мисли. Одређени да служе маси, за масу, за огромне кругове читалаца, листови чији се тираж диже на десетине и стотине хиљада примерака и више, за којим сваки човек посиже у почетку свог радног дана, у овој маси читалаца у великим читаоницама листови добијају симболичан карактер гиганта, за којим се чују ударци огромног броја машина, рад руку милиона слагача, интелектуална напрегнутост стотина и стотина најразличитијих редактора, дрхтање и стрепње, наде и очекивање, живот читавог света. Од усамљене појаве, дневни листови у пуној мери постају појава масе, снажан универзалан чинилац, чији се значај и постанак вежу за најстарије људско битисање и културу, чија улога расте упоредо

с разграњавањем самог живота, с тежином животних проблема, с развојем културе, технике — достижући у наше дане своју највишу тачку.

Слика је занимљива и за психолога и за социолога и за обичног посматрача. Само по себи се намеће питање: зашто људи с толиким грчевитим интересом читају те безбројне новине; што их нагони, да сатима и сатима сваки дан седају на исто место, да листају незграпне новинске странице и читају густо набијене новинске ступце?... Човек би се уморио, кад би уз сваку појаву стављао питање: „Зашто“ и давао на њ одговоре, али има појава, које доиста заслужују и постављање питања и давање одговора.

Познати немачки истраживач Ото Грот у свом великом делу о дневним листовима: „Ди Цајтунг“, које је изашло у новије доба као резултат његовог дванаестогодишњег рада и великог новинарског искуства, своди постанак дневних листова на *исконски људски нагон, који се огледа у тежњи за знањем*. Ова се тежња развија упоредо с човековом потребом за чувањем и олакшањем његова постојања, *жељом за новим, за новостима*, која је израз природног човекова осећања, основни део воље за животом и у исто време једна од најјачих сила које стварају и одржавају разна друштва. Полазећи од ових двеју основних човекових потреба и наклоности, којим још додаје: *настојање за добитком, моћи, изводи Грот из њих појаву и постанак дневних листова, чији се први трагови јављају још у старом веку формирајући се постепено током читавог средњег века, да се у XVII веку полако*

претворе у колосалну организацију, која је постала главни одраз свега новог, свега стварног, ширећи и популаришући у исто време и чисту и примењену науку, разна политичка, религиозна мишљења, схватања и веровања, борећи се за напредак и цивилизацију друштва, служећи као главно средство пропаганде најразноврснијим људским удружењима почињући од државе па до најмањих културних и економских организација.

Но поред овог општег, што Грот означаје као потребу за знањем и жељу за новим — чему дневни листови имају да благодаре своју појаву —, треба додати у наше време и нарочите околности, које су улогу дневне штампе у животу савременог човека повећале у великом размеру. Те су околности двојачке: психичке и фактичне; оне имају свој узрок и у *друкчијој психичкој формацији савременог човека, као и у радикалној промени стварних околности, у којима човек данас живи*.

Савремени човек, како га видимо оцртана у модерној књижевности, како се и сам испољава у животу, симболички претстављен, не би се могао, приказати у улози Роденова „Мислиоца“, већ много пре у оном фаталном лику с испруженим рукама, који је одређен као награда за светског победноца у брзини авионског летења! Он се трза и десно и лево, он у исти мах хоће да обухвати и схвати цео низ ствари, прогони га потреба сталног кретања, нових импресија за којима иде, као стари народи из својих прашума за сунцем, на чистину. Он се налази у вечном лутању и у вечном тражењу. Мировање му је несхватљиво и непод-

ношљиво. Стара атавистичка, номадска, склоност влада као моћан елемент коме се не може одупрети. Време у очима овога човека игра нову улогу, он дрхти над сваким часом који пролази, он у сваком новом часу тражи ново узбуђење. Нови укус човека огледа се на свему, он прописује и садржај и димензије књига, он му често налаже да место позоришта одабере кинематограф, где се радња креће брже; он тера сеоског становника у вртоглавицу градског живота, где је сав темпо подређен темпу свемоћних машина, које се механички покрећу истискујући свога творца.

Универзалне и разнолике по својој основној замисли, новине се саме по себи савременом човеку намећу више него икад. Међу њима — човеком и новинама — влада извесна појачана сродност. Оне су покретне, еластичне, он с њима скупа јури с једног краја света на други, испитује, проналази са сарадником, који не познаје умора. Није чудо, да савремени човек тражи новине, да су му постале неопходне као насушни хлеб, да их чита свагда где може: код куће, чим се пробуди, у трамвају, у канцеларији, да читању новина често жртвује пријатан састанак и много шта што на око изгледа ситно и безначајно, а што је у истину од велике важности у његовим међусобним односима с другим људима; да се круг новинских читалаца скоро подудара с кругом писмених људи уопште, да оне занимају децу као и одрасле, занатлију, радника, као и професора, интелектуалца, радницу, домаћицу, даму из друштва.

Савремени живот пун је догађаја: у једној је држави рат, у другој револуција, на једном крају света земљотрес, на другом поплава, негде се десило атентат, негде судар возова, огромна крађа, проневерење, самоубиство, отмица, негде су велике спортске утакмице. Све то бележе новине и описују својим нарочитим стилем. Сваки ступац за себе и сви скупа имају своје нарочите читаоце, чији број све више расте што је разноврснија слика што је новине пружају. А ниједна филмска слика, ниједан средњовековни гласник није бржи од савремене новине!

Стотине и хиљаде новинарских репортера бележе неуморно догађаје, који занимају један или други круг читалаца, повисујући на тај начин и њихов број и тираж самих новина и стварајући од листова, који се данас уједињују у велике концерне, нову финансијску бранжу.

Први се дневни лист (као и први часопис) појавио у Француској, под називом „Газета“, који долази од имена мале талијанске монете за коју су се продавали извештаји Венецијанског бироа за систематизацију и распрострањања новости. Као најстарије новине цитирају се Цезарова „Акта Дијурна“, а затим новине, које су излазиле у деветом веку у Пекингу под називом Конг Пао — Престонички лист —, који и данас постоји.

Знаменити статистички научник Војтински, у једној од свезака свог великог дела: Ди Велт ин Цален, даје неколико занимљивих статистичких података о периодичним издањима разних земаља, а нарочито дневних листова за 1925 год. Према

његовој табели, у Енглеској је те године излазило укупно 21.170 периодичних листова — на 1 милион становника долазило је 48 периодичких листова; у Италији их је у истој години излазило 2.956 — 74 на 1 мил. становника; у Шведској 1504 — 248 на 1 мил. становника; у Јапану 5.854 — 97 на 1 мил. становника; у Сједињеним Америчким Државама 20.681 — 181 на милион становника. — Укупан број дневних листова у Русији 1925 год. износио је 592 — 4 на 1 мил. становника. Од укупног броја руских дневних листова у 1925 години отпадало је 142 на сељачке листове. Тираж ових листова износио је редовно 1,600.000 примерака; укупан тираж свих дневних листова у Русији 1925 год. износио је 8,300.000. Према статистици објављеној у Новој руској енциклопедији, укупан број дневних листова попео се пред крај 1925 год. на 611; њихов тираж износио је огромну цифру од 10,600.000 примерака. Уведена је и једна новина, коју истраживаоци нарочито запажају и спомињу, а то је т. зв. Стенгазета, Вандцајтунг, Зидне новине, дневни лист, који се пише руком у једном или више примерака и излаже на видном месту у школама, творницама и великим зградама за становање. У самој Москви забележено је у априлу 1926 год. 2.271 зидних листова. — Улога ових листова је велика, јер се одликују својом безобзирношћу у откривању и објављивању факата. Интересантан опис дејства и страха, што га осећају појединци пред Зидним листовима, налази се у познатом „битовом“ роману Пантелејмона Романова: Три парц свилених чарапа, у ком главног јунака прогањају

деца написима у Зидном листу куће у којој он станује. Он остаје немоћан, јер су деца добила право на издавање листа!

Главна је домена дневних листова Америка. Војтински спомиње занимљиве податке једног америчког редактора о стању штампе у Сједињеним државама 1927 године. На сваког другог становника долази дневно 1 примерак дневних листова, на сваку породицу један јутарњи лист, на сваку другу породицу један вечерњи лист! Кад се дневним листовима додаду сва недељна и полунедељна издања, онда дневни обрт листова износи 225,000 000. На сваку породицу долази дневно 9 примерака периодичних издања...

Тираж дневних листова зависи од различитих фактора. Он се мења и током једне те исте године нарочито у вези с важним догађајима и празницима, тако да се може нагло попети и скоро удвојстручити. Грот спомиње да се тираж лондонског листа Дејли Мирор за време катастрофе на Титанику од редовног броја примерака, који је износио 752.000, попео на 980.000; тираж оног броја овог истог листа, који се односио на капетана Скота, попео се на 1,342.000!... Укупан тираж енглеских недељних листова: Сендеј Њуј, Опсервер и других, износи огромну бројку од 16,000.000 примерака!...

У образовању литерарног укуса савременог човека, његових литерарних симпатија и антипатија, дневни листови играју велику улогу. Исто тако и велики број књижевника дугује дневним листовима свој први књижевнички глас. У дневним

листовима започели су своју литерарну каријеру највећи светски књижевници (Короленко, Дикенс, Киплинг, Андерсен, Кнут Хамсун, Максим Горки); новине су осим тога својим материјалом често давале повода за књижевна дела велике вредности.

Уз психичке особине, које су толико деловале на повишење потражње дневних листова и на њихов значај у животу савременог човека, као други велики чинилац, дошле су у новије време и фактичне околности, које траже, да сваки човек — било сам, или уједињен у већим или мањим заједницама, у колико се жели одржати на површини, буде стално упућен у цео сплет животних прилика не само његове ближе околине, већ читавог света. Међусобна зависност народа данас је већа него икад. Ниједна држава није сама себи довољна и не може се оградити кинеским зидом од других држава. Француски академик Жорж Леконт, карактеришући нашу епоху, рекао је у једном чланку који је објављен 9. VIII. 1931 у француском дневном листу *Le Журнал* под насловом: *Le безуен де савуар*, Потреба за знањем, да данас ништа није поуздано, да ништа није трајно, да се непрестано намећу све нови проблеми: финансије, економија, унутрашњи поредак, спољна политика, рат, мир, најтежи сукоби могу настати у један час. Опасност увеличава околност, да је данас веза између народа повећана, да су народи данас тако измешани, да осећају међусобне дрхтаје, да више нема удаљених народа. *Знање више није само*

жеља, оно је потреба којој се нико не може отети и која се са животом императивно намеће. Како није могућно не познавати друге народе, како наша судбина као и њихова зависи од међусобних разумних веза, — људи настоје да упознају: живот, обичаје, социјалне прилике, тежње, историју, литературу, уметност, позориште, смер научних истраживања свих људи који постоје и живе на свету. Потреба за најширим и најразноврснијим знањем, као и психичке особине савременог човека подигле су значај дневних листова до невероватне висине. Јефтине, многострани и многостручни, увек нови, дневни листови овој повећаној човековој потреби за знањем излазе у сусрет у свим правцима. Они више нису ни чисто политички — као што је то било крајем 18. века, кад им је тај карактер нарочито дала француска револуција, — нису ни чисто финансијски; носећи на себи карактер земље којој припадају, они задиру у сва питања, уз политичке и економске извештаје, на новинским ступцима човек може наћи одговор за огроман низ питања. Као што је Карлајл истицао за једног од редактора Тајмса, да је он Тајмс, да он у себи одражава епоху енглеског културног и социјалног живота, могло би се то исто рећи и за редакторе и за сараднике других безбројних дневних листова. Сви скупа, они претстављају не само своје листове, већ и нашу савремену културу и цивилизацију.

Најстарији часописи јављају се у 17 веку и то захваљујући све већој продукцији штампаних књи-

га, новим проналасцима на пољу науке који су тражили, да о свему томе што пре буде информисан што шири круг људи. — Као огледало у ком се и данас огледа савремени развој науке, уметности и књижевности, часописи заузимају ванредно велико и важно место у свим јавним библиотекама, јер њени читаоци нарочито желе да буду непосредно и што боље упућени и упознати са савременим развојем науке, књижевног и културног живота уопште. У историјском погледу, треба нарочито истаћи велику улогу коју су одиграли часописи у развоју дечје књижевности. Скоро у свакој земљи први оригинални радови из ове литерарне области јављају се у дечјим књижевним листовима.

Специјализација савремених часописа иде до невероватних размера. Тешко је и приближно претставити њихов број и поједина научна и уметничка подручја на која се они односе.

*

* *

Огроман број часописа, дневних листова и књига, који излазе у наше доба и који се постепено повећао од проналаска штампе до данас, допринео је много савременом развоју оног дела науке о књигама, који је познат под називом *библиографија*.

До III. века пре Христа, под библиографијом се разумевало писање књига, „books writing“. Данас под библиографијом разумемо онај део науке о књизи, који се бави *описом књига, т. ј. набројањем њихових спљашњих и унутрашњих ознака: аутора, наслова, места и године издања, типогра-*

фије, формата, броја страна и слика, цене, тиража, ознаке садржаја, оцена књиге, по којима се књиге издвајају у индивидуалне целине. Између библиографије и каталога постоји разлика у толико, што каталози садрже опис књига неке извесне библиотеке, извесне збирке књига, а библиографија попис књига које су изашле уопште. Главна је сврха библиографије и библиографисања књига, часописа и дневних листова да се зна што је све изашло. Тако је велик број радова, да данас није могуће ни по имену знати сва многобројна дела која излазе! Раније је библиографија обухватала и рукописна дела, данас је главни задатак библиографије да нам да што тачнији попис штампаних књига и периодичних листова. Тенденција, да се изради универзална библиографија, библиографија свих штампаних књига откад је пронађена штампа, скоро је неостварљива. Рачуна се, да укупан број досад штампаних књига износи око 25 милиона! Продукција књига у појединим културним земљама показује сваке године огромне цифре, тако да се досадашњи број књига непрестано повећава у огромном размеру.

Главни библиографски радови деле се на: Народну библиографију, или попис свих књига и осталог што је штампано на неком одређеном језику. Како се по књижевној продукцији једног народа, његовом литерарном богатству уопште, суди његова култура, народној библиографији у библиографским радовима припада прво место.

Веома важно место заузима библиографија, која обухвата попис књига које излазе у некој

држави. Поред ових двеју главних врста библиографије постоје и библиографски радови, који дају попис књига појединих научних дисциплина, књижевности, уметности, поезије. Веома важно место у библиографији заузима и библиографисање књига, које излазе у неком одређеном месту, области, вароши. Да се приступи изради библиографије, библиограф мора у првом реду знати које су књиге изашле. У ту сврху много олакшава рад т. зв. *обавезни примерак*, т. ј. онај примерак свих штампаних ствари: књига и периодичних издања, који се на основу законских прописа морају достављати народним библиотекама (у некојим државама и другим главним библиотекама у земљи). Поред обавезног примерка играју велику улогу и каталози појединих књижара. За библиографисање старих књига од највећег су значаја велике библиотеке у којима је у главном прикупљена сва књижевна продукција раније штампаних ствари.

Библиографским радовима баве се поједина лица, посебне установе и библиотеке. Први библиографски рад издао је Конрад Геснер у Швајцарској под називом „Библиотека универсалис“ (1545—1555). Касније се истичу поједина библиографска дела, која су била одређена да служе на великим вашарима, нарочито у Франкфурту и Лајпцигу. Од савремених библиографских радова прво место припада каталогу Британског музеја и каталогу Паришке народне библиотеке, који делимично, обзиром на огроман број књига, које се налази у овим библиотекама, замењују интернационалну библиографију. Од појединих народних

установа, које се нарочито баве библиографисањем књига и периодичних издања, припада важно место Народној библиотеци у Бечу, која се бави израдом библиографије на основу обавезног примерка. Нарочито место припада Бечком институту „für Wissenschaftlichen Hilfsarbeit“, који даје библиографске податке о свима научним питањима, означаје сву литературу која је потребна за обраду тог питања. Главни извор за енглеску народну библиографију сачињава Енглески каталог књига „The English Catalogue of Books“. У Белгији је познат Институт за интернационалну библиографију, који нарочито ради на усавршавању метода библиографисања књига и периодичних издања. Интересантан пример добре организације савременог библиографисања штампаних ствари пружа велика библиотека у Лајпцигу Deutsche Bücherei, која издаје познати лист „Literarisches Zentralblatt für Deutschland“. У Друштву народа основана је посебна Комисија за интелектуалну кооперацију која се бави и библиографским радовима. Њен главни помоћни орган на овом пољу налази се у Паризу, Institut de cooperation intellectuelle.

Наша старија библиографија: „Српска библиографија за новију књижевност“, коју је издао Стојан Новаковић 1869, обухвата период од 1741 до 1867. У новије време Удружење наших књижара издаје свој посебни библиографски часопис, ког, на основу обавезног примерка, уређује библиотекар Народне библиотеке, г. Михајло Подољски.

Међу најстарије светске библиографе спада чувени библиотекар старе Александријске библиотеке, познати Калимахос из Кирене, ког називају *оцем библиографије*. Његово главно дело, Пинакес, обухватало је попис свих постојећих рукописа. За доброг библиографа, као и за доброг библиотекара, потребна су нарочита својства: у првом реду тачност и стрпљивост, а затим свестрано познавање науке о књизи и библиотекама. Библиографисање се врши или алфабетским редом аутора, или према извесном класификационом систему, који тражи, да се књиге групишу по струкама, научним дисциплинама и врстама. Главна тенденција савремене библиографске науке иде за тим, да се у раду на библиографисању у целом свету уведе јединствен систем, како би се омогућила кооперација и већа прегледност. У најпознатије системе класификације књига у појединим библиографским радовима долази и познати нам децимални систем, како га је разрадио и усавршио Библиографски институт у Брислу.

Поговор — ИЗ НАШЕ ПРАКСЕ

Благо великом министру, ког ће
будућност именовати Министром Би-
блиотека.
Марио Рустан.

И ако Вук тумачећи реч *поговор* каже: „*Ни у мртва проговора, ни у мудра поговора*“, ипак би се осетила извесна празнина, кад у вези с оним што смо досад рекли, не бисмо споменули, како код нас у пракси изгледају наше јавне библиотеке. Пошто би исцрпан приказ претстављао посебну

студију, зауставићу се на једном примеру, који ми је најближи, Библиотеци општине града Београда. Овде полазим од утврђеног принципа, да су резултати рада, пракса и искуство сваке поједине библиотеке од општег значаја и вредности. На основу појединачних примера стварају се општа правила и закључци о потреби јавног читања, о љубави према књизи уопште.

Ако упоредимо резултате рада у нашим појединим јавним библиотекама, морамо на првом месту запазити, да у нас постоји тежња за књигом. У неким случајевима она је латентна, у већини свесна душевна потреба, само што ми имамо премало библиотека, које омогућују широки доступ књизи, у пуној мери излазе у сусрет овој свесној и потсвесној потреби за књигом. Поготово имамо мало таквих јавних библиотека, које могу набављати нове књиге, које свој рад могу упутити у правцу савременог библиотекарства, које имају добро снабдевена одељења за децу, у којима се најмлађе генерације, од раног детињства, васпитавају у љубави према књизи.

Губитак је тешко проценити. Шантић је лепо истакао у својој дирљивој песми — Волим књигу, да нас књига води на изворе златне среће, прича прадедовске патње, води ка истини и врлини, да у њој сја моћ божанства, да она показује светлост пута, да скида ропске окове... Све се те вредности губе у већини случајева ради релативно незнатних материјалних жртава, које не стоје ни у каквом односу с огромним издацима, који се даномице подносе у друге сврхе. Приватна иницијатива, која настоји, да властитим силама разреши

ово питање, није довољно јака, бар не увек, да савлада све тешкоће, које јој стоје на путу. И тако многи ванредно племенити и леви покушаји пропадају. Наше градске, а поготово сеоске општине нису још ни издалека узеле на себе све оне дужности, које спадају у проширени круг старања модерног муниципалитета. Процес се врши полаганом и постепено, док с друге стране опште стање тражи много бржи темпо.

*

* *

Кратки подаци из праксе Библиотеке општине града Београда, које ћу овде изнети користећи се непосредним односом према установи, узети су из петогодишњег извештаја, који је у припреми. У њему ће бити детаљно разрађена поједина питања и историјат библиотеке. Овде ћу у главном говорити о ономе, што је карактеристично за саме читаоце, за наш однос према књизи.

Библиотека је основана у првој половини 1929 године, упоредо с Градским музејем, као културна установа саме Општине, са задатком да служи комуналној науци, и, у исто време, као јавна, сваком доступна библиотека, целокупном грађанству. Поред библиотеке и читаонице за одрасле, одмах је предвиђено посебно одељење за децу, Дечја библиотека. Све до под крај 1930 Библиотека није могла бити отворена широј јавности, јер су просторије, у којима су се установе у то време налазиле — у главној општинској згради, Узун Миркова 1, — биле сасвим неподесне. Пошто је крајем 1930 извршена сеоба установа, освећене су и отво-

рене 11. I. 1931. — Две читаонице, дечја и читаоница одраслих читалаца, једна поред друге, међусобно повезане, и опет свака са својим посебним улазом, чекале су на своје читаоце. Многи су се држали скептично и изражавали сумњу говорећи, да се код нас не чита, да нам библиотеке нису потребне.

Психологија читача је веома суптилна. Читаоци се не одушевљавају новом библиотеком непосредно. Велику улогу игра процес навикавања, али, у сваком случају, да читалац заволи извесну библиотеку, треба да га за њу нешто веже, да му постане неопходно потребна. Код тога одлучују разни моменти: избор и састав књига, предусретљивост, такт и спрема чиновника, општа атмосфера која влада у читаоници. Постепено сви ти моменти делују и стварају интимну везу између читача и библиотеке. У конкретном случају скептична предвиђања нису се остварила. Напротив, новоотворене читаонице постепено су се пуниле читаоцима, најпре старијим, а касније све више и више омладином. Да би што потпуније могла служити својим члановима, пазило се у Библиотеци од првог часа на редовну принову књига. И ако је велики део кредита морао бити утрошен за набавку стручних, нарочито комуналних дела, посвећена је велика пажња домаћој и иностраној, оригиналној и преводној лепој књижевности, историји, историји уметности и књижевности, дечјој литератури. У свему се водило рачуна о склоностима и нарочитим потребама самих читалаца. Читаоница

одраслих читалаца била је отворена сваки дан (осим петка) од 9 до 21 час непрекидно. У дечјој читаоници рад се у главном равнао према раду деце у школи, али је и њихова Библиотека била отворена сваки дан, тако да су је деца могла посетити, кад су год слободна од својих школских дужности. Празником су обе читаонице биле отворене од 9—12 часова пре подне. Тај је систем у главном одржан до данас. Књигама Библиотеке могла су се од првог дана служити сва лица потпуно бесплатно. За књиге које се узимају на читање ван библиотеке даје се кауција.

1931 Библиотека је имала 7195 књига. Тај је број до краја 1933 порастао на 12.120. Од тога отпада на дечје књиге 1.800. Књиге су срећене према децималном систему. Читаоцима стоје на располагање два каталога, алфаветски и систематски. По саставу књига Библиотека има тенденцију енциклопедичности. Код набављања ишло се за тим, да Библиотека задовољи и највише интелектуалне интересе и потребу за лакшом литературом. Процентуално највише је заступљена лепа књижевност и социјалне науке, а затим долазе историја с географијом, примењене науке, уметност, филозофија, религија и дела општег карактера, часописи и дневни листови. Посебну целину сачињава научна библиотека о Београду, музикалије, рукописно одељење и књиге које се издају искључиво у научне сврхе. Од дечјих књига највећу групу сачињава наша оригинална и преводна дечја књижевност, али има и дела на страним језицима. То су она дела, која још нису преведена. Њихов се

садржај већином износи на часовима прича. Све се књиге дечје библиотеке деле у четири основне групе — приручна дела, књижевност, уџбеници, књиге о дечјој литератури. Као највећа, дечја књижевност дели се по језицима у четири главне групе: југославенска, овамо улазе и преводи; руска, која обухвата и дечје књиге других славенских народа; немачка, француска. Свака од ових група дели се у четири подгрупе према добу дечје старости и врсти књижевног дела и то: књиге — слике за децу од 4—7 година; књиге за децу од 8—10 година — народне приче, басне и бајке; књиге за децу од 10—12 година — приче за старију децу, авантуристички романи, епови; књиге за децу преко 12 година — у главном књиге које задовољавају романтични период дечјег развоја.

Да се читаоци што боље и потпуније упознају са саставом књига, уведен је већ пре две године систем сталних и повремених изложби књига. Све су ове изложбе имале ванредно велики успех, јер су у знатној мери повећавале интерес према књизи и код деце и код одраслих. Нарочито су код одраслих будиле интерес према новим проблемима и новим научним гранама. Број посетилаца на свим изложбама био је ванредно велик. Редовно су приређиване сваке године по две изложбе. Исто је тако увек излагана листа нових књига. Како је већ раније споменуто, у раду с децом, као главна активна форма рада, заведена су дечја села, која обухватају час прича, музички и филмски део. Касније је заведен рад у кружоцима, зидне новине и

одржавани конкурси за најбољег читаоца и најбољу књигу.

Статистичка табела, која показује број посетилаца по месецима, дала је на крају 1931. године ове резултате:

Месец	одрасли	књиге	деца	књиге
Јануар	1.352	399	659	
Фебруар	2.355	806	1.633	
Март	3.285	1.050	585	
Април	1.390	482	15	
Мај	2.695	851	120	
Јуни	/ 1.580	598	414	
Јули	1.177	374	94	
Август	1.422	387	—	
Септембар	1.175	342	162	
Октобар	3.234	996	808	
Новембар	3.466	1.066	590	
Децембар	2.349	888	336	
	25.480	8.236	5.416	

У највише читане књиге у читаоници одраслих ушле су: Веселиновић, Целокупна дела — 57 пута; Дучић, Сабрана дела — 44 пута; Синклер Л., Мис Клер путује — 38 пута; Ђипико, Целокупна дела — 36; Синклер Л., Др. Ароусмит — 32 пута; Синклер Ептон, Метропола — 27 пута; Данте, Божанствена комедија — 26 пута; Чарлс Дарвин, Човеково порекло — 26 пута. Даље долазе: Сремац, Зона Замфирова; Козарац, Мртви капитали; Ги де Мопасан, Изабрана дела; Станковић, Нечиста крв; Балзак, Евгенија Гранде; Ремарк, На западу ништа ново! Достјевски, Идиот — 19; Браћа Карамазови — 15; Толстој, Ана Карењина. У дечјој читаоници

заузели су прво место: Кампе, Робинсон — 41; Купер, Кожна чарапа — 37; Марк Твен, Тома Савијер — 26; Андерсен, Бајке — 24; Хиљаду и једна ноћ — 22; Твен, Краљевић и просјак — 21; Мунд, Минхаузен — 21. Код одраслих главно место заузима лепа књижевност, код деце познати, стари дечји класици! Интерес одраслих према књижевности је нарочито карактеристичан. Проф. Павле Поповић истакао је у својим предавањима о књижевности, да извештан посматрачки дар, један извештан начин мишљења, врло високог реда, иде упоредо само с књижевним образовањем, да књижевно образовање помаже човеку, да се спреми за своје највише занимање — *занимање човека*, јер се оно што је за човека најважније и најзанимљивије, оно што га се највише тиче, слика и расправља у књижевности.“ Од свега што постоји на свету човек се човека највише тиче, а човек, цео човек, у свим правцима његова живота и делања, са свим његовим осећањима, жељама, надама, погледима на свет, мислима о његовом задатку и положају на овом свету, једном речју са целим његовим унутрашњим и друштвеним животом, предмет је књижевности.“

Број уписаних чланова на крају прве године износио је у читаоници одраслих читалаца 1.269 — 912 за читање у Библ., 357 за читање ван Биб.; у дечјој читаоници 629 — 613 за читање у Биб., 16 за чит. ван Биб. — укупно деце и одраслих 1.898. Велику већину сачињавали су ученици основних и средњих школа и студенти. Затим долазе чиновници, професори, трговци, учитељи, инжењери, но-

винари, адвокати, официри, радници и војници. У броју издатих књига нису урачуната приручна дела, часописи и дневни листови. Просечно се може рачунати, да се од укупног броја посетилаца сваки дан приручним делима служи 80%. Дневне листове и часописе читају сви посетиоци без разлике, 100%.

За познавање стварних читаочевих интереса према књизи, поред фреквенције библиотеке, броја и врсте прочитаних књига, нарочито је важно питање у каквој се атмосфери ради, тишина и ред, који зависе од самих читалаца. Настојећи, да и с те стране упознам нашег читаоца, долазила сам и остајала често по неколико сати и у једној и у другој читаоници оних дана, кад их је највише, кад је враћање прочитаних и узимање нових књига, улажење и излажење највеће. Увек сам изашла с дубоким уверењем, да би сваки и највећи пријатељ књиге био задовољан и тронут сликом која се пружала. Често је у исто време радило по две стотине читалаца, па ипак су ред и тишина били савршени. Кад се то види, онда и нехотице падају на памет речи француског министра просвете, *Maria Roustan-a*, које је изрекао у Алжиру на Конгресу за јавно читање 1931: „*Heureux le grand ministre que l'avenir surnommara le Ministre des Bibliothèques*“ — Благо великом министру, ког ће будућност именовати Министром Библиотека.

Рад у дечјој читаоници започео је упоредо с радом у читаоници одраслих читалаца, одмах након освећења. Неколико дана није дошло ниједно дете, и ако су многи знали, да је читаоница отво-

рена. Кад је први дечак прекорачио праг — дечаки су били први! —, ушао је с извесним оклевањем, знатижељно гледајући десно и лево, као да је хтео казати: „Да видимо, шта има овде за нас?!...“ Али, ово дечје туђење није дуго потрајало. Једно је доводило друго. Интимна веза постепено је створена. Са све већим поверењем деца су долазила непосредно из школе, без устезања прилазила полицама с књигама, столовима с каталозима, саветовали се и питали свог библиотекара, коју би књигу узели. Села су одмах заузела нарочито место у пропаганди добре дечје књиге. Поред изношења најбољих литерарних дела из домаће и стране дечје књижевности, посвећена је нарочита пажња уметничком програму, нарочито музици. Поједини музички комади тумачени су да их деца што боље разумеју. Исто су тако у сваком случају изношени подаци из живота музичара, уметника и књижевника о чијим је делима говорено. Ради великог броја деце, села су већ у почетку подељена на мала, на којима је могло присуствовати највише 50 деце, и велика, која су одржавана у сали одраслих читалаца, на којима је број деце могао бити неколико пута већи, до 250.

Посебна пажња посвећивана је на свим селима постанку и развоју градова, а нарочито историји Београда, уређењу београдске општине. Дечје библиотеке, поред чисто литерарне улоге у дечјем одгоју, имају и тај велики задатак, да сарађују на развијању љубави према родном месту. Библиотека је за то нарочито погодна. У њој се осим општих научних и књижевних дела прикупља с по-

себним старањем и бригом и она литература, која се односи на сам град, која говори о његовој прошлости, о подвизима и достигнућима његових најбољих грађана. У конкретном случају тај је задатак олакшавала околност, да заједно с Библиотеком постоји градски музеј. Под вођством децјег библиотекара, деца сваки дан могу прегледати и збирке старог оружја, градске рељефе и поједине моделе, који нарочито привлаче њихову пажњу. Занима их и сам генерални план. Занима их, да виде, где ће бити подигнуте нове велике палате, цркве, музеји, где су пројектовани нови паркови и нова игралишта, шта ће се догодити с улицама и кућама у којима они сад живе.

Може се рећи, да је свако децје село нов доживљај за децу. Проматрајући њихова лица и погледе, оно калејдоскопско мењање израза од тужног радосном, напрегнутост, кад је прича на врхунцу, види се, да у сваком малом срцу гори прикривена љубав за књигу, да се та љубав може распламсати до велике ватре, која ће стално горети. Од познавања књиге по наслову, постепено се прешло познавању и разликовању аутора, индивидуалном одабирању. *Разговори о књигама и писцима постепено су постали омиљена тема.* Нарочито се већ прве године истакло неколико дечака, који су постали десна рука библиотекарева. Они су касније, крајем 1932 године, преузели у своје руке издавање и уређивање Зидних новина.

Током 1932 у читаоници одраслих читалаца знатно је порастао и број посетилаца и број издатих књига. Исто се тако уписао велики број но-

вих чланова. Интерес према лепој књижевности заузео је и у овој години прво место, али су и поједина економска и социолошка дела добила ванредно велики број читача. Највише је читана Толстојева Ана Карењина — 92 пута; затим Иго, Јадници — 70; Јовановић Слободан, Вођи француске револуције — 53 пута. Статистичка табела посетилаца и прочитаних књига, дала је ове резултате:

Месец	одрасли	књиге	деца	књиге
Јануар	2.011	829	176	
Фебруар	3.913	1.550	717	
Март	5.113	1.921	902	
Април	3.528	1.203	246	
Мај	2.069	786	65	
Јуни	2.172	779	—	
Јули	1.054	392	—	
Август	1.323	452	—	
Септембар	1.450	601	—	
Октобар	4.662	1.061	270	
Новембар	1.697	864	15	
Децембар	4.815	1.916	258	
	33.909	12.354	2.649	

Нових чланова уписало се укупно 1.174. Од тога, одраслих за читање у Биб. 704, за читање ван Биб. 369; деце за читање у Биб. 86, ван Биб. 15.

Крајем 1932 године установе су пресељене у Косовску ул. 36, где се и данас налазе, и то Библиотека одраслих читалаца на II спрату, Децја библиотека на III спрату. Много је труда и времена уложено у поновно сређивање нових просторија. Зграда је раније служила за становање. Требало је поједина одељења проширити, нарочито да се

добију читаонице. Као и раније, и на новом је месту особита пажња посвећена спољашњем уређењу читаонице. У читаоници одраслих читалаца налазе се портрети претседника и добротвора, које су радили наши најпознатији сликари; карактеристични планови и слике старог Београда, који симболизирају борбе и патње кроз које је прошао у својој дугој историји; поједине значајне слике савременог Београда наших уметника. У децјој читаоници налазе се искључиво слике, које одговарају карактеру места и за које је већ од пре везан децји интерес, осим тога поједини плакати и дијаграми.

И ако свака селидба ствара знатне пертурбације у читавом раду, ипак су тешкоће релативно брзо савладане и поновно отпочет редован рад. Осетљиво смањен кредит није омогућавао, да се набављају нове књиге. Та се околност јако осетила у раду с децом, која сваку нову књигу, коју виде у књижарским изложима, или за коју иначе дознају, траже у својој библиотеци. Кад је одмах не добију, или је уопште не могу добити, не налазе се у новом стању ствари. У конкретном случају долази у обзир и децја амбиција, која се код њих развија упоредо са самом љубављу према установи. Ти су разлози дали нарочити потстрек, да буде посвећена двострука пажња увођењу нових метода рада. Ванредну су живахност уносиле Зидне новине, редакцијске и књижевне седнице уређивача листа. Расправљало се о сваком чланку, о свакој новој књизи. „Плагатори“ нису никако могли продрети, јер је начитаност омогућа-

вала члановима одбора, да лако и брзо запазе сваку „позајмицу“, нарочито кад су биле узете из познатих децјих књига. Књижевна седница, која је одржана поводом нове књиге међу децом омиљеног књижевника Бранислава Нушића, није била занимљива само с књижевне стране! Бираним речима, уверљивим доказима деца су процењивала да ли је психолошки правилно, да мали „шврће“ који се враћају кући после своје авантуре, добију батине, или су се родитељи у првом реду морали сбрадовати, па тек онда евентуално мислити на батине, као добра и драга тетка Пола у Твеновом Томи Савијеру. У једној и у другој читаоници, на крају године, статистика је показала ове резултате:

Месец	одрасли	књиге	деца	књиге
Јануар	3.476	1.360	394	327
Фебруар	4.853	1.881	989	834
Март	5.451	2.079	972	799
Април	3.396	1.447	486	405
Мај	3.598	1.365	490	328
Јуни	2.552	1.242	463	333
Јули	1.719	982	418	295
Август	1.692	952	364	264
Септембар	2.037	1.016	304	198
Октобар	3.716	1.708	355	215
Новембар	3.772	1.778	250	185
Децембар	4.458	2.163	660	462
	40 720	17.976	6.145	6.645

Од укупног броја новоуписаних чланова — 1.175 — за читање у Биб. уписало се одраслих 596, деце 94, за читање ван Библ. одраслих 444, деце

41. Поједини читаоци и групе читалаца већ рано у јутро долазе, стоје пред читаоницом чекајући да се отвори. Свака нова књига очекује се с нестрпљењем и с интересом. Исто тако часописи и дневни листови.

Да се култура књига протегне и на децу до школског узраста код које главну улогу игра *књига слика*, предвиђен је у најновије време и рад с децом од 4 до 7 година. Број књига слика којим Библиотека располаже износи 300.*)

*) У модерној дечјој литератури свих народа посвећује се нарочита пажња илустровању дечјих књига, чији се задатак од обичног илустровања постепено уздигао до тумачења текста и служи изграђивању дечјег укуса, култивисању и развијању њихових идеала о лепом и уметности. Као најелементарнији израз идеје, слика игра нарочиту улогу у књигама сликама, које су одређене за децу која још не иду у школу, која се преко слика уводе у дечју књижевност и упознају са светом. Нарочито се истичу Енглези као велики уметници у илустровању ових књига. Класично енглеско дело за малу децу Mother Goose, које је 1760, у сарадњи с Oliverom Goldsmith-ом, издао први књижевник за децу, славни John Neusbery, илустровала је, поред других, ванредно лепо Jessie Wilcox Smith. Даље су познати: Crane, Caldecott, Greenaway, Praeger, Deamer, Gaskin. Код Немаца су се раније истицале Рихтер и Шпектер, сад Х. Пробст, Фрелих, Коневка, Олфенс, Каспари, Петерсен. Код Француза се истичу Лориу, Незјер, Сегир, Стал. У Чехословачкој, домовини Јана Коменског, оца дечје књижевности, који је, како је познато написао прву илустровану књигу за децу (Орбис пиктус), ова је уметност доживела посебну ренесансу. Нарочито се истичу радови Фишерове-Квехове. У Руса, поред великог броја других уметника, нарочиту пажњу привлаче радови Билибина. Уопште се мора запазити, да само оне књиге слике одговарају својој високој намени, које су радили талентовани уметници, који уз то разумеју, схватају и воле децу. У нас тек у најновије време на књизи слици раде и уметници.

*
* *

Ово што је овде изнето, сумарно и кратко, не приказује у целости рад ових установа, али се свакако и из овог излагања види, колико је књига у нас потребна. Да култура књиге постане потпуно свестан елеменат душевног живота најширих слојева на селу и у вароши, треба само омогућити систематски и постојан рад. Привидне околности често варају. Њихова суштина није увек у духовним, психичким или физичким недостацима и особинама, већ обично у недостатку активности, која би била уперена у правцу стварања нових и виших навика и потреба.

ЛИТЕРАТУРА

Постанак и развој књига и библиотека од најстаријег доба до XIX века.

- Hessel Alfred, Geschichte der Bibliotheken, Dr. H. Th. Pellens & Co, Göttingen 1925.
- Dahl Svend, Geschichte des Buches, Verlag Karl W. Hiersemann, Leipzig, 1928.
- Milkau Fritz, Handbuch der Bibliothekswissenschaft, I Band, Otto Harrassowitz, Leipzig 1931.
- Bleyer-Härtl Hans, Gutenbergs Schöpfertraum, Verlag der Gutenberg-Gesellschaft, Mainz 1930.
- Cim Albert, Les Bibliothèques.
- Шчелкунов, Историја, техника, искуство књигопечатанија.
- Будимировић Властимир, Историја српских штампарија, штамп. „Доситеја Обрадовића“, Београд, 1912.
- Стојановић Љуб., Старе српске штампарије, Изд. штамп. Петра Јанковића, Београд, 1902.
- Новаковић Стојан, Српска књига, њени продавци и читаоци у XIX веку, изд. Државна штампарија Краљевине Србије, Београд 1900.
- Арнаутовић Александар, Штампарије у Србији у XIX веку, изд. Државне штампарије, Београд 1912.

Модерни библиотекарски покрет.

- Minto John, A History of the public library movement, George Allen & Unwin Ltd., London 1932.
- Dabrowska Wanda, Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych, Wydano z zasilku ministerstwa W. R. I. O. P., Warszawa 1929.
- Clavié Marcel, La vie nouvelle des bibliothèques municipales de la ville de Paris, Libr. Félix Alcan, Paris. 1916.
- A Survey of Libraries in the United States, Conducted by the American library association, 4 volume, Chicago 1927.

- Lemaitre Henri, La lecture publique, Libr. E. Dros, Paris, 1931.
- Oehler Dr. Richard, Zukunftsbauten Wissenschaftlicher Bibliotheken, iz časopisa Zeitschrift für Bücherfreunde, Heft 4/5, Verl. E. A. Seemann, Leipzig 1930.

Уређење јавних библиотека

- Hofmann Walter, Die Praxis der Volksbücherei, Verl. Quelle & Meyer, Leipzig 1926.
- Otlet P. & Wouters L., Manuel de la bibliothèque publique, 3 édition, Izd. D. Van Keerförgen & fils, Bruxelles.
- Brown J. D., Manual of Library economy (Berwick Sayers), London 1931.
- A. manual of modern method, Edit. T. and A. Constable Ltd., Edinburg.
- Harriet Catherine Long, Country Library Service, American Library Association, Chicago 1925.
- Хавкина Л. Б., Руководство дља небољших и средњих библиотек, Государственоје издатељство, Москва 1930.
- Doubleday W. E., A primer of Librarianship, George Allen & Unwin Ltd., London, 1931.
- W. C. Berwick Sayers, An introduction to Library classification, Grafton & Co., London 1929.
- Wieser Dr. Max, Der Volksbüchereibau, Verlag „Bücherei und Bildungspflege. Stettin 1930.

Приватне библиотеке

- Langlois Marcel, Comment ranger une Bibliothèque privée, 3 édition, Action Sociale de la Femme, Paris.
- Henriot Emile, L'Art de Former une Bibliothèque, Libr. Delagrave, Paris 1928.

Сеоске и радничке библиотеке

- Schriewer Dr. Franz, Die Dorfbücherei, Verl. „Bücherei und Bildungspflege“, Stettin 1926.
- Enquete sur l'utilisation des bibliothèques populaires pour les loisirs ouvriers, Rapport de l'Institut international

de Cooperation intellectuelle au Bureau international du travail, provisoire.

Постанак и уређење дечјих библиотека

- Rees Gwendolen, Libraries for Children, Grafton & Co., London 1924.
 Engl Dr. Hans, Die Kinderlesehalle, Verl. von Ernst Reinhardt, München 1932.
 Mühlendorf Johanna, Kinderlesehallen, Verl. „Bücherei und Bildungspflege“, Stettin 1928.

Постанак и развој дечје књижевности

- Marie-Thérèse Latzarus, La littérature enfantine en France dans la seconde moitié du XIX siècle, Edit. les presses universitaires de France, Paris 1924.
 Littérature enfantine et collaboration internationale, Edit. Bureau international d'éducation, Genève 1929.
 Zannoni Ugo, La moderna letteratura per l'infanzia e la giovinezza, Licinio Cappelli edit., Bologna 1925.
 Giacobbe Olindo, Letteratura infantile, G. B. Paravia & C., Torino.
 Walter Taylor Field, A Guide to Literature for Children, Ginn and Company, Boston 1928.
 Charles Madison Curry and Erle Elswort Clippinger, Children's literature, Rand Mc Nally & Company, Chicago 1930.
 Emelyn E. Gardner and Eloise Ramsey, A Handbook of Children's literature, Scott, Foresman and Company, Chicago 1927.
 Bertha E. Manosy and Elinor Whitney, Realms of Gold in Children's books, Doubleday, Doran & Company, New York 1930.
 Frances Jenkins Olcott, The Children's Reading, Houghton Mifflin Company, Boston 1927.
 Köster Herm., Geschichte der deutschen Jugendliteratur. 4 Auflage, Verl. von Georg Westermann, Braunschweig, 1927.

- Thailhofer Dr. Franz Xaver, Die Jugendlektüre. Zweite Auflage, Verl. von Ferdinand Schöningh, Paderborn 1925.
 Rederburg Andreas, Jugendlektüre. Verl. der Universitätsbuchhandlung Franz Soppentath, Münster 1917.
 Wolgast Heinrich, Vom Kinderbuch, Verl. B. Teubner, Leipzig 1905.
 Dost Georg prof., Jugend und Buch. Verl. von Teubner, Leipzig 1929.
 Schulrat Joseph Antz, Führung der Jugend zum Schrifttum, Verl. von Ferdinand Schöningh. Paderborn 1927.
 Материјали по историји руској детској литератури, 1 и 2 књига. Изд. Института методов внешкољној работи, Москва, 1927.
 Дечја и омладинска књига. Изд. Женског покрета уз помоћ и сарадњу Подмлазка Црвеног крста, Београд, 1933.
 Króliniski Kazimierz, Polska literatura dla dzieci i mlodziezy, Nak. Wiśniewskiego, Lwow 1927.
 O. Pospíšil V. Suk. Dětská literatura Česka, Satni nakladatelství, Praha 1924.
 Димитров П., Нашата детска литература, Хемус, А. Д., Софија 1927.

Активне форме рада у јавној библиотеци

- Katherine Dunlap Cather, Educating by Story-Telling, George G. Harrap & Co. LTD, London, 1926.
 Sara Cone Bryant, Comment raconter des histoires a nos enfants, 2 séries Edit. Fernand Nathan, Paris 1928 et 1929.

Библиотекари јавних библиотека и библиотекарска удружења

- Hofmann Hans, Der Volksbibliothekar, Verlag von Quelle & Meyer, Leipzig, 1927.
 P. Otlet & L. Wouters, Manuel de la Bibliothèque publique, 3 édition, Edit. D. Van Keerförgen & fils, Bruxelles.
 Actes du comité international des bibliothèques, Berne 1932., Martinus Nijhoff, La Haye.

Штампа и библиографија

Groth Hugo, Die Zeitung — Ein System der Zeitungskunde, Bensheimer, Berlin 1928.

Arundell Esdaile, A. Student's manuel of Bibliography, George Allen & Unwin LTD, London, 1931.

Др. Јован Скерлић, Историјски преглед српске штампе 1791—1911. Изд. Државне штампарије Краљ. Србије, Београд, 1911.

Стојановић Љуб., Каталог рукописа и старих штампаних књига, Изд. Државне штампарије, Београд, 1901.

Југословенска штампа — Реферати и библиографија, — Изд. Српског новинарског удружења, Београд, 1911.

Општа дела

Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, Ст. Станојевић.

Encyclopaedia Britannica, XIV

ГЛАВНЕ ШТАМПАРСКЕ ГРЕШКЕ:

- Страна 20 ред 3 оздо место *стбљике* треба *стабљике*.
 Страна 23 ред 2, 16, 17 оздо, страна 24 ред 4 озго место *стилум* треба *стилус*.
 Страна 37 ред 16 оздо место *Петраки* треба *Петрарке*.
 Страна 39 ред 8 озго место *приоду* треба *периоду*.
 Страна 42 ред 5 озго место *врмена* треба *времена*.
 Страна 92 ред 12 озго место *ајбољи* треба *најбољи*.
 Страна 126 ред 12 озго место *осннвајући* треба *оснивајући*.
 Страна 136 ред 7 оздо место *који* треба *које*.
 Страна 141 ред 8 озго место *индустриа* треба *индустрија*.
 Страна 147 ред 2 оздо место *аи* треба *ои*.
 Страна 163 ред 12 озго место *то куражно и храбро* треба *то храбро*.
 Страна 168 ред 5 озго место *и одгоју* треба *и образовању*.
 Страна 176 ред 2 оздо место *преводе* треба *преводне*.
 Страна 179 ред 5 оздо место *да* треба *да у*.
 Страна 188 ред 2 оздо место *Хеиди* треба *Хајиди*;
 ред 7 оздо место *Метрлинк* треба *Метерлинк*.
 Страна 190 ред 2 озго место *драматском* треба *драмском*.
 Страна 197 ред 3 озго место *литералног* треба *литерарног*.
 Страна 204 ред 14 озго место *1932* треба *1931*.
 Страна 213 ред 8 оздо место *Дијурна* треба *Диурна*.
 Страна 214 ред 2 озго место *21.170* треба *2.160*.
 Страна 215 ред 8 оздо место *Њуј* треба *Њус*.
 Страна 236 ред 14 оздо место *истицале* треба *истицали*.

САДРЖАЈ

О култури књиге и библиотеке... Др. Владимир Дворниковић	3
Предговор	9
I Постанак и развој првих књига и најстаријих библиотека	11
II Развој књига и библиотека у средњем веку. — Од сеобе народа до хуманизма и ренесансе	26
III Стање библиотека од хуманизма и ренесансе до Француске револуције	34
IV Модерни библиотекарски покрет нарочито погледом на јавне библиотеке	60
V Јавне библиотеке и њихово уређење	71
VI Јавне библиотеке за раднике и сеоске библиотеке	99
VII Приватне библиотеке у општем библиотекарском покрету	111
VIII Постанак и уређење дечјих библиотека	121
IX Постанак и развој дечје књижевности	146
X Приповедачки часови и други облици активног рада у јавним дечјим библиотекама	177
XI Библиотекари јавних библиотека и библиотекарска удружења	193
XII Значај дневне штампе у животу савременог човека. — Библиографија	208
XIII Поговор — Из наше праксе	222
Литература	238
Главне штампарске грешке	243

